

banka ve

EKONOMİK yorumlar

AYLIK DERGİ

ARALIK 1983 • YIL 20 • SAYI 12

FIYATI 200 LİRA

Okullara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler / 5

EkONOMİK YORUMLAR / 7

Dr. Öztin Akguc

Prof. Dr. Gulden Kazgan

Ali Kocirvan

Kemal Kurdas

Kaya Ozdemir

İşsizlik Sorunu Nedir?

Nasıl Çözüm Bulunur? / 39

Ege Cansen

Sermaye Piyasası / 43

Doc. Dr. M. Sukru Tekbas

Uluslararası Borç Sorunu / 51

Dr. İhsan Erson

Japonya Müzanesinde İnsan

Faktörü / 59

Basim Baykal

1983 Nobel Ekonomi Ödülü

Amerikalı Profesör

Garard Debreu'ya Verildi / 65

Aynı Ekonomik Olayları / 67

Dr. Yıldırım Kiliç

TÜRKİYE'NİN ÇÖZÜM BEKLEYEN
EKONOMİK SORUNLARI • İZLENECEK
POLİTİKALARA IŞIK TUTACAK
GÖRÜŞLER VE ÖNERİLER

Mevduat Hesap Sayısı
2.828.290

Yapı Kredi Büyük Bankadır.

Ülkemizde tam 50 banka var... Hizmet için yarışıyorlar... Genç bankalar, yabancı bankalar, eski, köklü bankalar var... Bir bankada hesap açılması, açılan hesapların fazla olması, o bankaya duyulan sevgi ve güveni ifade ediyor.

Başarı kanıtlanmış büyük bir bankada hesap açılması ise daha kolay oluyor.

Hele bu banka 1944 yılından beri her dönemde, çağdaş bankacılığın öncülüğünü yapmıştı...

Halkımızın ev, para ve meslek sahibi olmasına yardım etmiş, sanat, kültür ve sporumuzun yanında olmuştur... İştirakleriyle ülke ekonomisine büyük destek vermiş, yaşantımıza girmişse... Hele bu banka üstün ekonomik bir güç ise... Hele bu banka Yapı Kredi ise...

Halkın sevgi ve güvenini kazanmış büyük bankalar, büyük hizmetler vermekle yükümlüdür. Yapı Kredi kurulduğu günden bugüne, her dönemde, büyük ve öncü hizmetler vermiştir.

Günümüzün en büyük hizmeti: Tele-İşlem dir. Tele-İşlem elektronik bankacılığın Türkiye'deki adıdır. Ve Türkiye'de yalnız Yapı Kredi'de Tele-İşlem uygulanır.

Bugün Yapı Kredi'de tam 2.828.290 adet mevduat hesabı var...

50 banka arasında sadece 2 banka daha bu rakama erişebilmiş... Yapı Kredi'de hesap sayısının çoğalması son derece doğaldır.

Yapı Kredi'li olmak büyük kazançtır.

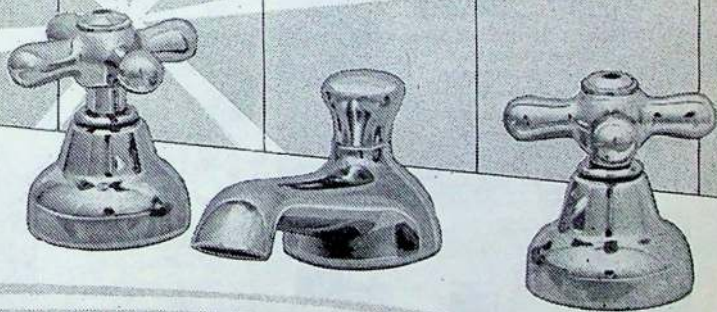
YAPI KREDİ
"hizmette sınır yoktur"

Armatürde
benzersiz...

E.C.A.®

koç tipi
ANKASTRE, KUMANDALI
lavabo bataryası

Genel Dağıtım

ELMOR

Tesisat Malzemesi Ticaret A.Ş.
Karaköy - İstanbul

selin®

LİMON KOLONYASI

*Doğanın
Saf Damlası...*

Bir yaşantı düşünün... Serinlik ormanında...
Kokular penarında...
Doğanın kaynağında.

Selin'in her damlasında
bir doğa parçası gizlidir.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

**Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş. Adına
İmtiyaz Sahibi:** Kemal Kurdaş • **Yazı
İşleri Müdürü:** Prof. Dr. Erdoğan Aıklın

Danışma Kurulu:

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Ak-
güç • Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman
Fikret Arkun • Prof. Dr. Mustafa A. Ay-
san • Besim Baykal • Dr. Metin Berk •
Doç. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan
Bulufoğlu • Prof. Dr. Nasuh Bursalı •
Ege Cansen • Prof. Dr. Lâtil Çakıcı •
Mehmet Gün Çalıka • Şinasi Çelikkal •
Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet
Demirel • Zeki Döşlüoğlu • Necdet Du-
rakbaşı • A. Aydın Dündar • Kaya Er-
dem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy •
Prof. Dr. Cumhuriyet Ferman • Prof. Dr. Em-
re Gönensay • Prof. Dr. Zeyyat Hatlıboğ-
lu • Erhan Işıl • Dr. Halûk Kabaalloğlu •
Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Ba-
şer Kafaçoğlu • Dr. Ahmet S. Kalın • A.
Nazif Keymen • Dr. Yıldırım Kılıç • Prof.
Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Doç.
Dr. Orhan Margil • Prof. Dr. Erdoğan Moro-
oğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng •
Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özasan •
M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Se-
lâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsü-
nay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr.
Reha Paroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam •
Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman
Nuri Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun •
Fikret M. Tuncer • Nezihe Tunçsiper •
Doç. Dr. Şeref Türen • Dr. T. Güngör
Uras • İbrahim Ülkem • A. Doğan Yalın
• Doç. Dr. Ahmet Yüksel •

Basım-Yayımlar Danışmanı: M. Tarık Yaşo

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi bu sayısıyla 20'nci yayını tamamlamaktadır. Belirli konuların işlendiği bir yayının organının yaşamını aralıksız 20 yıl başıyla sürdürmesinin bir açıklaması olmasıdır. Dergi, okunan ve aranan bir yayının organıdır; sayıları giderek artan okurlarından sürekli ilgi ve destek görmektedir. Okurlarımızın Dergi'ye 1984 yılında da aynı yakınlığı göstereceklerine inanıyoruz. Bu inançla, süreleri genellikle «aralık» ayında biten kişisel ve grup abonelerinin bir an önce yenilenmesi gerektiğini hatırlatmak istiyoruz. Böylece, abone yenileme ve dağıtım ile ilgili çalışmalarımızı kolaylaştırmış olacaksınız. Sırası gelmişken içtenlikle belirtelim ki, daha iyi hizmet verebilmek ve kaliteli bir yayını sunabilmek için, okurlarımızın desteğine ihtiyacımız vardır.

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde, «Türk Ekonomisinin Çözüm Bekleyen Sorunları» tartışılmaktadır. Konuşmacılarımız; enflasyon, işsizlik, konut, gelir dağılımı bozukluğu, dış ticaret dengesindeki açık, genel üretim ve ihracattaki azalma gibi sorunlar üzerinde durarak görüşlerini açıklamakta; bazı önerilerde bulunarak alınması gerekli önlemleri belirtmektedirler. Dergi'de yer alan ve güncel konuları işleyen diğer yazılarımız da her zaman olduğu gibi ilginizi çekeceğini sanıyoruz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ

ARALIK 1983

YIL : 20

SAYI : 12

260 LİRA

İDARE YERİ: Çatalçeşme Sokak, No. 17, Kat 4; Cağaloğlu - İstanbul • **TELEFON:** 526 34 11
• **YAZIŞMA:** P.K. 769; Karaköy - İstanbul • **AÇIKLAMA:** Dergimizde çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • **YILLIK ABONE:** 2.400.- TL; Öğrencilere 1.200.- TL
• **İLAN FİYATLARI:** Arka kapak 25.000.- TL, Ön kapak içi 17.500.- TL, Arka kapak içi 15.000.- TL, Tam sayfa 12.000.- TL, Yarım sayfa 7.000.- TL, Çeyrek sayfa 4.000.- TL, Renk farkı 5.000.- TL • **BASKI:** Met/Er Matbaası, Telefon: 528 28 90 • **Tarihi:** 7 Aralık 1983.

Süper Sistem

Rasyonel bankacılık anlayışı içinde,
sektördeki gelişmeleri izleyen Garanti Bankası,
formaliteleri sınırlandıran,
işlemleri çabuklaştıran kendine özgü bir sistemi
bütün şubelerinde uygulamaktadır.

GARANTİ
BANKASI

ekonomik göstergeler

	1981	1982	1983		
			Temmuz	Ağus.	Eylül
T. C. MERKEZ BANKASI					
Altın ve döviz mevcudu (milyon \$)	1101.7	921.9	826.6	948.4	1120.0
Tedavüldeki banknotlar (milyar TL.)	386.4	542.7	582.3	580.8	541.9
Merkez Bankası kredileri (milyar TL.)	920.3	910.5	971.3	952.8	965.4
Hazineye kısa vadeli avans (milyar TL.)	261.9	266.2	291.8	277.8	289.7
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	1946.1	2614.8	2577.4	2633.3	
Ticari	469.8	660.1	513.0	530.3	
Tasarruf	901.2	1508.6	1691.9	1715.8	
Vadesiz Tasarruf	223.5	274.2	402.9	411.6	
Vadeli Tasarruf	677.6	1234.4	1289.3	1304.2	
Resmi	157.4	220.3	262.4	278.2	
Bankalar	111.8	220.4	99.9	98.5	
Diğer Mevduat	8.0	5.3	10.1	10.5	
Toplam Krediler	1391.9	2044.2	2175.0	2179.9	
Tarım	340.2	353.7	380.4	372.8	
Kalkınma Bankaları	63.5	90.5	101.4	104.5	
Küçük Esnaf ve Sanatkâr (Meslek)	63.3	91.7	107.9	109.7	
İpotek Karşılığı (Gayrimenkul)	19.7	34.5	46.1	49.0	
Denizcilik	15.4	34.4	43.0	41.7	
Ticari, Sınal, Salr	880.4	1428.7	1475.4	1481.2	
İller Bankası	9.5	10.7	20.8	21.0	
PARA ARZI (milyar TL.)	872.8	1375.5	1404.2	1415.1	1451.0
FİYATLAR (1963 = 100; Tic. Bak.)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi	3858.0	4816.5	5735.5	5845.6	5988.4
Gıda Maddeleri ve Yemler	3395.9	4030.6	4684.9	4757.1	4954.1
Sanayi Hammadde ve Yarı Mamul	4630.4	6126.3	7485.5	7659.9	7712.3
İstanbul Geçinme İndeksi	4294.5	5567.3	6596.9	6590.9	6800.2
Ankara Geçinme İndeksi	3523.2	4557.0	5221.0	5330.9	5629.3
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım	8933.4	8842.0	5080.0	5844.4	6527.4
Dışsatım	4702.9	5746.0	3025.7	3448.2	3907.9
İşçi Dövizleri	2489.6	2186.6	854.1	1046.8	1216.1

1 — Rakamlar yıl ve ay sonları itibarıyla birikmelidir.

2 — Toplam kredilere ve kalkınma bankası kredilerine, Devlet Yatırım Bankası kredileri dahil değildir.

dilkur ingilizce

Genel İngilizce kursları yanı sıra,

- Export - Import - Banking (Ticari) , • TOEFL sınavına hazırlık,
- Teknik İngilizce kursları ve • İlkokul 4. - 5. sınıf öğrencileri için özel kurslar.

DILKUR
“İngilizce öğretiminde uzman”

Aydede Caddesi No:9 Taksim - İstanbul Telefon: 145 21 82 - 149 89 29 - 143 26 59

ekonomik yorumlar

AÇIK OTURUM

KATILANLAR :

- Prof. Dr. Gülten KAZGAN
- Ali KOÇMAN
- Kemal KURDAŞ
- Kaya ÖZDEMİR

YÖNETEN :

- Dr. Öztin AKGÜÇ

Türk Ekonomisinin Çözüm Bekleyen Sorunları

24 ocak, ekonomide tutarlı bir politikanın ciddi olarak uygulanmaya başlaması olayıdır

AKGÜÇ — Toplantıya hoş geldiniz. Bugünkü toplantımızda Türkiye'nin oldukça kabarık olan ekonomik sorunlarını tartışacağız. Ve bunlara ilişkin olarak çözüm yolları getirmeye, izlenecek politikalar konusunda somut öneriler ortaya koymaya gayret edeceğiz. Bildiğiniz gibi Türk ekonomisinde alınan önlemlere, izlenen politikalara karşın enflasyon ve dış ödemeler açığı önemli boyutlarda devam etmektedir. Önümüzdeki dönemlerin çok kritik yıllar olacağı, yakın gelecekte sorumluluk yüklenenler tarafından dahi ifade edilmektedir. Özellikle önümüz-

deki dönemde izlenecek politikalara ışık tutacak görüşlerinizi rica edeceğim. Buyurun Sayın Koçman.

KOÇMAN — Ben müsaade ederkeniz 24 Ocak 1980 tarihini bir başlangıç noktası olarak almak istiyorum. Ekonomide tutarlı bir politikanın ciddi olarak uygulanmaya başlanması olayıdır. bence bu tarih. Başarısı tartışılabilir, ama tutarlı bir politikanın uygulanmaya başlanmasıdır 24 Ocak... İlgili çekici bulduğum nokta da, bu tutarlı politikanın içten dıştan gelen çeşitli uyarı ve dürtülere karşı dört yıla yakın bir süredir aşağı yukarı aynen devam ettirilmesi; seçimleri kazanan siyasi parti tarafından devam ettirileceğinin de anlaşılması... Aslında ben bunu olumlu ve istikrarlı bir gelişme olarak alıyorum. Türkiye'de bir ekonomik politika belirli bir süre, ısrar edilerek, üzerinde du-

rularak uygulanmaya devam ediliyor. Türkiye'nin son 30 yıldır ekonomik uygulamalarına baktığımızda, çeşitli hükümetler dönemlerinde büyük zikzaklarla karşılaşıyoruz. Çok istikrarlı dönemler ve hemen onu izleyen çok istikrarsız dönemler var. Bilhassa kısa dönemli siyasi çıkarların ekonomik politikaları yönlendirdiği dönemlerde de ekonominin felakete, iflase gitme temayülleri var. Kaynağı kit olan kalkınma halindeki bir ülkenin başlıca düşmanı enflasyon; aynı zamanda devleti yönetenlerin ellerindeki yegane kaynak da enflasyon. Bunun zaman zaman aşırılığa kaçılarak kullanıldığı dönemler görüyoruz.

Bütün bunlar dikkate alındığında: 24 Ocak 1980 tarihinde başlayan dönemin herşeye rağmen seçimlerden sonra da devam ettirilme kararlılığında olunmasını, ben kendi mantığı açısından tutarlı bir hadise olarak görüyorum. Ama sonuçları başarılı olur, olmaz; onu ayrıca tartışmak lazım. Bugünkü sorunların çözümü, bence detaya girmeden, makro seviyede ekonomik politikayı yönlendirecek, kararlarında istikrarlı, kendi mantığı içerisinde tutarlı ve isabetli, etkin bir hükümetin varlığını gerektiriyor. Ankara'da hükümet boşluğunun bir an önce ortadan kalkması, koordineli bir ekip çalışmasının hükümete hâkim olması ve bir ekonomik politikanın bütün unsurları ile benimsendiği bir dönemin başlamasını; sorunların çözümü için ön şart olarak görüyorum. Seçimleri kazanan partinin, tek başına iktidar olmaya yeterli çoğunluğu olduğuna göre, bu istikrarı yönetim açısından göstererek işe başlaması, birinci mesele bence.

Tabii ayrıntılara girdiğinizde, Türkiye'nin klasik belli başlı sorunları var. Dış ödemeler bilançosunda devam eden açık, işsizlik-yatırım ilişkileri ve bunların enflasyonist

politikadan kaçışa ters düşmesi, her kesimi aşağı yukarı 1950'lerden beri tesiri altında tutan beklentilerin sona ermemesi... Bu beklentiler nedir? Bunun tam olarak adını koymak mümkün değil ama, daha çok enflasyonist beklenti oluyor bu, belirli kesimler için. Enflasyonist politikanın 1950'lerden sonra çok tehlikeli uygulanış şekli, sadece işveren kesiminde değil, Türkiye'deki bütün kesimlerde az veya çok dozda bir müsekkin veya kötü alışkanlığa sebebiyet veren bir uyuşturucu etki doğmuştur.

Ekonomik kalkınma ve istikrar diye düşündüğümüzde, yine eskilerden bugüne miras kalmış olan ve zamanında hiç dikkate alınmayan bazı büyük sorunlar devam etmektedir. Mesela istihdam sorununun Türkiye'nin büyük bir sorunu olduğunu her defasında tartışıyoruz da, «Türkiye, neden bir ciddi nüfus planlamasına 30 sene içerisinde girmemiştir veya girmemiştir?» sorusuna bir türlü cevap veremiyoruz. Zaman zaman konuşuyoruz; ancak, nüfus politikasının bugünkü istihdam sorununun meydana gelmesinde önemli bir etken olduğunu hâlâ kabul etmiyoruz. İstihdam sorunu bugün Hindistan, Pakistan, Brezilya başta olmak üzere gelişmekte olan hemen hemen tüm ülkeler için önemli bir sorun. Bu ülkelerde yıllık nüfus artış oranları % 2 ilâ % 5 arasında değişiyor. Konuşuyoruz, doğru söylüyoruz. İşte; «Her yıl bir milyon iş arayan kişi dahil oluyor topluma.» ya da «Her gün üçbin çocuk doğuyor, bunlara iş yaratmamız gerekiyor.» diyoruz. Böyle iken, ekonomik gücümüz bunları istihdama kıfayet etmediği zaman; «Acaba başka birtakım tedbirler, özellikle sosyal tedbirler alınır mı?» diye hiç düşünmemiş, hiç tartışmamışız. Bunlar yeni yeni ülkenin gündemine geliyor. İlerde çok daha ciddi, belki de üzücü

AÇIK OTURUMA KATILANLAR: Yukarıdaki fotoğrafta, soldan sağa doğru; Prof. Dr. Gülten Kazgan (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi), Dr. Öztin Akgüç (İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi), Kemal Kurdaş (Ortaođu Teknik Üniversitesi eski Rektörü ve eski Maliye Bakanı), Ali Koçman (Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği Yönetim Kurulu Başkanı) ve Kaya Özdemir (Türk-İş, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu İcra Heyeti Üyesi ve Genel Eğitim Sekreteri); «Türk Ekonomisinin Çözüm Bekleyen Sorunları» konusunun tartışıldığı toplantıda görülmüşlerdir.

boyutlarda gelmeye devam edecektir. İşsizlik sorununun kısa devrede çözülebileceği kanaatinde değilim. Ancak sosyal patlamalara neden olacak boyutlar kazanmadan birtakım tedbirler alınabileceği görüşündeyim.

İstihdam yaratıcı politika denildiğinde, büyük altyapı yatırımlarının tahrik edilmesi, konut yapımının geliştirilmesi düşünülür; yatırım sorunu ise, kaynak yetersizliği sonucu ortaya çıkar

Hükümet programında buna çözüm olarak ne getirileceđi henüz bi-

linmiyor. Ama istihdam yaratıcı politika dediğiniz zaman, öncelikle büyük altyapı yatırımlarının tahrik edilmesi, konut politikasının geliştirilmesi düşünülebilir. Günümüzün bir sosyal sorunu daha var. Bu, değişen değer ölçüleri, değişen kavramlar içerisinde değerlendirilmesi gereken bir sorun. İstihdam sorununu; yalnız bugünden yarına, acil günlük ihtiyaçlarını karşılamak için iş arayan bir insanın sorunu olarak alamayız. Mevcut işi olupta daha iyi iş, daha iyi ücret arayan insanın sorunu da aslında istihdam sorunu... Bugün bir sosyal sorun olarak mevcut işinden tatmin olmayan, daha iyi iş arayan gençler üzerinde durmak gerekiyor. Ayrıca hemen şunu ifade edeyim. Türkiye'nin genç bir nüfusu var. Gençlerin değer ölçüleri, kuşaktan kuşağa büyük değişiklikler gös-

teriyor. Bugün iş arayan bir genç -kültür ve eğitim seviyesi ne olursa olsun-, bir iş teklif ettiğinizde, sizin verdiğiniz işi ve ücreti hemen kabul etmeye hazır değil. Birtakım tercihler kullanmaya devam ediyor. Zaten aile fertleri arasında Türkiye'de kendine özgü bir dayanışma, bir ekonomik destek olgusunun beşikten mezara devam etmesi, bu muhafazakâr yapı: bizim işsizlik sorununu çok daha ağırlıklı hissetmemizi bir yerde önüyor. Batı ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye'de 18 yaşından sonra kendi hayatını kazanmak durumunda kalan bir genç, nüfusun ekonomik ve sosyal baskılarını hissetmek zorunda kalsaydı, ekonomik ve sosyal sorunlarımız, tasavvur edemeyeceğimiz boyutlarda olumsuz gelişmeler gösterebilirdi.

Yatırım sorunu, kaynak yetersizliği sonucu ortaya çıkıyor. Kamu kesiminde de böyle, özel sektörde de böyle, Türkiye, artık önlenmesi mümkün olmayan bir değişim içerisinde... Mevcut politika, iyi-kötü uygulanan ekonomik model tartışılırken çok rahatlıkla tenkit edilebiliyor. Çünkü çok büyük açıklar veriyor. Ama yerine ikame edilecek olan modelin bu sakinçaları nasıl gidereceği konusu pek açıklıkla ortaya konmuyor. Konduğu takdirde, meydana gelecek tartışmanın daha sıhhatli olacağı kanaatindeyim. Kaldı ki bugünkü ekonomik modelin hedef aldığı noktalarda; enflasyonla mücadele, dış ödemelerde mümkün olduğu kadar denge konularında görüş ayrılığı pek yok. Nüfus artışı oranı yüksek, % 30'lar civarındaki bir enflasyonu bütün zorluklarıyla kabul etmek durumuna gelmiş olan bir ülkede meselelerin çözümüne yaklaşımda, tenkitlerin önerilerle birlikte ortaya gelmesi gerekli. Yoksa, «İşsizliğe çözüm bulalım, yatırımlar canlansın.» dendiği zaman; kusura bakmayın ama, ben bunları propaganda dönemlerinde,

seçim dönemlerinde söylenmiş, hiçbir kıymet ifade etmeyen sloganlardan ve sözlerden ibaret kabul ediyorum. «Neden?» ve «Nasıl?» sorularına birlikte cevap aramanın zorluğu, zannediyorum mevcut modelin en geçerli savunması olmaktadır.

AKGÜÇ — Sayın Koçman, kaynak sorunu kaynakların iyi kullanımını da içeriyor, değil mi? Aslında ekonomik büyüme açısından önemli nokta, sadece kaynağın miktarı değil, kaynağın nasıl kullanıldığıdır. Kamu kesiminde, özel kesimde kaynak kullanımında savurganlıkların olmadığı kanısında mısınız? Gerek yatırım gerek cari harcamalarda...

KOÇMAN — Efendim, özel sektördeki kaynak israfları, milli ekonomiyi de tabii dolaylı olarak ilgilendirmemekle birlikte, bu israfı yapının kendi sorunu olarak ortaya çıkar. Şirket kurtarma hadisesine ben kesin olarak karşıyım ve şirket kurtarma operasyonlarından bu meseleyi lütfen ayırarak mütalaa edelim. Özel sektörde kendi kaderini yaşama hadisesi vardır. Kamu sektörü, devletin boynunun borcudur. Kamu sektörünün açıklarını devlet kapatmak zorundadır. Kamu sektöründeki kötü yönetimin, üretim düşüklüğünün doğurduğu açıkları, politik israftan ekonomik israfa kadar her türlü savurganlığı devlet bütçesinden söyle veya böyle kapatmakla mükellefsinizdir. O bakımdan kamu sektöründeki kaynak kaybını ben, Türkiye'nin bugünü ve geleceği açısından çok da-

---

DERGİ'NİN NOTU:

Yukarıda sunulan «Açık Oturum», 21 Kasım 1983 tarihinde yapılmıştır.

---

ha önemli bir sorun olarak görüyorum. Tabii hemen şu suali sorabilirsiniz: «Özel sektör banka kredileri kullanmaktadır; banka kredilerinin israfında, banka kredilerinin buharlaşmasında özel sektörün taksirati, günahı yok mu?» Elbette vardır. Kötü yönetim devlet ile özel sektör arasında bir ayırım şeklinde değerlendirilemez. Ama dediğim gibi, kötü yönetildiğinde özel sektörün kaderinde yok olmak veya sahip olduğu imkân-

Ali KOÇMAN

ları tamamiyle kaybetmek riski vardır. Zannediyorum özel sektörün bugüne kadar israf yapmasında veya bazı kaynakları cömertçe harcamasında, devletten gördüğü bazı siyasal ve bürokratik desteklerin rolü olmuştur. Eğer bu destek ortadan kaldırılır ve hakiki anlamda piyasa ekonomisi içerisinde özel sektör kendi kaderi ile başbaşa bırakılan bir yapıya kavuşursa, ancak radikal yaklaşım tarzı ile özel sektördeki kaynak israfının azalabileceği kanaatini taşıyorum. Teşekkür ederim.

AKGÜÇ — Sayın Özdemir, sizin öncelikle işçi sorunları, işsizlik, gelir dağılımı konuları üzerindeki ve bundan sonra izlenecek ekonomik model ve politikanın neler olması gerektiğine ilişkin görüşlerinizi rica edebilir miyim?

sosyal önlemlerin tümüyle ihmal edildiği, toplu sözleşmenin yapılamadığı, grevin olmadığı bir dönemde, daha başarılı sonuçlar alınabilirdi

ÖZDEMİR — Efendim, önce Sayın Koçman'ın hareket noktası olarak aldığı 24 Ocak kararları ile ilgili düşüncelerimi çok kısa bir cümle içerisinde ifade etmek istiyorum. 24 Ocak kararları, hiç şüphesiz ülkenin içinde yaşadığı olağanüstü şartların getirdiği istikrar da dikkate alınacak olursa, tam amacına ulaşmıştır, denilemez. Böylesine toplu sözleşmelerin yapılamadığı, grevlerin olmadığı, işçilerin kendi dertleri ile başbaşa bırakıldığı bir dönemde daha başarılı sonuçlar alınması mümkün olmalıydı. Sosyal tedbirler tamamen ihmal edilmiştir. Bunun sonucu olarak çalışan insanların reel ücretlerinde belirgin bir azalma müşahade edilmektedir. Yüksek Hakem Kurulu aracılığı ile enflasyonun gerisinde ücretler belirlenmekte ve çalışanın moral gücü bakımından da bu, son derece olumsuz bir etki yapmaktadır. Sosyal tedbirler cümlesinden, milli gelir dağılımının daha adil hale getirilmesinde önemli olan asgari ücret, bugün son derece yetersiz kalmıştır. İşverenlerimiz kalifiye işgücüne bile asgari ücret uygulamakta tereddüt etmemektedir.

Kalifiye işgücünü bile asgari ücretle çalıştırmayı âdet haline getirmiş bir anlayışı isabetli bulmak mümkün değildir.

Böyle olunca, «Çözüm önerisi olarak neler getirilebilir?» sorusunu cevaplamak lazım. Bize göre emek-yoğun teknolojiye ağırlık vermek gerekiyor. Emek-yoğun teknolojiyi eğer ağırlıklı bir biçimde ülkemizde uygulayacak olursak, inanıyoruz ki bunun istihdama olumlu yönde etkisi olacak, işsizliği belli bir ölçüde önleyecektir. Ülkede son üç yıldır ciddi bir yatırımı hareketi görülmemektedir. Ekonomiyi canlandırmada, yatırımları hızlandırmada bir öncü sektör olarak kabul edilen inşaat sektöründeki korkunç durgunluğu ortadan kaldırmak lazım. Bu amaçla toplu konut konusuna çıkarılan kanunu isabetle kaydetmek mümkün; fakat yeterli finansman temin edilemediği için «Batı-Kent» modeli ve bir de şimdi «Ege-Kent» modeli dışında belirgin bir uygulaması yok. Toplu konut yapımına hız verip inşaat sektöründeki durgunluğu hafifletmek mümkün iken, bu bile yapılamamıştır. İşsizlik gerçekten korkunç boyutlara varmaktadır. Daha acısı, ülkemizde aydın işsizliği vardır. Üniversitelerimizin mezun ettiği gençlerimizin işsiz olarak dolaşması, gerçekten büyük boyutlara varan bir ekonomik ve sosyal sorun... Bize hergün kalifiye olmayan, sıradan işçinin dışında kariyer yapmış kimseler de müracaat ediyorlar. İş bulabilmek için tavassut istiyorlar. Bu, gerçekten önemli bir konu.

Nüfus planlaması konusuna ben de çeşitli konuşmalarında değinmiştim. Sayın Koçman da isabetle üstünde durdular. Ülkemizde, anayasamızda yer aldığı üzere ciddi olarak bir nüfus planlamasına gidilmediği takdirde, gerçekten korkunç patlamalar olabilir. Nüfus planlamasını

disipline edebilmek için, biz Türk - İş olarak, Uluslararası Nüfus Planlaması Derneği ile ortak bir proje geliştirdik. Bu konuda 48 milyon dolarlık, şimdiye kadarki hükümetlerin hiçbirinin temin edemediği, alet ve cihaz sağladık. Gayet pratik eğitimlerle, doğum kontrolünü mümkün kılan birtakım tedbirleri ortaya koyarak, ikna ederek, özellikle kırsal kesimde, işçilerin yoğun olarak bulunduğu yerlerde nüfus planlamasını 6 pilot bölgede uyguluyor ve başarılı sonuçlar elde ediyoruz. Yeni yaptığımız bir anlaşma ile nüfus planlamasına ilişkin bir yıllık proje, bu defa 5 yıllık program haline döndürüyor. «Konfederasyonun başka işi yok da nüfus planlaması ile mi uğraşiyor?» denmemelidir. Konfederasyonun tabii çok yönlü üzerinde durduğu konular vardır. Bunlar aslında önemli konular olduğu için, işçi hareketinin en yüksek düzeyinde bulunan Türk-İş gibi bir kuruluş bu konulara da eğilmek mecburiyetindedir.

Efendim, serbest toplu pazarlık sistemine yılbaşından sonra geçilecektir. Elbette mecburi tahkimden son derece canı yanan, emeğinin karşılığını yeteri kadar alamayan işçiler ve onlar adına sendikalar, belki de enflasyonu tahrik edecek taleplerde bulunacaklardır. Hızlı enflasyon aslında dar gelirli daha çok etkilemiştir. O dönemlerde zengin daha zengin olmuş, fakir biraz daha fakirleşmeye doğru itilmiştir. Bu gerçeği görerek, işçi hareketi olarak enflasyonun da savunucusu olmayız. Enflasyon geriye çekilmeli ve fakat yatırımları hareketlendirecek, emek-yoğun teknolojiyi ağırlıklı bir biçimde uygulamaya koyacak bir politika izlenmelidir. Nitekim Anavatan Partisi'nin seçimlerle ilgili hazırladığı beyanname ile emek-yoğun teknolojiye ağırlık verileceği belirtilmektedir. Ayrıca bazı tartışmalara rağmen gayet doğal olarak karşılanma-

sı gereken «köprü satışı» gibi, gelir kaynağı iyi olan ve paralı yollar yapımına vesile olabilecek tedbirlere de ihtiyaç vardır. Bunları yadırgayacakmak lazım. Niye yadırgayacağız? Köprü gelirini eğer özellikle Avrupa'daki işçilerimize satabilsek, onların dış bankalarla birikmiş olan dövizlerinin Türkiye'ye akmasına belki vesile olabiliriz. Devlet garantisi istiyorlar. Devlet garantisizle de, köprü gibi, barajlar gibi sürekli ge-

Kaya ÖZDEMİR

li sağlayan yatırımların satışına katkıda bulunulabileceğini; bunlardan hisse sahibi olunmasına yönelik bir politika izlendiği takdirde, ülkenin dış ödemeler dengesini de sağlıklı bir biçimde düzenlemek imkânının doğabileceğini tahmin ediyorum.

AKGÜÇ — Sayın Özdemir, iki soru sorabilir miyim? İlki; ne kadar olanak sağlayabilir, bir-iki kamusal malın satılması?.. İkincisi de, emek-yoğun teknolojiyi uygulamada şansımız ne?

emek-yoğun teknolojiyi geliştirerek yatırımları hızlandırmak ve istihdam kapısı açmak mümkündür

ÖZDEMİR — Evet, her iki konuyu da arz edeyim. Bir defa Avrupa bankalarında Türk işçilerinin gerçekten önemli miktarlara varan döviz birikimleri var. Türkiye'de hızlı bir biçimde paranın değer kaybetmesi, onları çalışarak biriktirdikleri tasarrufları Avrupa bankalarına yatırmaya itiyor. İstese de istemesek de böyle. İyi para kötü parayı sürekli bir biçimde itiyor. Böyle olunca, Avrupa'daki işçilerimizin Türkiye'ye gönderecekleri dövizlerle yeni tesisler yapmak, gelir getirici tesislere ağırlık vermek mümkün olabilir; bir yatırım kapısı açılabilir en azından.

Emek-yoğun teknolojisi konusunda gelince... Uluslararası Çalışma Teşkilatı'nın gelişmekte olan ülkelerle ilgili olarak yaptığı bir araştırmayı biz Türk-İş olarak Türkçe'ye çevirerek Devlet Planlama Teşkilatı'na gönderdik. Bu son derece önemli bir belge olarak ortaya çıktı. Bu belgeden yararlanmayı arzu ettiğimiz takdirde görülecektir ki, emek-yoğun teknolojiyi geliştirmek suretiyle yatırımları daha da hızlandırmak ve istihdam kapısı açmak mümkün olabilecektir. A.B.D. gibi son derece gelişmiş, bütçesi alabildiğine muazzam boyutlara ulaşmış bir ülkede bile işsizlik başladığı zaman, emek-yoğun teknolojiye yapılmaktadır. Onların yollarının ne kadar sağlam olduğunu, ne kadar iyi bakıldığını ve buna rağmen sökülüp yenilendiğini gördük. Biz karayollarımızın giderek kullanılmaya elverişli durumdan çıktığını görüyoruz; fakat yol yapımında bile gerekli aktiviteyi gösteremiyoruz. Bunun mantığı yoktur. O halde istihdam konusunda yapılacak iş-

ler vardır. Paralı yollar meselesi gündeme gelmektedir. Niye getirilmesin? Buradan elde edilecek gelirlerle daha başka yollar yapılabilir; böylelikle ekonomideki durgunluk hafifletilebilir, giderilebilir.

Bir tehlike daha var; spekülasyon dediğimiz, hepimizin bildiği tehlike kapıyı çalmaktadır. O halde hızlı bir biçimde durgunluğu ortadan kaldırmak ve aktiviteyi getirmek lazım. Ekonomik istikrar, hiç şüphesiz siyasi istikrara doğrudan doğruya bağlıdır. Bir partinin tek başına iktidara gelmesini ülke için şans telakki ediyorum. Kendi politikasını en azından izleyip uygulayabilecektir. Elbette işçilerle görüş çatışması olacaktır. İşçiler, benimsenen modelleri tenkit edeceklerdir. Bu onların tabii hakkıdır. Nitekim hükümet kurulduktan sonra programının üzerindeki eleştiriler yoğunlaşacak ve işçi hareketi, izlenecek politikanın kaygı verecek yönlerini ortaya koyacaklardır.

AKGÜÇ — Sayın Özdemir, bir iki noktada daha görüşünüzü rica edebilir miyim? Birincisi, işçi şirketleri meselesi... Türkiye'de 300'e yakın, belki de 300'ü aşkın işçi veya hemşeri şirketi var. Bunların önemli bir bölümü çeşitli nedenlerle üretime geçememiş vaziyette. Bunların çalıştırılması, devreye sokulması konusunda ne düşünüyorsunuz? İşçilerin Türkiye'ye transfer yapmaktaki amaçlarından biri de, gerek ülke gerek kendileri için iş imkânı doğurmaktır. Bir ikinci nokta şu: Türkiye'de kaynak sorununu çözmeye açısından çalışanların yönetime ve sermayeye katılması konusundaki görüşleriniz nelerdir?

ÖZDEMİR — İşçi şirketlerinin bu hale dönüşmesinde plansızlığın etkili olduğuna inanıyorum. Planlama, yönlendirmeyi başarılı bir biçimde yapamamıştır. Görüyoruz, Anado-

lu'nun çeşitli yörelerinde, yolu ve enerjisi olmayan, transit imkânları pek elverişli bulunmayan yerlerde yatırımlar teşvik edilmiştir. İşçi şirketleri, hemşeri şirketleri haline dönüşmüştür. Hemşeri de kendi köyüne, kendi yöresine yatırım yapmayı düşünmektedir. Oysa murat olan, belli bir yöreye yatırım yapmak değil; sonucu itibariyle müspet kâr getirecek, işçiyi memnun edecek, ortaklarını memnun edebilecek yatırımlara yönelmektir. Bu konuda planlamayı haklı olarak eleştirebiliriz. İsaabetli bir davranış içine girememiştir. DE-SİYAB bile daha yeni yeni aktivite kazanmaktadır. Oysa biz İYAK teklifini getirmiştik. Hâlâ o teklifte ısrarlıyız. Sizin de biraz evvel söylediğiniz gibi, işçilerin yönetime katılması ne gariptir ki son KİT düzenlemesinde ortadan kaldırılmıştır. Hem de giderayak bu hükümet tarafından kanun hükmünde kararname ile kaldırılmıştır. Çok partili normal bir döneme girilirken neden kaldırıldığını anlamak mümkün değildir.

İşçilerin yönetime katılmasında sayısız yarar vardır. «Alman Mucizesi» dediğimiz olayın temelinde bir parça da, yönetimde sorumluluğu ve müşterek idareyi benimseyen anlayış yatmaktadır. Nitekim Federal Alman Mahkemesi, bildiğiniz gibi işverenlerin bu konudaki itirazını reddetmiş ve yönetime katılmanın anayasaya uygunluğunu belirlemiştir. Tam o sırada biz Türkiye'de bir seminer yapıyorduk ve bu seminere katılan işverenlerimiz, özellikle o zamanki MESS Başkanı, yönetime katılmanın kesinlikle karşısına çıkmış idi. İYAK tasarrufları değerlendirme bakımından önemli bir gelişmeye vesile olabilir. İşçiler için mecburi tasarruf, emekli işçiler için de ihtiyari tasarruf getirilebilir. Tasarıyı ona göre hazırlamıştık. Fakat birdenbire o hızlı enflasyon dönemi, ardından da bu hükümetin İYAK teklifine pek

yakın olmayışı ve bu tür girişimlere pek sempatik bakmamaları yüzünden tasarı gerçekleşmemiştir.

yönetime katılması istenen işçinin, aynı zamanda sermayeye de katılarak risk ve mal varlığı ile sorumluluk yüklenmesi gerekmez mi?

KAZGAN — Müsaadenizle bir soru sormak istiyorum. İşçilerin yönetime katılmasında, acaba yönetim sorumluluğu taşıyanın aynı zamanda sermayeye de katılarak risk yüklenmesi gerekmez mi? İnsanların, mal varlıkları ile sorumluluk yüklenmeleri halinde daha dikkatli, daha itinalı hareket ettikleri gözleniyor. Eğer sorumluluğu taşıyacak olanlara bu ortamı yaratmadan yönetimi bırakırsanız, bu kere büyük israflar ortaya çıkabiliyor. Onun için işçilerin yönetime katılması, hiç olmazsa bir miktar sermaye iştirakiyle birlikte gerekmez mi? Ondan tamamen soyutlayıp yönetimi bırakmak, bana biraz sorumluluk - yönetim - yetki бүтүнleşmesi arasında kopukluk gibi geliyor.

AKGÜÇ — Hem tasarrufları artırma açısından hem de firmaların özkaynaklarını güçlendirme açısından önemli.

KAZGAN — Hem firmaların özkaynaklarını güçlendirir, hem bireysel sorumluluk vererek işçinin yetişmesini, gelişmesini sağlar.

ÖZDEMİR — Arzedeyim efendim. Tabii bakış açımız biraz değişik oluyor. Özel sektör Türkiye'de belli bir para birikimini kendi imkânı ile ortaya koyuyor. Benim göre-

bildiğim kadarı ile Türk özel sektörü işçilerin sermayeye iştirakini hiçbir zaman benimsemeyiz. Sayın Koçman ne düşünüyor? Ben de ona sorabilirim. Bizim daha çok İYAK modelini geliştirmeyi amaçlamış olmanın sebepleri var; işçileri kendi tasarrufları ile yatırımlara yönlendirmek ve sorumluluk duygusunu geliştirmek... İkinci nokta şu: Hiç şüphesiz yönetime katılmada sorumluluğu da getirmek önemli faktördür. Biz kamu kesiminde yönetime katılmayı öncelikle başlatmıştık. Hatırlarsınız 1964'ü yıllarda... Fakat özel sektör, aradan geçen bunca zamana rağmen, bırakın bu modelin özel sektöre yaygınlaşmasını, kamu kesimindeki yönetime katılmanın kaldırılmasında dahi etken olmuştur. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'nun raporlarına bakacak olursanız, yönetime katılmaya kesinlikle karşıdırlar.

KAZGAN — İşçilerin yönetime katılmalarına şahsen kesinlikle taraftarım. Ama bu taraftarlığımı belirli koşullara bağlamak istiyorum. Çünkü sorumluluk, yetki ve yönetimin bir zincirleme içinde olması gerekir. Aradaki bağı kopardığınız zaman çok sorumsuz kişilerin denetimi elinde tutması, işletmelerin varlığı ve geleceği açısından tehlikeli sonuçlar doğurabilir.

ÖZDEMİR — İzin verirseniz onu da arzedeğim. Artık bazı önemli meselelerin üzerinde ciddiyetle durmaya mecburuz. Yıllardır Türkiye'de bir seyyanen zam uygulaması yapılmıştır. Son derece hatalıdır. Yanlış bir uygulamadır. Kalifiye işgücünün gelişmesinde maalesef olumsuz yönlerde etkileri olmuştur. Ama başlangıçta buna ihtiyaç vardı. Çünkü toplu pazarlık dönemine geçtiğimiz yıllarda bir-iki dönem ücretleri belli bir düzeye çıkarabilmek için seyyanen zam uygulanması belki zorunlu

idi. Ama şimdi sendika yöneticilerinin seçim kaygısından uzak olarak belli politikalara yatkın olması lazım. Bu politikalardan biri de seyyanen zammı kaldırıp iş değerlendirme sistemini yaygınlaştırmaktır. İş değerlendirme sistemi sendikacılar için cazip değildir. Hatta tehlikelidir. Bunu yaşamış bir insanım ben. Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu'nda iş değerlendirme sistemi başlangıçta son derece şiddetli tepkilere yol açmış idi. Ama şimdi işçiler memnundur. Bir zamanlar şiddetle protesto ettikleri liderlerini şimdi başlıklarına basıyorlar. İsbetini gördükleri için. Bu noktayı da arzetmek istedim.

AKGÜÇ — Teşekkürler Sayın Özdemir. Sayın Kazgan, Türkiye'nin ekonomik sorunlarını tartışırken acaba 24 Ocak kararları ile öngörülen model içerisinde sorunlara çözüm getirebilir miyiz? Bunu çok ciddi olarak tartışma konusu yapmakta yarar var. Çünkü başarı iddialarına karşın sorunlar gittikçe büyüyor, benim görebildiğim kadarı ile... Başarılı denilen alanlarda bile çok başarılı sonuçlar alabilmemiş değiliz. Dış ödemeler meselesini ele aldığımızda, dış borçlanma ile bu dönemde sorun biraz hafiflemiş gözüküyor. Yoksa dış ticaretimizde 1980'de 5 milyar dolardan fazla bir açık, 1981'de 4 milyardan fazla açık, geçen yıl da 3 milyarı aşkın bir açık görüldü. Bu yılda 3,5-4 milyar dolar arası bir açık vermemiz olası. Çünkü ilk sekiz ayda 3 milyar dolara yakın dış ticaret açığımız var. İşsizlik sorununa gelince; işgücü fazlası oranı % 12 dolaylarında iken % 20'lere yaklaştı. Bugün bankacılık kesimi, kamunun yoğun desteği ile ancak ayakta durabiliyor. Son zamanlarda emisyonun çok önemli bir artış nedeni, bankacılık sisteminin desteklenmesinden kaynaklanıyor. Enflasyon bütün önlemlere, ücret dondurmaları-

na karşın % 30'un üzerinde. Hatta bu yıl % 40'a yaklaşabileceği ifade ediliyor. Ve bir de endeks çok büyüdüğü için, artışlar görece olarak hafiflemiş gözüküyor. 24 Ocak'ta bizim genel fiyat endeksimiz 1963=100 olmak üzere 1500 dolaylarında idi. Bugün 7000'i aşmıştır. Korkunç bir fiyat artışı içerisindeyiz. Oransal bakımdan % 40'larda bir enflasyon, fiyat endeksinin 2000 puandan fazla artırıyor. İstikrar programı neredeyse dördüncü yılını doldurmak üzere; hâlâ Türkiye, parası en hızlı değer kaybeden, enflasyon hızı en yüksek 10 dünya ülkesi arasında. Ben sorunu bu bakımdan da tartışmaya getirmekte yarar görüyorum. Politikalar, önlemler tartışılırken, model de tartışılmalıdır.

KOÇMAN — Getirilen modelin tam olarak uygulandığı kanısında mısınız? Model bütün gerekleri ile uygulanmıyor ki!..

AKGÜÇ — Model tam uygulanmıyor veya uygulanmaması, belli bir model izliyoruz ve bunun sonuçları da sanıyorum olumlu olmuyor.

KAZGAN — Sayın Özal kabinede iken de uygulanmadı mı, geçen yılın Temmuz ayına kadar?

KURDAŞ — O zamanlar devamlı yaptığımız bir tenkit vardı, Sayın Kazgan. Derdik ki: «Sayın Özal doğru yöne dönmüştür. İlk aldığı tedbirler isabetlidir. Fakat bu tedbirlerle tamamlanmıyor, zaman zaman da geri gidiyor. Eski alışkanlıklardan kurtulamıyor. Bu durum sistemde birtakım menfi birikimler yapıyor. Bir gün bu birikimler sistemi ve fikri çökertecektir.» Banka Dergisi bu tür eleştirilere şahittir. Hatta Sayın Özal'ın Başbakan Yardımcılığı'ndan çekilmesinden bir ay önce Dergimizde yazdığım bir yazıda, «Piyasa eko-

nomisini ne ölçüde gerçekleştirdik?» sorusunun cevabını arıyor; bütün örneklerini vererek, bu teşebbüste son derece yarım kaldığını, pek çok noktada geri gidildiğini ortaya koyuyordum.

türkiye'nin bütün dünya koşullarından soyutlanıp, kurumsal yapısını ve değer yargılarını bir kalemde silerek, üç-dört yılda serbest piyasa ekonomisine geçmesi mümkün değildir

KAZGAN — Sayın Kurdaş, insan olarak olgunlaştıkça, toplumu da biraz daha yakından tanıdıkça bir şeyi farkettim. Kafamızdaki modele değil toplumları, bireyleri dahi uydurmak mümkün değil. Ayrıca değil böyle ki-

Prof. Dr. Gülten KAZGAN

sa sürelerde, çok uzun sürelerde dahi bu mümkün değil. Bunu ekonomist olarak Türkiye sorunları ile uğraşırken çok iyi öğrendim. Eğer kafamızdaki model serbest piyasa modeli ise, biz 600 yıllık Osmanlı tarihinden, 60 yıllık Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinden, bütün dünya koşullarından soyutlayıp üç-dört yılda Amerikan tipi bir ekonomi ortaya koyacağız!.. Sayın Kurdaş, bu mümkün değil. Türk toplumunun bugüne kadarki birikimini, kurumsal yapısını, değer yargılarını böyle bir kalemde silip 24 Ocak kararları ile birden serbest piyasa ekonomisine geçiş; kanımca bu mümkün değil.

KURDAŞ — Bence işte Türkiye'nin en hayati sorunu bu noktada. Eğer Türkiye, Osmanlı devrinin ve son 40 yıldır geçirdiğimiz akılsızca bürokratik uygulamalar döneminin birikimini atıp yepyeni bir ekonomik politika izlemese, o zaman yirminci yüzyılın gerçeklerine uyamayacaktır; uyamamaya devam edecektir. İçinde yaşadığımız yüzyılın zihniyetine uymayan Türkiye ise kalkınan bir ekonomi olamaz. 24 Ocak bu zihniyetin değişmesi için bir sistem değişmesi önerisidir. Gene de öneriyoruz. Başka türlü fiyat, kâr, gelir-gider hesapları yapmamız, öğrenmemiz mümkün olamayacak. Ankara'daki bürokrat Osmanlı devrinden kalan alışkanlıkla meselenin ekonomik mantığı açısından olaylara bakamıyor. Bir sorun mu var, bir bunalım mı var; bir tebliğ, bir talimat, bir kararlar sorunun çözülebileceğini sanıyor. Son olarak bankalar konusunda böyle hareket edilmedi mi? Hatta aynı uygulama üniversiteye yapılmadı mı?

KAZGAN — Şimdi buna cevap vereceğim. Sayın Kurdaş, yüzde yüz haklısınız. Ben de çok isterim ki Türkiye mükemmel, batılı anlamda bir hukuk devleti olsun. Bir serbest pi-

yasa ekonomisi, özel sektör kendi sorumluluğu içerisinde; batı ülkeleri ekonomileri gibi... Ama efendim, düşününüz Tanzimat'dan beri hukuk devleti mücadelesi veriyoruz. Aradan geçen 150 yıl; bugün hâlâ hukuk devleti arayışı içindeyiz. Demek ki bunları aramakla kısa sürede bulamıyoruz. «Ben böyle istiyorum, aman böyle olsun.» demekle isteklerimizi, özlemlerimizi kısa sürelerde gerçekleştiremiyoruz. Ama bu yolda adım adım ilerleriz, belki bundan 50 yıl sonra Türkiye'de bir daha hukuk devleti tartışması olmaz. Ama bu, bir-iki yılda da olamıyor.

KOÇMAN — Sayın Kazgan herhalde cevaplandırmak lutfunda bulunacaklardır. Sayın Akgüç'ün Türk ekonomisine ilişkin olarak çizdiği karamsar bir tablo var, sayısal bir tasvir var. Varsayım olarak bunun aynen doğru olduğunu, yani üç senedir serbest piyasa ekonomisinin harfiyen uygulanmasına rağmen -ki ben aynı kanaatte değilim- bu sonuçların ortaya çıktığını kabul ettiğimiz zaman, hemen şu soruyu sormak ihtiyacını duyuyorum: Peki hangi sistem uygulansaydı bu fark kapanırdı? Dış ödemeler dengemiz, istihdam sorumuz daha iyi olurdu? Ne uygulansaydı enflasyon böyle coşmazdı, azmazdı? Bunun cevabını verir lütfen. Ne olur «İş bilenin kılıç kuşananın.» yaklaşımı içerisinde olmayın. Lütfen somut olarak «Şunlar yapılırsa idi, bunlar böyle olmazdı.» deyin.

KURDAŞ — Evvela önerdiğiniz sistemi söyleyin. Bizim ısrarla önerdiğimiz, bir piyasa ekonomisi sistemidir. Alternatif nedir? Ekonomiye bürokratik kararlarla yönetmek mi? Merkezi planlama sistemi mi? Yarım yamalak planlama sistemini bile beceremedik. Bizce alternatif, bir piyasa ekonomisinin mantığı içindeki tedbirler üzerinde durmaktır. Piyasa

sisteminin verimini, adaletini daha çok artıracak tedbirler üzerinde durmaktır. Alternatif budur, başka alternatifi yok bunun. Bütün kalkınan ülkeler evvela sistemde açıklığa varmışlardır. Biz Türkiye ekonomisini tecrübesiz, olayların nedenlerini göremeyen, meselelerin ekonomik mantığına inmeyen bürokratlarla yönetmemekteyiz. Bildirilerle, kararnamelerle, tebliğlerle Türk ekonomisi bir yere gidemez. Nitekim gidemedi. Biz bu zihniyet 1980 enflasyonuna getirdi. 1980 yıkıntısına getirdi. Bir piyasa ekonomisi sistemi içerisinde hızlı, adil nasıl kalkınırız? Sorun da alternatif de budur.

KAZGAN — Sayın Kurdaş, dünyada yeni gelişen, Türkiye gibi kişi başına geliri 1000 dolar civarında dalgalanan bir ülke gösteriniz ki, tam serbest piyasa ekonomisi olsun.

KOÇMAN — Yunanistan var. Lütfen, 1950'li yıllardaki Yunanistan'ı hatırlayınız. O zamanlar bir felaket durumdaydı. Ne ümit ne de beklenti vardı. Türk gemileri zengin ülkenin gemileri gibi Pire limanına girer, çıkardı. Bugün Yunanistan'ın ekonomik gelişmesi Türkiye ile ölçülmeyecek düzeyde. Tabii bunu aynı zamanda politik entegrasyonlarla da değerlendirmek lazım. Biliyor musunuz şu anda Atina, AET'nin yönetildiği merkezdir. Sadece ekonomik bakımdan değil, siyasal bakımdan da. Bütün Avrupa ülkeleri ekonomik ve siyasal sorunlarını 6 ay süre ile Atina'da tartışmaktadır. Yunan Başbakanı, geçici olarak AET'nin Bakanlar Konseyi Başkanı'dır. Bu gelişmeyi Yunanistan gösterebilmiş de Türkiye neden gösterememiş? 1955 senesinde Yunanistan'ın nüfusu 6 milyon iken 1983'de 7,3 milyona yükselmiş. Biz aynı dönemde niye 21 milyondan 45 milyona çıkmışız? Neden bu hızlı nüfus artışı bir sorun olarak görülmemiş?

Duygusalıktan, komplekslerden kendimizi sıyrıp bazı tarihi gerçekleri görmeye mecburuz. Size ben bir soru sorayım. Lütfen mümkün olduğu kadar objektif değerlendirin. 1980 yılı 24 Ocak'ta başlatılan model, adamı ile bilgisi ile görgüsüyle 1950 seçimlerinden hemen sonra Türkiye'de başlatılsaydı, bugün Türkiye'nin ekonomik manzarası ne olurdu? Kore konjonktürünü düşünün. Marshall yardımından, Eisenhower Doktrini'nden gelen dolarları düşünün. Bugünkü rayıçla milyarlar ifade eden imkânları düşünün. Türkiye'nin yaptığı ilk iş, 1950'den sonra ithalatı libere edip ihracatı o noktaya bağlamak olmuştur.

KURDAŞ — Döviz kurunu 1946'nın 2.80'inde tutmak olmuştur.

KOÇMAN — Bunlar tarihi gerçekler.

KAZGAN — Yunanistan'la Türkiye'yi karşılaştırmamalı. Sayın Koçman, Yunanistan'ın hiçbir zaman nüfus sorunu olmadı. Yunan nüfusu, biraz evvel sizin de dediğiniz gibi durgun. Ama bu durgunluk, o zamanlar Yunanistan'da aile planlaması uygulandı diye değil. Çünkü Yunan halkı, bir tarihi gerçek, Türk halkına oranla tarihsel birikim süreci sonunda o dönemde de çok daha gelişmişti. Biliyoruz ki Türkiye'de yaşayan Rum azınlık, bizden çok daha önce ekonomik gelişmesini, kültürel gelişmesini gerçekleştirmiş, Türkiye'de refahı en üst düzeyde olan bir numaralı azınlık olmuştur. Bütün Osmanlı tarihinde böyledir.

KURDAŞ — Yunanistan'la 1950'de kişi başına milli gelirimiz aynı idi. Sanayileşme oranımız da birbirine paraleldi. Böyle iken niçin Yunan toplumu kültürel birikim, iş anlayışı bakımından 1950'de bizden daha ilerli bir noktada idi? Doğrudur, çünkü Türk toplumu hâlâ Osmanlı görenek-

lerine bağlı bir toplum; Yunanlılar ise batının piyasa sistemine dayanan, kâra, hesaba-kitaba dayanan, kültürü ile bütünleşmiş bir toplumdur. Sayın Kazgan, biz o kültürü özümseyemsek hiçbir zaman Osmanlı'nın ekonomi anlayışından öteye geçemeyiz.

KAZGAN — Sayın Kurdaş, Tanzimat'da bu gelişmenin başladığını varsaysanız, Tanzimat ile Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olması arasında fazla bir zaman aralığı yok. Ama Yunanistan, Fransız ihtilalini izleyerek millet olma bilincine ve düzeyine gelmiştir. Rumlarla Türkler burun buruna yaşamıştır. Türkler batı kültürü ile temasa geçmişler ancak, o kültürü özümseyememişlerdir. Efendim, bütün tarihsel gelenekler, görenekler bunda etkili olmuştur. Türkler, sivil ve asker bürokrat olmuşlar, ama yine de burjuva olamamışlardır. Daha yeni bir olaydır Türkiye'de burjuvazinin oluşması.

KURDAŞ — Vatandaş herşeyi Ankara'daki genel müdürden, Ankara'daki müsteşardan yani bir manada iktidardakinin gölgesinden beklerse, hiçbir zaman batı kültürü ile bütünleşemez. Bütün mesele onu denize atıp yüzmeyi öğretmektir. Bakın üç sene denize attık iş hayatını, nasıl çabaladılar ve neler yaptılar. Neler öğrendiler.

KAZGAN — Efendim, Yunan zaten daha doğuştan itibaren batılı; bütün batılı kültür kaynağı Greko-Romen kökenlidir. Yunan hiçbir zaman batının dışında olmamıştır ki... Buna karşılık geçmiş dönemlerde Türkler daima batının dışında, hatta ona karşı da olmuşlardır. Şimdi onlar gibi olmak istiyoruz. Bu kolay bir olay değil. Yavaş yavaş olabiliyor.

KURDAŞ — Doğuya bakın, Japonya'ya; o bizden çok daha fazla

batının dışında olmuş. 1950'lerde bilirsiniz Rostow'un teorisi çıktığı zaman bile Türkiye, Japonya, Yunanistan, Meksika aynı sepette, yaklaşık aynı gelişme düzeyinde kabul edilirdi. 1950'den sonra Japonya bütün zihniyetini değiştirdi. Biz niye değiştiremiyoruz?

AKGÜÇ — Diyoruz ki, Türk ekonomisinde yapısal bir takım sorunlar var. Nüfus da kültür düzeyi de yapısal bir sorundur. İzlenecek ekonomik modeli, yapısal sorunlardan soyutlamak mümkün mü? Yapısal sorunları dikkate almayan, varsayımları bize uygun düşmeyen bir modelin başarı şansı ne olabilir? Onu tartışıyoruz.

yatırımları, büyümeyi, işsizliği, halkın beslenmesini ve yapısal sorunları dışlayan; sadece enflasyonu önlemeyi öne alan bir program, uzun süre uygulanamaz

KAZGAN — Gelelim 24 Ocak kararlarına... Önce müsaade ederseniz ekonomist olarak inandığımı söyleyeyim. Benim inancım şudur ki, bütün ekonomi insan içindir. İnsan ekonomisi için değildir. Bu insan haklarından, özgürlüklerinden, demokrasi anlayışından ileri gelir. Bütün ekonominin insanlar için olduğuna inanırım. Bu nedenle ekonomik istikrarı sağlayalım, enflasyonu önleyelim, şunu yapalım, bunu yapalım diye düşündüğüm zaman; «Bütün bunların insana yansımaları ne şekilde olur?», öncelikle onu düşünmek gerektiği kanısındayım. Hemen şunu söyleyeyim ki, bir istikrar programının, çok

sert biçimde de olsa, üç yıl süre ile herhangi bir toplumda uygulanabileceğine inanırım. Ama bir istikrar programının bir toplumun 10 yıllık yaşamı boyunca sürebileceğine inanmam. Çünkü istikrar programları; genellikle büyümeyi dışlayan, yatırımları dışlayan, toplumda geçmişin birikimi dolayısıyla ortaya çıkan, başta parasal olmak üzere dengesizlikleri düzenlemek amacıyla yönelik uygulamalardır. Böyle bir program, parasal dengesizlikleri gidermek için çok rijit biçimde üç yıl hatta belki diyelim dört yıl istersek uygulanabilir. Ama on yıl süre ile uygulanamaz. Çünkü istikrar programları dengele-ye yöneliktir. Bütün dengeleri kurulum ama, bu dengeleri kurma süreci içinde dışlayabileceğimiz birtakım olaylar vardır. Yatırımları ve büyümeyi dışlarız, işsizliği dışlarız, halkın iyi beslenmesini dışlarız, halkın barınmasını dışlarız. Çok şeyi daha dışlayabiliriz. Ama parasal dengeleri kurarız. Bu amaç çok uzun süreli bir amaç olamaz. Herhangi bir toplum, hatta Amerikan ekonomisi dahi böyle bir modelin içine kendisini sokamaz.

Şimdi bu açıdan düşündüğümüzde; 24 Ocak tipi, yani yatırım, büyüme, işsizlik, halkın beslenmesi konularını bir tarafa bırakıp enflasyonu öne alan bir programı sonuna değin gelecek hükümetin dahi uygulayabileceğini sanmıyorum. Çünkü biraz evvel sorunlar gündeme geldi. Hiç birimizde sorunlar konusunda görüş ayrılığı olduğunu sanmıyorum. Türk ekonomisinin sorunları; dış ödemeler dengesidir, enflasyondur, işsizliktir... Ama sorunları çözüme geldiğimizde, bu sorunlardan hangisine öncelik vererek çözümleneceğimiz, uygulamada önem kazanacaktır. Sorunların bir kısmı, birini çözerken kendiliğinden çözülebilir. Ama bir kısmında, birini çözerken öbürünü mutlaka ertelemiş oluyoruz. Mesela enflasyonu sıfıra

düşürebildiğimiz zaman bunun doğal sonucu, yatırımı, işsizliği bir tarafa bırakmak olacaktır.

Enflasyon konusuna değinmek istiyorum. Çünkü önceliğin enflasyona verilmesinin çok başarılı olacağı kanısında değilin. Enflasyon, Türkiye'nin kontrol edemediği bir kaynaktan ileri geliyor. Bunun kaynağı her nedense göz önünde tutulmuyor. Enflasyonun Türkiye'nin kontrolü dışındaki kaynağı, Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin aleyhe dönmesidir. 1973'ü 100 alırsanız, 1983 sonunda Türkiye'nin dış ticaret hadleri 40'a düşmüştür. Bir ülkenin eğer dış ticaret hadleri böyle kötüleşiyorsa, o ülkenin döviz kuru düşer. Enflasyona göre ayarlama gerekmediği, bizim enflasyonumuz sıfır olduğu bir durumda dahi dış ticaret hadlerimizin aleyhe dönmesi, bizim döviz kurumuzun düşmesini gerektirir ki; bu bir kere döviz kurunun düşmesi yoluyla, Türkiye'nin dış dünyadan fiyat artışlarını ithal etmesine yol açar. Bunun için batı dünyası enflasyonu çok kolay sifıra yaklaştırabilir. Çünkü petrol fiyatlarındaki artış durdurulduktan sonra dış ticaret hadleri, bütün batı ülkelerinin ihraç ettiği malların lehine ve ithal ettiği malların aleyhinedir. Bir ülkedir ki onun dış ticaret hadleri kendi lehine döner, o ülke için enflasyon oranını düşürmek fevkalade kolaydır. Ve bu olay, o ülkenin büyümesini çok kolaylıkla gerçekleştirir. Halbuki ülkenin dış ticaret hadleri aleyhe dönüyorsa, o ülke mutlaka dış dünyadan kendi kötüleşen durumu dolayısıyla enflasyonu yaratarak ithal eder ve enflasyonun bu nedenle sifıra düşürülmesi mümkün değildir.

Bunun için eğer bir hükümet iktidara geldiğinde önceliği enflasyonu sifıra düşürmeye verirse, bu yapamayacağı birşey için diğer amaçlardan uzaklaşması demek olur. Enflasyonun

düşürülmesi gerektiğine inanıyorum. Fakat var olan dış dünya koşullarını tamamiyle bir tarafa iterek Türkiye'nin batı dünyası gibi bugün sıfır enflasyona gelebileceğine inanmak mümkün değildir; bu tamamen teorik bir olaydır. Türkiye, Batı Almanya veya ABD gibi enflasyon oranını % 2'ye düşüremez. Dış ticaret hadlerinin kötüleşmesi dolayısıyla dışardan ithal ettiği enflasyon, Türkiye'nin minimum enflasyon oranı olur. Enflasyon salt bu nedenle de devam edecektir. Bu olayı saptamamızda ikinci nokta olarak yarar vardır.

KURDAŞ — Sayın Kazgan, bugün çok kötü hale gelmiş olan dış ticaret hadleri lehimize dönüşürse...

KAZGAN — O zaman Türkiye için çok büyük olanak doğar.

KURDAŞ — Dibe geldiğine göre, bu olasılık daha kuvvetli değil mi?

KAZGAN — Bence bu ihtimal sıfırdır.

KURDAŞ — Ama hiç olmazsa daha kötüleşmez.

KAZGAN — Bu ihtimal de sıfırdır. Değişik nedenlerden ötürü... Bir tanesi 1979 - 1980 petrol krizi sırasında artan petrol fiyatlarını batı şirketleri, adım adım fiyatlarına intikal ettirmektedir. Ve şimdi petrol fiyatları dolar üzerinden artmazken, reel olarak petrol fiyatlarını düşürecek biçimde bu şirketler fiyatlarını ayarlıyorlar. Bu süreç devam edecektir. Nasıl ki petrol fiyatları reel olarak düşmeye başlamıştır 1970'lerin sonuna doğru, sonunda OPEC isyan edip tekrar 1979 - 1980 krizi yaratmıştır. Bugün OPEC'in bunu yapma gücü hiç olmazsa bir-iki yıl için yoktur. Ama bu süreç devam edecektir. Bu, birinci neden.

KURDAŞ — Sayın Kazgan, bu çok güzel bir analiz. Benim de üye-

rinde durduğum bir konu. Şimdi 1983 yılının % 35'lik enflasyon oranında dış ticaret hadlerinin aleyhe dönmesinden kaynaklanan pay nedir, yaklaşık olarak?

KAZGAN — Efendim, geçen yıldan 1983'ün son üç aylık dönemine kadar olan sürede dış ticaret hadlerinde kötüleşme % 17 oranındadır. Dış ticaret hacmi yaklaşık olarak milli gelirin % 25'i civarındadır. Demek ki % 17'nin 1/4'ü... Şu halde öngörülen enflasyonun aşılmasında dış ticaret hadlerinin aleyhe dönmesinin etkisi % 4 dolaylarındadır.

giderek arttığı görülen enflasyon, gerçekte iç kaynaklı mı, yoksa dış kaynaklı mı?

KURDAŞ — Enflasyon üzerinde iç nedenlerin etkisi nötr olsa, demek ki dış kaynaklı enflasyonun yansımaları % 4 dolayında kalacak. Yani siz kendiniz hiç enflasyon yaratmasanız, sıfır başlangıç olsa, dış ticaret hadlerinin kötüleşmesinin doğuracağı enflasyon en fazla % 4 dolaylarında olacak. «Türkiye'de enflasyonu devalüasyon yaratır, enflasyon dış kaynaklıdır.» şeklinde bir görüş vardır ki, yanlıştır. Ama dış ticaret hadlerinin aleyhte gelişmesinden kaynaklanan bir enflasyon oranı da dikkate alınmalıdır. Oysa sizin hesaplamamız gösteriyor ki, bunun etkisi 1983 yılı için en fazla % 4'dür. Dış ticaret hadlerinin kötüleşmesi % 3,5-4 oranlarının dışında etki yapmaz. Şu halde enflasyonun asıl kaynağı içerdedir. İç nedenlerden doğan enflasyonu önleyecek tedbirler alınır, o zaman bu dış etkinin yarattığı enflasyon çok düşük düzeylerde kalır...

KAZGAN — İçerdeki enflasyon dışardan gelen baskının da bir sonu-

cu oluyor. Şöyle düşünün: Petrol fiyatı % 80 arttığı zaman, devlet kendi bütçesindeki giderlerin birden % 30 arttığını görürse, o anda hemen kaynak yaratamayınca ne yapıyor? Zorunlu olarak Merkez Bankası kaynaklarına başvuruyor.

KURDAŞ — 1975 yılında Ankara'da yaptığımız bir seminerde; «Türkiye'nin en büyük sorunu petroldür. Türkiye petrol fiyatlarını ayarlamak zorundadır. Dışarda fiyatlar üç kat arttı, biz fiyatları bu seviyelerde tutamayız.» demiş ve tabii büyük tepkiler görmüştüm. Siyasileri de bu konuda; «Başınıza muazzam bir petrol faturası geliyor.» diye uyarmıştım. Bizim bir özelliğimiz var. Hata yaptığımızı hiç söyleyemeyiz. Başarısızlıklarımıza hep dışardan bahane buluruz. Türkiye geri mi? Hayır, Türkiye geri bırakılmıştır, deriz. Türkiye'de enflasyon mu var? Hayır, dış kaynaklıdır... Bunların hepsi kendi hatalarımızdan, kısa görüşlü politikalarımızdan, bilgi eksikliğimizden kaynaklanıyor. Bütün dünya petrol krizine ajuste oldu. Biz niye olmadık? Hatta olmaya çalışmadık?

KAZGAN — Sayın Kurdaş, şunu söyleyeyim ki; eğilim olarak kesinlikle sorumluluğu başkasına yıkıp kendimizi sorumluluktan arındırmak niyetinde değilim. Tam aksine, özleştireci yolu ile kendimizi ne kadar düzeltebilirsek o kadar iyi yola girebileceğimize inanan kişiyim. Ancak şunu söyleyeyim. Şimdi dış ticaret hadlerince vurguladığım bu olguyu programla ilgili bir başka nokta ile bağdaştırmak istiyorum. Yoksa enflasyon yalnızca dış ticaret hadlerinin kötüleşmesinden kaynaklanıyor, demiyorum. Demek istediğim şu: Türkiye ekonomisini dışarı açalım diye bir program önerisi var. Fakat şu noktayı da vurgulamak isterim ki; dış ticaret hadlerinin bu denli kötüleştiği bir ülke, dış dünyaya ne

kadar açık hale gelirse, reel gelir kayıpları da o kadar büyük olur. Dikkat ederseniz son 3-4 yıldır sadece GSMH rakamları yayınlanıyor. Dış ticaret hadlerinin aleyhimize gelişmesi dikkate alınarak milli gelir hesabı yapıldığı zaman görülecektir ki, GSMH artışı denen olay fiilen gelir olarak cebimize girmemiştir. Ben 1981 yılına kadar yaptım hesapları. 1981 yılında % 4 denen GSMH artışının önemli bir bölümü dışarıya gitmiş; o yıl milli gelir artışı % 2 dolaylarında... «Ekonomiyi dışa açalım, konvertibilite yapalım, liberasyona gidelim, ithal kotalarını kaldıralım.» derken bir noktayı unutmamız lazım: Ekonomiyi dışarıya ne kadar kontrolsüz açarsak, kayıplarımız da o kadar artacaktır. Dış ticaret hacminin GSMH'mıza oranı ne kadar artarsa, bu kayıp da o kadar büyük olacaktır.

Onun için bu konuda son derece temkinli hareket etmek, kayıpları ve kazançları dengeleyecek politikaları birlikte yürütmek gerektiği kanısındayım. Yoksa birtakım önsel (apriori) kabullerle, böyle ideolojik saplantılarla ekonomik modeller kurmaya hiç taraftar değilim. Çünkü ideolojik yaklaşımlar tek yanlı değil; bir tarafta olduğu gibi öbür tarafta da oluyor. Tam serbest piyasanın da ideolojisi var, tam kontrolün de... Ben pragmatik olmaktan yanayım. Pragmatik yaklaşım sağduyu ile yürütüldüğü ölçüde, zannederim kayıpları en düşük düzeye indirebilir. Herşeyi serbest bırakalım, ithalatta liberasyona gidelim. Bunun doğuracağı kayıplar var. Bakınız ihracatta tescil kalktı, tarım ürünleri fiyatları öyle hale geldi ki; miktar olarak daha fazla ihrac ettiğiniz halde sağladığınız döviz geliri giderek düşüyor. Nerede kontrolü kaldıracağız? Ne kadar kaldıracacağız? Bunun önyargılı, ideolojik saplantılı olarak değil; doğrudan pragmatik bir yaklaşımla kazanç-

kayıp hesabıyla yapılması eğilimindedim. Bu konunun üzerinde durmam, sadece enflasyon konusu ile olan ilişkisi değil; fakat bu dışı açılma eğiliminin bize getireceği kayıpların çok iyi hesaplanması gerektiğini belirtmek içindir.

AKGÜÇ — Efendim, bir noktayı müsaadenizle tartışmaya getirmek istiyorum. Tartışmalarımız daha çok parasal denge, kur, faiz üzerinde yoğunlaşıyor. Halbuki Türk ekonomi-

Dr. Öztin AKGÜÇ

sinde bir de fiziki yetersizlikler, fiziki dengesizlikler var. Bunun üzerinde de durulması gerektiği kanısındayım. Bir elektrik enerjisi var; talep, dış girdi sorununu çözerseniz, karşınıza üretimi kısıtlayan bir elektrik yetersizliği çıkıyor. Yılda 400 bin konut yapalım, diyoruz. Türkiye'nin fiziki girdileri 400 bin konut yapmaya elverişli mi acaba? Çimentosu, demiri vb... Halk tasarruf etse, banka kredi verse, bütçe toplu konut fonuna kay-

nak aktarsa, 400 bin konut üretimi için gerekli girdileri sağlamak mümkün mü? Diyoruz ki, Türkiye'de tarımsal verim artsa... Acaba bunu limanlara taşıyabilir miyiz? Limanlara taşısak, muhafaza edebilir miyiz? Yüklebilir miyiz? Türkiye'de fiziki yetersizlikler, dengesizlikler var. Bu fiziki dengesizlikler çok zaman gözden kaçıyor. Halbuki sanayileşme, bir yerde bu fiziki dengelerin sağlanması meselesidir. Batı ülkelerinde altyapı, elektrik enerjisi bir darboğaz değil; o ülkelerde kaynaklar daha akıcı, bazı araçları kullanarak üretimi yönlendirebiliyorlar. Bizde durum farklı. Fiziki dengeler kurulmadan hiçbir sorunun temelinden çözülemeyeceği açık.

KOÇMAN — Fiziki dengelerin devlet eliyle mi kurulması kanaatinde-siniz?

AKGÜÇ — Planlama ve biraz zorlanma ile, evet.

KOÇMAN — Peki, kaynağını nasıl bulacaksınız?

öncelikli projeler saptanmalı, kaynaklar bunlar üzerinde toplanıp hızla üretime geçilmeli

AKGÜÇ — Efendim, bakin devletin elinde ne kadar geniş bir proje demeti var ve bunlar için o kadar cılız harcamalar yapılıyor ki, hiçbirisi süresinde tamamlanmıyor, üretime geçirilemiyor. Kaynaklar uzun süre donmuş olarak kalıyor. Enerji projeleri de böyle, ulaştırma projeleri de böyle, üretken yatırımlar da böyle. Aynı anda çok şeye başlamışız. Fakat bunların hiçbirini de zamanında tamamlayamamışız. Gerek iç kaynak yetersizliğinden, gerek dış kaynak yetersizliğinden... Benim önerim; biz

tıpkı 1933 - 1938'lerde yaptığımız gibi öncelikli projelerimizi saptayalım, kaynaklarımızı bu projeler üzerinde toplayıp, bir an önce bunları üretime geçirelim. Bunları tamamlayalım, göreceksiniz Türkiye'nin ekonomik yapısı değişecektir. Ondan sonra sizin bu politikalarınızı tartışırız. Ama fiziki yetersizliklerin olduğu, darboğazların olduğu bir ekonomide parasal dengeyi kursanız, denge faizini bulsanız; uzun vadede neyi çözersiniz?

KOÇMAN — Sayın Kazgan, bir şeyi müsaade ederseniz sormak istiyorum. Parasal dengeleri kurabilmek için birtakım şeyleri mutlaka dışlamak gerekir, dediniz. Peki parasal dengeyi kuramazsak, o dışlamamız gerekenleri nasıl sağlayacağız? Şu bakımdan soruyorum. 1979'da enflasyonun % 100'ü kurcaladığı dönemlerde benzin, yağ, sigara kuyrukları uzuyordu ve o zamanlar daha devletçi ve enflasyonu problem görmeyen bir politika uygulanıyordu.

KAZGAN — Şunu söyleyeyim. 1979, son derece şanssız bir yıldır. Çünkü dünyada petrol fiyatları, dolar üzerinden % 150 oranında artmıştır. Türk ekonomisi bu şoku özümseymemiştir. Yalnız Türk ekonomisi değil, batı ekonomileri de etkilenmiştir.

KOÇMAN — Bence bu şoku yaşamayı politikacılar göze alamadılar.

KAZGAN — Tabii. Çünkü insanı düşünüyorlardı. Ayrıca iktidarda kalmak için kendilerini de düşünüyorlardı. Sayın Koçman, politikacıların böyle düşündükleri kesin. Ama kendilerini düşünürken bir de kendilerine oy verenleri düşündüler. Yani insanları...

KURDAŞ — Bir ekonomide makro dengeleri kuramazsanız; dış ticaretin açık verdiği, aşırı bir enflasyonun sürdüğü, bütün tasarruf-yatı-

rım oranının ve ücret sisteminin bozuk olduğu bir ortamda; 30 - 40 proje ile ne yaparsınız? Evvela genel dengeyi tutmak lazımdır.

AKGÜÇ — Bu yatırımlarla ekonominin uyum gücünü, transformasyon gücünü arttıracacağız. Ondan sonra genel dengeleri daha kolay kurabiliriz. Öncelik meselesi...

ÖZDEMİR — Produktiviteyi ihmal etmemek lazım. O son derece önemli.

KURDAŞ — Efendim, siz eğer enflasyonu önlemezseniz, produktivite hesaplarını kolay yapamazsınız. Enflasyon, produktiviteyi de bir yana iten bir sorumsuzluktur.

KAZGAN — Ben Sayın Akgüç'e bir noktada katılıyorum. Sayın Kurdaş'a da bir başka noktada katılıyorum. Tabii bir ülke makro dengelerini ayarlamadan, sadece fiziksel dengelerle işini yürütemez. Ama bu demek değildir ki, bunun tersi de doğru değildir. Bir ülkede eğer fiziksel dengeler kurulamamışsa, siz ne yaparsanız yapın, makro dengeleri de kuramıyorsunuz. Sayın Kurdaş, siz enflasyonu tutmak için diyelim ki, talebi kısıyorsunuz. Talebi kısıtığınız zaman diyorsunuz ki; «Talebi kısımakla fiyat artış oranını düşüreğim.» Ama öbür tarafta sizin enerjiniz yok. Enerjiniz olmadığı için üretim de gidiyor geri. Bakınız burada ikisi birbirinin tamamlayıcısı. Bir toplum enerji üretmiyorsa, siz orada; «Ben, parasal denge ile ekonominin makro dengesini kurarım.» diyemiyorsunuz. Ne zaman ki makro denge ile fiziksel denge eşanlıdır, o zaman ekonominin dengesi kurulmuştur.

KOÇMAN — İkinci Dünya Harbi'nden sonra bütün sosyalist ülkeler, Doğu Avrupa kesimi fiziksel denge kurma peşine gittiler. Ondan sonra satın alacak salam bulamadılar.

KAZGAN — Bakın onlar tek başına fiziksel dengeleri kurmaya çalıştılar. O da bir başka terslik, aşırılık... Benim söylediğim şu: Makro parasal denge tek başına yeterli değil, ama ben fiziksel dengenin de tek başına yeterli olduğunu kabul etmiyorum. Sayın Akgüç'e şu noktada katılıyorum; yalnız parasal denge ile biz ekonomiyi yürütemeyiz. Burası Amerikan ekonomisi değil. Gerçekçi olalım...

KURDAŞ — Fiziksel dengelerin adını niçin daha «iktisatça» koymuyoruz? Fiziksel dengelerin kurulması, kaynakların en verimli, rasyonel kullanılmasına eşittir. Niçin piyasa ekonomisinde bu kabil dengesizlikler olmuyor? Var mı Amerikan ekonomisinde bu gibi dengesizlikler?..

KAZGAN — Üretimin bolluğundan...

KURDAŞ — Hayır efendim. Sistem dengeyi kuruyor. Biz tüm dengeleri kurmayı, sisteme değil Ankara'daki bürokrata bıraktık. Ve işte o bürokrat dengeyi kuramadı. Kaynaklarımızı politikacı-bürokrat koalisyonu ile israf ettik. Dünyanın en pahalı devlet yöntemi Türkiye'de. Bizde planlı dönem, kaynak kullanımı açısından en plansız dönem oldu. Sanaayii kurup, onun enerjisini verememek bunun çok açık örneği değil mi?

KAZGAN — Bir noktada katılıyorum. Türkiye'de devlet çok gereksiz harcamaları yapıp, çok gerekli harcamaları erteliyor. Barajlar bunun örneğidir. Halbuki bugün Türkiye'de kısılabilecek bir sürü kamu harcaması var.

KOÇMAN — Fiziksel denge dediğiniz hadise, aslında bizim savunduğumuz modelin altyapısını teşkil etmiyor mu?

AKGÜÇ — Makro denge dediğimiz zaman ben şöyle anlıyorum. Yal-

nız iç ve dış finansman dengesi değil, o dengelerin yanı sıra sektörler-arası girdi-çıkıtı ilişkileri dolayısıyla üretim-kullanım dengelerinin de sağlanması lazım. Onu sağlamadığımız sürece üretimde darboğazlar dalma karşımıza çıkar. Bazı sektörlerdeki üretim yetersizliği, diğer sektörlerin de kapasitelerini kullanmasını önler.

KOÇMAN — Peki sizin söylediğiniz şekilde fiziksel dengeyi sağlayabilmek için, Türkiye'de 1960'dan sonra hiç ciddi bir yaklaşım oldu mu?

AKGÜÇ — Türkiye 1960'larda planlı döneme girdi. Planlarla, sektörlerarası üretim-kullanım dengesinin de sağlanması gerekirdi.

KAZGAN — Birinci plan o dengeleri kurmaya çalıştı. Ondan sonra işler çığırından çıktı.

yetişmiş insan gücünün azlığı, bürokrasinin yanlış karar ve yönlendirmeleri, Türkiye'de kaynak israfına neden olmuştur

KURDAŞ — Bu fiziksel dengesizliklerde, izlenen fiyat politikasının da büyük etkisi vardır. Siz farzedelim petrol fiyatını dünya fiyatlarının üçte birinde tutarsanız, ortaya petrolde büyük boyutlu bir fiziksel dengesizlik çıkar. Siz elektrik fiyatlarını, PTT fiyatlarını gerçek değerinin çok altında tutarsanız; sosyal politika, hükümet politikası etiketi altında; oralarda da dengesizlikler doğar. Bürokrasinin piyasa ekonomisi dışındaki yanlış kararları, yanlış yönlendirmeleri bence Türkiye'de kaynak israfına neden olmuştur.

KAZGAN — Ben buna, Türkiye'de yetişmiş insan gücünün azlığı, diyorum. Akıllı, dinamik, becerikli

adam devlette de çalışsa iş yapıyor, özel sektörde de çalışsa iş yapıyor. Ama becerikli olmadı mı, genelde özel sektör kabul etmiyor o tıp adamı ve bunlar devlette kalıyor. Maas gerçi düşük, ama o düşük maaşla da çalışmaya razı. Biraz dinamik oldu mu, daha iyi aylıkla özel sektöre geçiyor. Özel sektörde bir eleme yöntemi söz konusu. Devlette; «Düşük ücret veriyorum, nasıl olsa daha iyisi gelmez.» zihniyeti var. Şimdi üniversiteleri de devlet daireleri haline getirdik. Öğretim üyelerine de «bürokrat» diyeceğiz belki sonunda. Ne zaman ki siz bir kesimi bir taraftan siyasal baskı altına alırsanız, öbür taraftan da ücretini düşük tutarsınız; orada ehliyetsiz adamlar kalır. Türkiye'de az sayıda insan, düşük bir azınlık dinamiktir, becerilidir, çağdaş bilgilerle donatılmıştır. Onu da özel sektör kullanır. Devlet ise alternatif olmadığı için bürokrat dediğimiz yetenekleri sınırlı kişileri kullanır. Türkiye ne zaman ki insanını gerekli düzeyde eğitirse; kamu kesiminde de, küçük işletmelerde de, büyük işletmelerde de başarı sağlar.

KURDAŞ — Bakın Sayın Kazgan, rasyonel fiyat politikası ile ilgili, bütün bu adam dağılımı da...

KOÇMAN — Herşeyin altından yönetim çıkıyor tabii.

KAZGAN — Bakın orada da fiziksel denge geliyor. Adam yetiştiremiyoruz. Okul yok, üniversite diye kurduğunuz şeyler yetersiz. «Rotasyon» diye, burada daha fazla öğrenciye hizmet verecek, ders verecek bir doçentinizi, yardımcı doçentinizi, daha az sayıda öğrenciye ders vermek üzere yeni kurulan üniversitelere gönderiyorsunuz.

KURDAŞ — Bu da neyin eseri? YÖK de Ankara bürokrasisinin kendi kafasına göre eserdir. Efendim, ben fikirlerimi şöyle toplaya-

yım. Bence önce model konusunda bir temel anlayışa varmak lazım. Türkiye binbir sorunu; hızlı, dengeli, adil, yüksek oranlı bir kalkınma sürecine girerek çözebilmek için evvela sistem, model sorununu akılcı halletmek zorundadır. Bu model bürokratik bir idare modeli olamaz. Merkezi planlama da olamaz. Ne kadar işlerse, o kadarıyla bile bir piyasa modeli tek seçilebilecek yoldur.

KAZGAN — Önceliklerinizi क्यों mısınız? Bütün bu söylediklerinizde önceliği hangisine vereceksiniz?

KURDAŞ — Ben böyle bir kalkınmanın ön şartının, temel şartının piyasa ekonomisi mekanizmalarının mantıkları içinde etkili biçimde çalışması olduğu kanısındayım. Bu sis-

Kemal KURDAŞ

tem sağlanamazsa, Türkiye ekonomisinde makro dengeler kurulamaz. Kaynakların israfı önlenemez. Kaynakların rasyonel kullanımı sağlanamaz. Ve daha mühimi; piyasa sisteminin işlemediği, bürokratik müda-

halelerin yaygın biçimde yapılageldiği ekonomilerde; aşırı, hak edilmemiş rantların, havadan inme kazançların ekonomiyi kaplaması önlenemez. Dergimizde yazdığım bir yazıda «Ekonomik Politikalar ve Rantlar» konusunu inceledim. Kanımca fiyat mekanizmasına yapılan her müdahale ekonomide haksız bir rant doğurur. Döviz kurunu olduğundan düşük tespit ederseniz, döviz alana havadan rant sağlarsınız. Faizi düşük tespit ederseniz, krediyi alana havadan rant verirsiniz. Mevduat sahibini de açıktan cezalandırırsınız. Fiyatlara yapılan müdahaleler karaborsa yoluyla ekonomide hak edilmemiş kazançlar doğurur. Ücret sistemine keyfi müdahaleler de, çalışan sınıfların aleyhine fakat diğer kategoriler lehine haksız sonuçlar doğurur. Bu örnekler de gösteriyor ki; ekonomide makro dengeyi kurmak, kaynakların rasyonel kullanımını sağlamak, israfı ve haksız kazançları önlemek için; piyasa sistemini olabildiğince mantığı içinde çalışır hale getirmek lazımdır. Bu sistemi rekabete ne kadar çok itebilirsiniz, rekabet unsurunu ne kadar güçlendirebilirseniz, sistemin etkinliğini de o kadar artırmış ve hedefleri çok daha iyi sağlamış olursunuz.

AKGÜÇ — Efendim, eğer tam rekabet koşulları var ise...

piyasa ekonomisi, bir bürokratik ya da merkezi düzenlemeden çok daha etkilidir

KURDAŞ — Getirebildiğiniz kadar... Eksik de olsa bir piyasa ekonomisi, bir bürokratik düzenleme veya merkezi bir düzenlemeden çok daha etkilidir. Eğer rekabet tam manası ile varsa, rekabeti mümkün olduğu

kadar geniş sağlayacak bir sistem getirebilirseniz, o zaman piyasa sisteminin verimi daha da artar; haksızlık unsuru, dengesizlik unsuru azalır. Bir piyasa ekonomisi, piyasa ekonomisi dışındaki sistem denemeyecek diğer tip idarelerden herhalde çok daha iyidir. Serbest piyasa sistemine ne kadar yaklaşırsanız, o derece başarılı olursunuz. Bence 1980'de bunu yeterince yapamadık. Ama yapabildiğimiz ölçüde de Türk ekonomisine bir rahatlık getirdik.

Ben Türk ekonomisinin hızlı kalkınmasının ikinci şartı olarak da enflasyonun azaltılmasını, mümkünse asgari düzeye indirilmesini görüyorum. Bir kere enflasyon piyasa ekonomisinin tabiatına aykırıdır. 19'uncu yüzyılda altın para sisteminde enflasyon yoktur. Bu kâğıt para döneminde varsa, bu hükümetlerin müdahaleleri sonucu ortaya çıkmıştır. Enflasyon bir nevi ateşidir, piyasa ekonomisinin. Enflasyon ne kadar yüksek olursa, hastalık alametleri o kadar belirginleşir. Gerçi piyasa ekonomileri, enflasyona karşı -eğer sistem tam işliyorsa- bir korunma tedbirine sahiptir. Enflasyonda faizler, fiyatlar, döviz kurları, ücretler yükselir. Yine makro dengeler iyi-kötü sağlanır. Ama yüksek enflasyon, yatırım-tasarruf dengesini kökünden sarsmak tehdidini taşır. Çünkü yüksek enflasyonda, tasarruf sahibine enflasyon oranı artı reel bir gelir vermek ve kredi alandan da tasarruf artı reel bir gelir sağlamak zorundasınız. Yüksek enflasyonda bu sistem çok yüksek faiz ve çok yüksek kredi maliyeti demektir. Ayrıca kredi faizi, bizim gibi kredi piyasasında devletin yükünün ağır olduğu ekonomilerde daha da yükselir. Bu durumda yatırımcı, gelecekte emin olamaz; gelecek için, plan ve hesap yapamaz. Bunun sonucu ekonomide yatırım eğilimi zayıflar. Halbuki kalkınmanın temel mekanizması, yüksek tasarruf

hacmi ve bu tasarrufların yatırımlara en verimli biçimde yönlendirilmesini sağlayacak bir düzendir.

Enflasyonla kalkınma modeli, bütün dünyadaki örnekleriyle ispat edildiği gibi, batıl bir modeldir. Türkiye'de bugünlerde devamlı olarak enflasyonla kalkınma modelini savunan fikirler ortaya atılıyor. Enflasyonun daha da artırılıp, enflasyonla işsizliğin giderilmesi tezi savunuluyor. Sanki Türkiye'de bugün bir enflasyon yokmuş, bizim enflasyonumuz Avrupa'nın en yüksek enflasyon oranı değilmiş gibi; sanki bizi bu noktalara işte böyle bir enflasyon getirmemiş gibi... Çıkıyor bir işverenimiz diyor ki: «Türk milleti sadece Allahından korkar, enflasyondan korkmaz.» Bir diğeri çıkıyor; «Efendim, enflasyon aslında dıştan kaynaklanıyor, maliyet enflasyonudur.» diyor. Oysa biraz evvelki tartışma da gösterdi ki, Türkiye'de dıştan kaynaklanan enflasyonun payı % 5 ise, % 35 enflasyonu yaratan da devletin hatalarıdır. Böylece Türkiye ekonomisine bir taraftan enflasyon telkin ediliyor, diğer taraftan «Döviz kurunu piyasa belirlememeli, devlet belirlemeli.» görüşü savunuluyor. Hatta daha ileri gidilerek, «Parlamento belirlemeli.» deniyor. «Asgari ücreti artırmamalı, asgari ücret dondurulsun.» gibi öneriler de yapılıyor. «Faiz oranları düşürülmelidir.» deniyor. Fiyatlara, pazara devletin müdahalesi isteniyor. Bir taraftan enflasyon yapacaksınız; diğer taraftan fiyatları, faizi, döviz kurunu, ücretleri yani bütün mekânizmaları sabit tutacaksınız; ya da düşüreceksiniz. Bu durumda Türkiye'nin kaç ayda iflase sürükleneceğini hesaplamak zor değildir. Ama, bir kısım işveren kesimimiz, aynen böyle bir ekonomik politika önermektedir.

AKGÜÇ — O zaman bugünkü enflasyonun nedenine bir teşhis ko-

yalım. Nedir size göre enflasyonun kaynağı?

KOÇMAN — Ben söyleyeyim. 1971 yılı 12 Mart müdahalesi, enflasyonun Türkiye'nin ekonomisini kötü yönde etkilemeye başladığı tarihin başlangıcıdır. 1970 ekonomik operasyonu, taraf olanların da karşıt olanların da kabul ettiği, cumhuriyet döneminin en başarılı ekonomik operasyonudur. Nitekim bunun sonuçları çok kısa sürede alınmıştır. Bu gelişmenin bir müdahale ile durdurulması hadisesi, Türkiye'de sonraki siyasal olayların gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir. 1973'den sonra Türkiye'de artık siyasi mücadele yok, siyasal kavga vardır. Ne pahasına olursa olsun iktidar olma mücadelesi vardır. Ve tam bu sırada 1974'de petrol krizi dünyada devreye girince, iş bütün bütün rayından çıkmıştır. Dışımızdan bir afet gelmiştir ve biz o afeti görmekte -iç siyasal nedenlerle- direnmişizdir. Türk ekonomisinin felakete gitmesi ile Türkiye'nin siyasi bakımdan en kötü yönetildiği dönemler eşanlıdır. Bunun sebebi, bence ekonominin de politikanın da hangi hükümet olursa olsun belirli tarihlerden sonra fevkalâde kötü yönetilmesidir. Bugünkü sorunların temelinde bu ana kötülük yatmaktadır. Hâlâ o dönemlerin faturasını ödüyoruz.

Şunu da ifade edeyim. Biraz önce Sayın Özdemir de söyledi, Türkiye'de «Enflasyon zengini daha zengin, fakarayı daha fakara eder.» sloganı vardı. İsmet Paşa'nın sloganıdır bu. 27 Mayıs 1960 hareketinin temelinde Demokrat Parti'nin enflasyonist politikasının yattığı artık bir gerçektir. Bu sloganı söyleyenlerin, senelerce enflasyonun kötülüğünü savunmaların, etatist görüşlü olanların şimdi; «Enflasyonu tehlike olarak görmeyelim.» yaklaşımında bulunmaları, dikkati çekicidir. Bence bunun nedeni, sosyal harcamaların enflas-

yon dışında hiçbir kaynakla karşılanamaz olduğunu görmelerindedir. Çok daha medeni, çok daha zengin memleketlerden misal vereceğim. Fransa'da Mitterand iktidara gelirken sosyalist parti, senede 200 milyar franklık bir açığı göze aldığını, enflasyona gitmekte mahzur görmediğini, işsizliği önlemenin ve istihdam yaratmanın en önemli sorun olduğunu bildirgesinde açıklamaktaydı. Seçimi kazandılar, fakat 25 Mart 1983 tarihinde Fransız Hükümeti'nin almış olduğu ekonomide istikrar tedbirleri, bizim 24 Ocak kararlarını muhalefete kadar katı ve kesindir. Tamamen serbest piyasa ekonomisine ve ihracata dönük olan bir sistemdir.

Burada şu garip çelişkiyi vurgulamak istiyorum. Enflasyonun zengini daha zengin, fakarayı daha fakara yaptığını haklı olarak savunan etatist ve sosyalist kesim, bugün bu görüşünden feryat ederek yavaş yavaş kaçmak, vazgeçmek durumunda kalıyor. Çünkü enflasyon, bırakın Türkiye'yi, Avrupa ülkelerinin dahi ellerinde kullanabilecekleri yegâne ekonomik kaynak haline dönüşmüştür. Avrupa ülkelerinde de ekonomilerin yarattığı artı değerler, artık sosyal harcamaları karşılayamaz hale gelmiştir. Bunun sonucu İkinci Dünya Savaşı'ndan beri ilk defa büyük bir kesimi sosyalist olan Avrupa'da da enflasyon hortlama istidatı göstermektedir.

türkiye'de gerçekten bir parasal daralma olayı var mı?
öyle ise enflasyon nereden kaynaklanıyor?

AKGÜÇ — Sayın Koçman, ben bunu çözmeye çalışıyorum. 1980'den

bu yana bütçede denklik sağlanmaya çalışıldı, açıklar kısmen kontrol altına alındı. Para arzı rakamlarına baktığımız zaman, genelde artış resmi enflasyon haddinin altında; 1981 bir yana bırakılacak olursa, ta 1978'lerden bu yana Türkiye'de parasal bir daralma olayı var. Sayın Özdemir değindi. Ücretler reel olarak düştü. Buna tarım kesiminin gelirinin düşüşünü de ekleyebiliriz. Ama enflasyonu durmadı. Enflasyonu nereden kaynaklanıyor? Buna bir tanı koymak zorundayız.

KURDAŞ — Türkiye'de ekonomik düşünce ve tartışmalarda zaman zaman ciddi yanlışlıklar yapılır. Birtakım saplantılara girilir ve bunlar tekrarlanır durulur. Kanımca Türkiye'de son bir iki yıl ortaya getirilen «reel para arzı» konsepti de böyle yanlış anlamalardan ya da aşgari hiç bir faydası olmayan yanlış ifadelerden biridir. Konuyu şöyle açıklığa kavuşturayım: Ekonomide parasal gelişme % 40, mal ve hizmet arzındaki reel artış % 3 olmuş ise, normal şartlarda ekonomide fiyatlarda % 30 - 35 bir artış beklenir. Eğer ekonomide o sıralarda mal ve hizmet arzında bir evvelki döneme göre ani bir düşüş, dış ticaret hadlerinin aleyhe değişmesi, uzun süredir yapılması gereken bir kısım fiyat zamlarının hep birlikte aniden yapılması gibi sebeplerle fiyatlarda parasal gelişmenin üstünde mesela % 44 gibi bir artış olmuşsa; bazı iktisatçılarımız; «Efendim, reel para hacmimiz düştü, enflasyon oranı parasal genişlemenin üstünde, binaenaleyh enflasyonun sebebi parasal genişleme değildir.» gibi bir tez ortaya atıyorlar. Kanımca burada denilebilecek olan şudur: «Ekonomideki parasal genişleme sebebi ile fiyatlar önemli ölçülerde yükselmiştir; fakat mal ve hizmet arzının düşmesi, dış ticaret hadlerinin aleyhte değişmesi... gibi sebeplerle fiyatlar para-

sal genişlemenin de üstünde bir oranda artmıştır.» Oysa bazı iktisatçılarımız parasal genişlemeyi sanki olmamış gibi kabul ediyorlar. O parasal genişlemenin üstünde bir fiyat yükselmesi olmuşsa, bu para arzının artmadığı şeklinde yorumlanamaz. Söylenilecek; özel sebeplerin fiyatları para arzının gerektireceği düzeyin de üstünde bir noktaya doğru yükselttiğidir. Öbür türlü söylenenler yanlış bir değerlendirme, yanıltıcı bir analiz olur. Kısaca, para arzını artırmasaydınız, fiyatlar zaten oralara çıkmazdı. Bu yıl Türkiye'de % 35 dolayında fiyat artışı olduğu gözleniyor. Türkiye'de para arzındaki artış, benim kanımca % 40'ın üstündedir.

AKGÜÇ — Yok efendim, resmi makamlara göre ilk 9 ay ne emisyon, ne de para arzı arttı. Genişleme Ekim ayında oldu. O da % 30'u bulmadı.

KURDAŞ — Benim kanımca Eylül'e kadar resmi rakamlar ekonomideki gerçek parasal genişlemeyi yansıtmadı. Son günlerde ekonomiye Merkez Bankası'ndan oluk gibi para akıyor. Eylül sonunda emisyon 542 milyarda idi. Emisyon Kasım'ın ilk 10 gününde 716 milyarı geçti. Bir ayda % 30'dan fazla bir artış olacak gibi değil. Acaba bu artışlar evvelce oldu da şimdi mi bilançolara yansıtılıyor? 1983 yazında Merkez Bankası'nın bilançosundaki ani büyük inişli çıkışlı erratik davranışa bakarak kendi kendine «Bu nasıl oluyor?» diye sık sık sormuşumdur. Bu konuda fazla durmayarak sözlerimi şöyle özetleyeyim: Türkiye'de hızlı ve adil bir kalkınma istiyorsak, evvela piyasa sistemini mantığı içinde çalıştırmak zorundayız. Enflasyonu aşgari düzeyde tutan, mümkünse sıfırlayan bir ekonomik politika izlemek zorundayız. Böyle bir politika izlendiğinde, hızlı kalkınma nasıl olur? Bence onu tartışalım.

KAZGAN — Adil biçimde kalkınma, dediniz Sayın Kurdaş. Bugün enflasyonun yarattığından daha da adaletsiz bir durum var. 1980 sonrası enflasyonunda olay şu. Bütün maaşlı ve ücretli kesimin ve de taban fiyatları dolayısıyla köylünün gelirinin enflasyon oranına göre ayarlandığı söylendi. Fakat burada iki olay oldu. Birincisi, eğer bu kesitlere tıpatıp enflasyon oranında gelir artışları sağlanmış olsaydı dahi, bunlar yine de reel gelir artışından sıfır pay alıyorlar demektir. Bunun anlamı, reel gelir artışlarını hükümetin kendi politik kararı olarak, bu gelir kategorileri dışında diğer toplumsal sınıflara aktarmayı peşin olarak kabul etmesidir. Politik bir kararlar bu grupları, reel gelir artışından yoksun bırakmak adaletsiz oldu. Şimdi bir kere şunu saptayalım; gelir dağılımının gayri adil olmasının nedeni, uygulanan politikadır. Bilerek, gelir artışından bazı kesimlere, ücretlilere, çiftçilere pay vermediler. Ayrıca fiktif enflasyon rakamları ile ayarlama yapıldı. Mesele bu yıl için % 20 enflasyon öngörüldü ve enflasyon % 20 varsayımına göre ücret ayarlaması yapıldı. Halbuki şimdi konuşuyoruz ki, enflasyon % 40 oldu. Bu adaletsiz gelişmeyi yaratan yalnız enflasyon değil, enflasyonu durdurmak için uyguladığınız politika...

KURDAŞ — Efendim, enflasyon ortalgı bulandırarak böyle hatalı politikaların uygulanmasını kolaylaştırıyor. Fiyatlar hiç yükselmese, sıfır enflasyon olan bir ekonomide ayarlama bahis konusu olmadığına göre, bu ayarlama hataları da yapılmazdı tabii.

KAZGAN — Yine de yapılır. Söyleyeyim. Toplu sözleşme düzeni olmadığını varsayalım. Kumanda ekonomisinde siz ücretleri tespit ettiğiniz zaman enflasyon sıfır, ücret artışı sı-

fır diye karar alırsınız. Reel gelir artışını yine vermezsiniz. Ve bütün istediğiniz de bu kesitlerin aleyhine gelir dağılımını değiştirmek olabilir.

KURDAŞ — Enflasyona göre ayarlamak ve enflasyondan korunmak için endeksleme sistemi var. O zaman da ancak muayyen sektörleri endeksleyebiliyorsunuz. Endeks dışında kalan bir sürü sektör oluyor. Bir kez daha tekrarlıyayım; adil bir kalkınma, enflasyonsuz kalkınmadır. Zaten enflasyonla kalkınamazsınız. Enflasyonla kalkınma, tasarruf hacmini azaltmaya başladığı anda kısır döngüye girer. Enflasyonist politikaya bir kere başladınız mı % 300, % 500 enflasyonlara gidersiniz. Avrupa bu kısır döngüyü % 10'un üstünde bir enflasyonda hissetmeye başlıyor. Bakın ABD'de tasarruf hacmi % 8'e düştü. O ekonomi de tasarruftan kaçıyor. Türk ekonomisi, Atatürk döneminde nispeten istikrara almış bir ekonomidir. Türk ekonomisi % 5 - 10 enflasyonu belki hazmedebilir; ama onun üstüne çıkınca, tasarruf hacmi düşmeye başlayınca, enflasyonu artırmak zorundasınız. Ünlü ekonomist Hayek'in Keynes'in 100'üncü doğum yıldönümü nedeniyle yazdığı bir makale var. Bu makaleden anlaşıldığı gibi Hayek vaktiyle Keynes'i uyarılmış. Demiş ki; «Siz enflasyonu destekliyorsunuz. Ama enflasyon bir yerde kendi kendini besler, gittikçe hızlanan bir süreklilik kazanır.» Ben bu hızlı enflasyonu Güney Amerika'da görmüşümdür. Türkiye'yi bir Güney Amerika memleketine çevirmemek için enflasyonu mutlaka iki rakamlı ölçülerin altında tutacaksınız; tek rakama mutlaka çekeceksiniz. 1955'de yazdığım ve «Ekonomik Politika'da Billm ve Sağduyu» adlı kitabımın başına koyduğum bir yazı var. Orada % 5 oranında bir enflasyonun bile tehlikeli olduğunu belirtmişimdir. Çünkü enflasyon bir kere başladı mı,

bunu tutamazsınız; kendini besleyerek hızlanır.

mantıklı işleyen bir piyasa ekonomisi içinde enflasyonu önleyen bir kalkınma modeli türkiye'yi geliştirir

Kanımcı Türkiye mantıklı bir piyasa ekonomisi sistemi içinde tedbirlerini almalıdır. Bu tedbirlerin nasıl alınacağını eskiden tartıştık. Faizde ne yapılacak? Banka sisteminde ne yapılacak? Fiyatta ne yapılacak? Destekleme politikalarında ne yapılacak? Döviz kurunda ne yapılacak? Bunları hep tartıştık. Böyle mantıklı işleyen bir piyasa ekonomisi sistemi içinde enflasyonu önleyen bir kalkınma modeli Türkiye'yi geliştirebilir mi? Geliştirir. Burada alınacak tedbirler evvela tasarrufu teşvik edici olur. Onun bir yolu tabii tasarrufa reel gelir verecek faiz politikasıdır. Diğer de tasarrufu mükâfatlandırmaktır. Bir de bence Türkiye dünyanın en pahalı devletidir ve Türk Devleti'nin harcamalarında çok yüksek israf oranı vardır. Türkiye'nin yatırımlarını bir gözden geçirin. Yeni yapılan kamu binalarına; kamu kuruluşlarının, resmi dairelerin idare merkezlerine bakın; Türkiye bütçesini gözden geçirin. Mesela barajlara para veremeyen bir idare, kendisine 45 milyarlık idare merkezi binası yapıyor. Türkiye kadar israfı bol bir devlet yoktur. Türkiye şu kararı alsın; on yıl süreyle devlet bütçesinden ne sosyal tesis, ne idare merkezi, ne hükümet binaları ne de devlet daireleri yapsın; kaynaklarını sizin biraz evvel fiziksel dengeler dediğiniz noksanlara yöneltse; o zaman altyapı da üretken yatırımların ihtiyaçlarına cevap verecek hale gele-

cektir. Çünkü fiziksel dengelerdeki eksiklik nedeniyle Türk ekonomisinde büyük bir kapasite kullanım boşluğu vardır.

Diğer taraftan; fazla değerlenmiş döviz kuru değil, az değerlenmiş bir döviz kuru uygulayarak mümkün olduğu kadar ekonomiyi dışa yöneltseniz; ekonomide binbir kanayan nokta var, bunları kaldırırsanız; o zaman bakınız Türk ekonomisi nasıl hızlı bir atılım içine girer. Türkiye'de kaynak israfı ile ilgili olarak bir de kredileri alalım. Kredilerde tamamen keyfi bir dağılım sistemi var. Kredi alandan, iş hayatındaki adamdandan fon alıyorsunuz. Bu fonu Ankara'nın emrine veriyorsunuz. Bunu rantlar yaratarak birtakım kişilere dağıtıyorsunuz. Devlet bütün fiyat politikalarında, destekleme alımlarında kaynak israf ediyor. Devletin kurduğu bir sürü fon var; buralardan kaynaklarını israf ediyor. Bunların hepsini kaldırırsa, ekonomide hem kaynaklar genişler hem de daha iyi kullanılır. İhracatta da, ihracata verilen vergi iadeleri aslında sistemi çarpıtıyor. Bu sistemde % 30 vergi iadesi verdiniz mi, her türlü hile cazip hale geliyor. Bütün bunları doğru dürüst bir döviz kuru politikası ile kaldırırsanız, buralara verdiğiniz bütün kaynaklar elinizde kalır ve bu kaynakları rasyonel bir yatırım programı için kullanabilirsiniz. Ben bu dönemde devletin vergi gelirlerini arttırmayı önermiyorum. Geçenlerde TÜSİAD'ın bir araştırması yayınlandı; çok enteresan. Bir tetkik yapmışlar, «1984 Yılı Görünümü» diye. Türkiye'de devletin ekonomiden aldığı payı hesaplamışlar. Ben de bunu % 33 - 34 olarak hesapladım. Onlar % 35 bulmuşlar, bazı yıllar için. Yalnız vergi olarak değil, borçlanma olarak ve Merkez Bankası kaynaklarından aldıklarıyla birlikte. Ekonomide yaratılan kaynakların 1/3'ünü kullanan bir devlet size hiçbir konuda ye-

terli hizmet veremiyor. Aldığı kaynağı büyük ölçüde israf ediyor. Ankara'da bugün, benim hesabıma göre 150 milyara yakın tutarda devlet dairesi inşaatı var. Hiçbir devlette bu kadar israf yoktur.

AKGÜÇ — Zaten çok önemli 30-40, belki 100 projeye öncelik verdiğinizde, bu tür israflar için kaynak kalmayacak...

KURDAŞ — İş Ankara'ya kalırsa ve prensiplerini vaz etmezseniz, bu işlere para kalır da yatırım projelerinize para kalmaz. Geçmişte olmadı mı bu? Sözde biz bir planlama dönemi yaşadık. Bu planlama döneminde Türkiye'nin kaynak israfı, meselelerin büyümesi her zamandan çok daha belirgin olmadı mı? Hele son yılların planlamasında Ankara bürokrasisi, planlamayı kendi gücü, kendi keyfi için kullanmadı mı? Şimdi benim söyleyeceğim nokta şudur: Türkiye piyasa sistemi içinde istikrara dönük bir ekonomik politikayla bu meselelerin altından kalkar. Bunun için evvela bütçesinde giderlerine hâkim olması lazımdır.

KAZGAN — İnsan kaynağının yetiştirilmesi, geliştirilmesi...

KURDAŞ — Bakın tabii Türkiye'nin hızlı kalkınmasında insan gücü darboğazı da bir temel sorundur. Görünüşe göre bu darboğaz önümüzdeki dönemde daha da büyük boyutlar kazanacaktır. Sözü YÖK sistemine getirmek istiyorum. Türkiye YÖK'le geleceğinin bilimsel, teknolojik gelişmesini çok uzun bir süre tehlikeye atmıştır. 1960'larda bütün dünya ilim alemi, Türkiye'nin temel bilimlerde büyük bir hamle içinde olduğunu, Bakanlar'ın ve Yunanistan'ın çok önünde olduğunu kabul etmekte ve bunu yazılarında belirtmekteydi. Teorik fizikte, matematikte, kimyada biz kayda değer bir hamle içinde idik.

Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin yetiştirdiği büyük isimler vardı. Şimdi biz bütün bunları kaybettik. Ortadoğu Teknik Üniversitesi'ni yedik. YÖK'le Ortadoğu'yu yemekle kalmadık, kendi klasik üniversite sistemimizi de yedik. Şimdi artık Türkiye'de üniversite sistemi yoktur. Müfredat programı Ankara'dan teklif edilen, yakında kitapları da tek kitap olarak Ankara'dan verilecek bir üniversite sistemi vardır. Bunun bedelini Türkiye çok ağır ödeyecektir. Bakın Yunanistan ne yaptı? 1960'larda bizden geri idiler. Büyük bir hamleyle giriştiler, bizden korktukları için. Şimdi onlar teknik olarak ordu yetiştiriyorlar. Biz ise üniversitemizi lise seviyesine indirdik. Bu durumda yakında en büyük sıkıntı, yetişkin işgücünde olacaktır.

devlete kaynak yaratmak isteniyorsa, ilk satılacak kuruluşlar, İDT'nin iştirakleri olmalıdır

Köprü konusunda da Sayın Özdemir'e şunu söyleyeyim. Yeni KİT Kararnamesi'nde dört tip kuruluş öngörülmüş; kamu hizmet niteliği taşıyan teşekküller, İDT'ler; onların bağlı ortaklıkları, bir de iştirakleri... Bence bu seride kaynak mobilize edebilmek için evvela iştiraklerden başlanılmalı. Devletin muhtelif iştirakleri var, % 25, % 30, % 40 gibi... Bunlar piyasaya sürülürse, hem sermaye piyasası canlanır, hem de devlet buradan son derece akıllı biçimde ve hiçbir ihtilaf yaratmadan kaynak sağlar. Bağlı ortaklıklar, % 51'i devletin olan devletleştirilmiş şirketlerdir. Bu şirketlerin hisse senetlerini de halka satarak bunları piyasa sistemi içinde işler hale getirmek mümkün olabilir; bir yandan da kaynak

yaratılır. Ama kamu hizmeti niteliği taşıyan teşekkülleri halka mal etmeye çalışmak, aslında çıkmaz bir sokağa girmektir.

Türkiye'de İDT'lerin satılması fikrini olgunlaştırmak için bir grup fikir adamı 30 yıl çalışmıştır. Şimdi bu fikir olgunlaşmıştır. Ama bu fikri yanlış yerden uygulamaya başlarsanız, fikri itibarsız hale getirirsiniz. Benim Sayın Özal'da gördüğüm zafatlardan biri budur. Türkiye'de evvela İDT'lerin iştiraklerini satarım. Sonra bağlı ortaklıkları iştirakler haline getirip, onları tasfiye ederim. Kamu niteliği taşımayan İDT'leri işçiye mal ederim. Hem de prim vererek satarım. Hatta satışa kârlı kuruluşlardan değil, zararlılardan başlarım. Zararlıları satmak, kamu kesiminin finansman açığını kapatmak demektir. Bu nedenle öncelikle zararlı şirketleri, bedava hatta üstüne bir sübvansiyon vererek işçisine, memuruna, geniş bir kütlesine mal etme metodları araştırılmalıdır. Ama kamu hizmeti niteliği taşıyan bir teşebbüsü halka satıyorum diye ortaya çıkarsanız, o zaman 30 yılda olgunlaştırılan bu fikrin tehlikeye atılmasına âdeta yardımcı olursunuz. Hatırlarsınız 1950'lerde İDT satılma fikri ortaya atıldığı zaman herkes muhalefet etmişti. Fikir orada ölmüştü. Şimdi olgunlaştı. Bence köprü bir kamu hizmeti yapıyor. Köprü gelir getiriyorsa, onun gelirini bir fona verirsiniz; oradan yeni köprülerin yapımına girersiniz. Hesaba vurulursa, mevcut köprüyü satmanın ihtimal bir fizibilitesinin olmadığı da görülecektir... Köprüyü satmaktan kasıt, gelirini teminat göstererek uzun vadeli tahvil ya da kâra iştirak belgesi satmak ise, niçin sorunu ortaya köprüyü satmak biçiminde koyuyoruz? Yeni köprüler yaparken de lütfen hissi olmayalım, hesap yapalım. Köprü mü yapalım? Onbeş tane feribot hattı mı kuralım? Yoksa top-

lu taşımacılığı sağlayacak yeraltı tünel sistemini mi yapalım? Bütün bunları bir hesap sistemi içinde düşünmeliyiz.

Onun için diyorum ki, Türk toplumuna piyasa sistemi ile hesap öğretmek zorundayız. Şimdi biz bir ikinci köprü tutturduk. Hesabını yapmıyoruz, benim kanımca. Alternatiflerini düşünmüyoruz. Bu köprü 10 sene yapılsa, iki sene sonra Türkiye'de trafik tıkanır. Niçin alternatifleri üzerinde durmuyoruz? Niçin öncelikle köprüyü satıyoruz? Köprü bütün karayollarının düğümlendiği bir noktadır. Köprü tek başına, o karayolları olmasa bir varlık mıdır? Çevre yolları olmadan nedir köprü? Bütün çevre yollarını yapıyorsunuz, oraya 150 milyar vereceksiniz ve o köprüyü 10 milyara satacaksınız. Bu olmaz. Aslında o zaman siz 150 milyarlık bir varlığı 10 milyara satmış oluyorsunuz. Madem burası gelir getiriyor, daha kârlı olmasının şartlarını düşünün. Alternatiflerini düşünün. Devlete kaynak yaratmak istiyorsanız, işe devletin bazı iştiraklerinin satışından başlayın.

Bütün bunlarla söylemek istediğim şudur. Türkiye'nin 19. Yüzyıl zihniyetinden bir 20. Yüzyıl ekonomisinin zihniyetine geçebilmesi için, bizim bu ekonomide piyasa ekonomisinin ana kurallarını mantık içinde işler hale getirmemiz zorunluluğu vardır. Şunu peşin söylüyorum. Türkiye kalkınma yarışında bu geri kalışı ile yaşamak hakkını yitirmek tehlikesindedir. Şimdi bana şunu sorabilirsiniz: «Bunlar genel öneriler. Spesifik, somut ne tedbir öneriyorsunuz?»

KOÇMAN — O ayrı bir tartışma konusu...

KURDAŞ — Tabii onları da tartışmalıyız. Benim çok özetle önerilebilir şunlardır :

- Piyasa mekanizmalarına olabildiğince işlerlik kazandırmak.
- Enflasyonu hızla % 10'un altına çekmeyi hedeflemek.
- Döviz kurunu bir süre belirgin az değerlenmiş bir düzeyde tutarak atıl kapasiteleri dışa yöneltmek.
- Tasarrufları arttıracak bütün tedbirleri almak (reel faizden başlayarak).
- Banka sistemi üzerindeki devlet yükünü kaldırarak, istikrar ortamından da yararlanıp yatırımları harekete geçirecek ve arttıracak tedbirleri almak.
- Devlet bütçesinde ve genelde kamu kesimindeki verimsiz, ikinci aşamada istihdam yaratmayan bütün yatırımlara, uzunca bir süre ambargo koymak.
- Devlet yatırımlarını altyapı ve temel enerji ihtiyaçlarında yoğunlaştırıp, ekonomideki fiziksel darboğazları hızla kaldırmak.

Meselelere piyasa ekonomisi anlayışı içinde yaklaşırsak, göreceksiniz çok şey yapılabilecek ve hatalar azaltılabilecektir. Son KİT kararnamesine, son Bankalar kararnamesine bakınız. Öyle kurallar koymuşlar ki hayret edersiniz. Piyasa ekonomisine dayalı bir devlet böyle yürütülemez. Bu zihniyeti değiştirmeliyiz. Batının ekonomik sistemini, ekonomik düşünce tarzının zemini olan sistemleri, mantığı içinde uygulamalıyız. Her halde biz bir merkezi planlama sistemi değiliz. Serbest piyasa mekanizmasını getirmedikçe hata üstüne hata yapacağız.

kişisel görüşler, bazı tavsiye ve öneriler

AKGÜÇ — Görüşlerinize ilave edilecek bir husus var mı, Sayın Özdemir?

ÖZDEMİR — Efendim, bu tartışma gerçekten son derece isabetli oldu. Bu tartışmalar için bizi de düşünmenize müteşekkirimiz. Bize en azından işçi kesiminin sesini duyurabilme imkânını verdiniz. Hiç şüphesiz en önemli faktör insan faktörüdür. Dönüp dolaşıp o noktaya gelmeye mecburuz. İnsanımızı eğer yetiştirebilirsek, eğitim sistemimizdeki çarpıklıkları düzeltebilirsek, sanıyorum ki ekonomik istikrarı sağlamada çok daha sağlıklı adımlar atmış oluruz. Eğitim sisteminde çarpıklıklar var. Onu peşinen söylemek lazım. Mesleki teknik eğitim canlandırılmak isteniyor, ama müsteşarlığı kaldırılıyor, yeniden genel eğitimin içinde eritiliyor. Ondan sonra da mesleki teknik eğitimimizde sıçramayı bekleyeceksiniz. Bu son derece yanlıştır. Hatalı politikaların sonucu olarak ortaya çıkan bir durum, diye nitelendirilebilir. Çok teşekkür ederim.

KOÇMAN — Sayın Akgüç, bir soru soracaktınız. Nedir sorunuz?

AKGÜÇ — Niçin bugün enflasyona yakın gözüküyor bazı çevreler? Sebepini söyleyeyim. Çünkü her zaman dendi ki; enflasyon dar gelirli-lerin, işçilerin aleyhine işleyen bir dengesizliktir. Fakat 24 Ocak'tan sonra enflasyonu önlemek için aldığımız tedbirler, gelir dağılımını daha da bozduğu için enflasyonu biraz sempoati kazandırdı. Dar gelirli-ler, enflasyonun aşağı çekildiği dönemde, enflasyonun hızlı olduğu dönemleri de arar hale geldiler de ondan.

ÖZDEMİR — İzin verirseniz, ben hemen ekleyeyim. Enflasyonu savunmak mümkün değildir. Dar gelirli, sabit gelirli işçiler açısından enflasyona yakın görünmek bize göre mümkün değil; enflasyon elbette tek rakamlı bir düzeye çekilebilmelidir. Fedakârlık, ama toplumun çeşitli

kesimlerinden adil bir fedakârlık beklenmelidir. Yalnız çalışandan, yalnız işçiden, yalnız emekliden değil; hiç şüphesiz biraz da varlıklı kesimlerden fedakârlık beklenmeli... Fedakârlıkta dengeyi sağlarsak, önemli bir aşama yapmış olacağız.

KOÇMAN — Ben bu konuda bir noktaya temas etmek istiyorum. Şimdi Sayın Özdemir temas ettiği için söylemek fırsatını buluyorum. Bugün Türkiye'de milli gelirin dağılımı konusunda zaman zaman bahsedilen adaletsizlikleri de fevkalade ilgilendiren bir husus oluyor. Benim tabirim değil ama popüler bir tabir var: «Mutlu azınlık». Millî gelirden en büyük payı alan kesim... Şimdi Sayın Özdemir de varlıklı, zengin kesim tabirini kullandı. Üretim yolu ile katkıda bulunan kesim ile zengin kesim tabirlerinden ne anlıyorsanız, onu birbirine karıştırmamak lazım. Mutlu azınlık dediğiniz kesimin de kendi içinde iyi ve doğru bir analizinin yapılması lazım. Türkiye'de rant birikimlerinin, zenginlik olarak tabir edilen bazı büyümelerin aslında ekonomi ve herhangi bir üretim katkısında bulunmadan meydana geldiği gerçeğini ve bunun da toplumda ekonomik bakımdan, sosyal bakımdan büyük rahatsızlık doğurduğunu ben de teyid etmek istiyorum. Ve bunu söylediğim için fevkalade memnunum. Bunun bilinmesi lazımdır. Ekonomi içerisinde dinamizmini ve üretken vasfını koruyan özel sektör de aslında bu rantlardan şikâyetçidir. Bu, Türkiye'nin çok önemli bir sorunudur. Bazı rantlar Türkiye'de tartışılmak mecburiyetindedir. Aslında bu rantların teşekkülü, benim savunmaya çalıştığım serbest piyasa ekonomisini önleyici, hatta geri götürücü bir olaydır. Zenginlik ile serbest piyasa ekonomisi olayını çok hassasiyetle birbirinden ayırmamız gerekir. Bu, kültür hayatımızı, sosyal hayatımızı,

ekonomik hayatımızı ilgilendiren bir husustur. Teşekkür ederim.

ÖZDEMİR — Efendim, fiziki dengeler konusunda bir noktaya değinmek istiyorum müsaade ederseniz. Japonya'yı incelediğimiz zaman görüyoruz ki, altyapı devlet eliyle sanaycinin hizmetine sunulmuş. Bugün Japon mucizesinin temel sebeplerinden birisi produktivite ise, diğeri altyapı tesislerinin devletçe yapılmasıdır. Altyapının devletçe yapılması, Japonya'yı başarıya ulaştıran etmenlerin başında gelmektedir. Bu husus Türkiye'de ihmal edilmemesi gereken en önemli noktalardan birisidir.

KURDAŞ — Türkiye 1960'dan bu yana sanayiini bir türlü istihdam artırıcı nitelikte kuramamıştır. Bunda temel sebeplerden biri, yanlış döviz kuru politikasıdır. Döviz kurunu ucuz tuttuğu sürece Türkiye bütün yatırımlarda ithal ikamesine dönük olmuştur. 1970 döneminde bütün şirketler, nasıl işçi çıkarıp onun yerine makina koyalım hesabını yapmışlardır. Demek ki temel politikadaki hatalar ekonominin başka yönlerini de etkiliyor. İşte rantlar da oradan doğmaktadır. Türkiye'de bir piyasa ekonomisi, hele tam mantığı ile işlerse, rantlar çok düşük düzeyde olur. Onu da vergi yoluyla, veraset yoluyla, gelir-gider ve bütçe politikalarıyla düzeltmek olanakları vardır. Ama siz bazı kişilere sırf bu ekonomik mekanizmalarda yaptığınız hatalar nedeniyle havadan yüzmilyonlar kazanma imkânını verirsiniz, o düzelmez. Sosyal huzursuzluk derinleşir.

KAZGAN — Son olarak şunu söyleyeyim. Bir ülkede aydınlar küstürülmemelidir. Aydınların küstürülmesi, fikir üretilmesini yavaşlatmakta, verimli bir tartışma ortamını ortadan kaldırmaktadır.

AKGÜÇ — Toplantıya katıldığınız için teşekkürler.

ELEKTRONİK POSTALAMA

- ADRES YAZMA
- KATLAMA
- YERLEŞTİRME-DÜZENLEME
- ETİKET YAPIŞTIRMA
- POSTALAMA HİZMETLERİ
- BİLGİSAYAR MEKTUPLARI
- BİLGİ KAYIT VE KONTROLÜ
- İŞLETME VE ORGANİZASYON LİSTELERİ
- ÜYELİK, ABONE KAYIT VE YÖNETİM HİZMETLERİ
- İHRACATÇILARA YURTDIŞI ALICI ADRESLERİ

BİLGİSAYARLARLA
KOMPLE ADRESLEME
VE POSTALAMA
HİZMETLERİ

A-Kendi portföyündeki özel adreslere adres yazdırmak isteyen müesseseler

B-Merkezimiz BİLGİ BANKASINDA mevcut yurtdışı ve yurtiçi yüzbinlerce adres içinden ilgilendikleri iş kolları itibarıyla adres satın almak isteyen

- İmalatçı, İhracatçı, İthalatçı, Pazarlamacı kuruluşlar
- Dernek, Oda, Kulüp ve Sendikalar
- Gazete ve Dergiler
- Market ve Mağazalar
- Reklam Firmaları
- Turizm Seyahat Şirketleri ve Oteller
- Araştırma kuruluşları
- Fuar, Defile, Toplantı düzenleyen kuruluşlar
- Abone, Bayi, Üye, Ortak, Hissedar, Müşteri yazışmaları olan kuruluşlar
- VB.

ELEKTRONİK ADRESLEME VE POSTALAMA
HİZMETLERİMİZDEN YARARLANABİLİRLER.

bil-merk

Bilgi Hazırlama Merkezi

İnönü Cad. Ankara Palas Apt. 77/9 Ayaspaşa - İstanbul

Tel. 43 57 76 - 43 57 77

BORUSAN 25. Başarı Yılında
uluslararası bir marka
olmanın onurunu yaşıyor.

BORUDA GÜVENİN MARKASI "BORUSAN" DIR.

BORUSAN, yaşamın ve endüstrinin
ayrılmaz parçasıdır.
Gaz, elektrik, su, ısı tesisatlarında,
konstrüksiyon, doğrama, çatı,
cephelerde, otomotiv, bisiklet,
motosiklet yapımında, mobilyada,
ev araçlarında, çelik doğramada,
kimya, ilaç, gıda, kağıt, süt,
meşrubat ve diğer endüstrilerde
taşıyıcı ve iletici
olarak BORUSAN
"temel ürün" dir.

BORUSAN; su ve gaz boruları,
sanayi boruları,
kondansör borular, profil borular,
çalışmaz çelik borular,
yassı çelik ürünler,
düz ve oluklu galvanize saçlar,
metal kaplı bantlar
dahil olmak üzere
366 çeşit ürünü ile
hizmet vermektedir.

 BORUSAN

Meclis Mebusan Caddesi BORUSAN Binası NO: 523-533 Sul.pazarı - İstanbul
P.K. : 127 Karaköy Tel.: 44 87 50 (9 hat) Satış Tel.: 45 10 99
Telex: 24190 brs tr./24586 brsn tr

İŞSİZLİK SORUNU NEDİR? NASIL ÇÖZÜM BULUNUR?

EGE CANSAN

İŞSİZLİK konusu halen Türkiye'nin önemli ekonomik ve sosyal meseleleri arasında bulunmakta olup önümüzdeki yıllarda da bu önem derecesini koruyacağı benzenmektedir.

İşsizlik Nedir?

İşsizlik, zannedildiğinden karışık bir kavramdır. Bir kişinin çalışmaması onun mutlaka işsiz olduğu anlamına gelmez. İşsiz, çalışabilecek durum ve arzuda olup, makul bir süre iş aradığı halde kendine uygun bir iş bulamayana denir. Tarifte, iş arayanın «arzulu» olması ve «uygun» bir işi «makul» bir süre araması gibi subjektif unsurlar yer almaktadır. Özellikle «uygun» olma hususu yorum çok açıktır. İş arayanın sadece yurt içinde iş aradığını düşünsek bile, yurdun herhangi bir yerinde iş aramadığı muhakkaktır. Demek ki, iş arayanın öncelikle «yer» tercihleri vardır. Keza iş arayan herhangi bir iş aramamaktadır. Kendi ön yetiştirmesi, tecrübesi, beden ve ruh yapısı ile uygun düşecek bir iş aramaktadır. Ayrıca iş arayan herhangi bir ücretle iş aramamakta, kendi vereceği hiz-

metin karşılığı olduğuna inandığı bir kazancı arzulamaktadır. Makro seviyede, bir ülkede hiç işsizlik sorunu olmasa bile sırf yukarıdaki sebeplerle bir miktar işsiz bulunması normaldir.

Özellikle ilk defa emek piyasasında kendilerini arzedenerin belli bir süre «uygun» iş aramaları gerektiğini de hesaba katarsak, işsizliğin hiç bir zaman «sıfır» olmayacağını kolaylıkla tespit edebiliriz.

İşsizlikle ilgili bilinmesi gereken bir başka kavram da «gizli işsizlik»tir. Özellikle tarım kesimi için kullanılan bu tâbir, işi var gibi gözükken fakat ekonomik mânâda emeğiyle artı değer yaratmayanları veya birçok kişinin aslında bir kişinin işini bölüştükleri halleri kapsar. Gizli işsizlere devlet işletmelerinde de rastlanır.

Sosyalist bloka dahil ülkelerin işsizleri de gerçekte «gizli işsiz»dirler.

İşsizlik Neden Olur?

En geniş mânâda işsizlik, emek arzı ile talebi arasındaki farktır denilebilir. Teorik olarak burada asgari bir fiyatın mevcut olması gerekir. Yâni, tarifte emeğin en az belli bir fiyattaki arzı ile talebi arasındaki fark kastedilir. Diğer bir deyişle, teorik olarak bu fiyat ne kadar indirilirse işsizlik de o derece azalır. Ancak emeğin fiyatını herhangi bir madde gibi ilelinihaye düşürmek, özellikle yaşamı sürdürme (idameîhayat = subsistance level) seviyesinin altına indirmek hem sosyal hem de pratik bakımdan mümkün değildir. Dolayısıyla, her zaman ekonomik mânâda marjinal emeğin istihdam edilememesi ihtimali mevcuttur. Buna minimum kaçınılmaz işsizlik diyebiliriz. Emeğin birçok ahvalde fizik ser-

maye ile ikame edilebilmesi mümkündür. Sermaye maliyetinin nispeten ucuzlamasının emek istihdamını olumsuz yönde etkileyeceğini de göz önünde tutmak gerekir.

Günümüzde en çok rastlanan işsizlik sorunları yukarıdaki sebeplerden başka nedenlere de bağlıdır.

Sanayileşmiş ülkelerde fabrikaların üretim kapasiteleri genellikle piyasa talebinin üstündedir. Ekonomide durgunluk hâsıl olduğu hallerde rekabet şartları, zayıf ve teknolojik olarak geri kalmış fabrikalarda talep noksanından doğan krizlere yol açar.

Bu kabil fabrikalar, işçi çıkarmak ve hatta tamamen kapanmak gibi durumlarla karşı karşıya kalırlar. Ekonominin bir veya belli birkaç sektöründe böyle bir durumun ortaya çıkması, işsizliğin bulaşıcı bir hastalık gibi çevreye yayılmasına sebep olur.

Geri kalmış ülkelerde ise, işsizlik daha ziyade tasarruf noksanından ve hızlı nüfus artışından doğar. Tasarruf noksanı, yatırımların yapılamaması dolayısıyla emek talebinde düşüklük yaratır. Hızlı nüfus artışı ve iç göçler ise kentsel bölgelerde emek arzı fazlası oluşturur. Böylece işsizliğin boyutları genişler.

İşsizlik Sigortası

İlerlemiş Batı ülkeleri işsizlik olayı karşısındaki düşüncelerini belli başlı olarak şu temellere oturtmuşlardır :

- 1- İşsizlik belli bir nispette her zaman var olacaktır. Bazı devrelerde ise bu nispet yükselecektir. Sistemin mantığı icabı buna engel olmaya imkân yoktur.
- 2- İşsizliğe mâni olmak için devletin ekonomik olmayan istihdam

alanları açması, yani açık işsizleri gizli işsiz haline dönüştürmesi rasyonel bir karar değildir.

- 3- Bir işi olupta, bunu çalıştığı şirket zor duruma girdiği için kaybetmek tehlikesi ile karşılaşanları, o şirketin istihdam etmeye devam etmesini, kanun yoluyla sağlamak da rasyonel bir davranış değildir. Çünkü, bu ahvalde şirket daha da zor durumda kalacak ve hiç kimseyi istihdam edemez hale düşecektir.
- 4- Sosyal olarak işsiz insanı aynı zamanda «gelirsiz insan» haline getirerek onu ve ailesini mahkûm etmek de rasyonel ve âdil bir davranış değildir.
- 5- İşsizlik olayından ekonomiyi tekrar normal dengeleri üzerine oturtmaya yarayacak bir alet olarak yararlanmak mümkündür.

İşte yukarıda sıralanan gerekçe ve amaçlarla «işsizlik sigortası» sistemi kurulmuştur.

İşsizlik sigortasının mantığı, işsiz kişilerde ortaya çıkan zararı işi olanlara ve işin bol olduğu zamanlara dağıtmaktır. Hiç kimse birgün işsiz kalabileceği bir firma veya sektörde çalışmak istemez. Kişinin çalıştığı firmanın onu istihdam edemez hale gelmesi bir «kaza»dır. Bu kazanın yarattığı zararı kazaya uğramayanlara bölüştürmek sosyal ve ekonomik açıdan doğru bir davranıştır.

Sosyal açıdan bu davranışın doğru olduğunu ayrıca açıklamak gereksizdir. İşin ilginç yönü bu davranışın ekonomik bakımdan da doğru olduğudur. Çünkü, işsiz dolayısıyla gelirsiz kalan bir kimse tüketici piyasadan çekilir. Bu ise toplam tale-

bin daha da düşmesine ve işsizlik olayının ana sebeplerinden olan ekonomik durgunluğun daha da artmasına sebebiyet verir. Bu ise, yeni işsizlerin ortaya çıkması sonucunu doğurur. İşsiz kimse sigorta sistemi ile belli bir gelire kavuşturulursa, talepte eksilme olmaz. Hatta tasarruf edilmiş sigorta fonları kişisel gelir haline dönüştüğü için, toplam tüketim eğiliminde artma olur. Bu da durgunluğun aşılmasında önemli bir husustur.

SONUÇ

İşsizliği emek arzı ile emek talebi arasındaki fark olarak tanımlamıştık. Demek ki, işsizliğin azaltılabilmesi ve bu farkın iki taraftan da kapatılması için; hem emek arzının azaltılması, hem de emek talebinin arttırılması gerekmektedir. Emek arzını arttıran en önemli etken hızlı nüfus artışı ve iç göçler olayıdır.

Nüfus artışı, çok ilginç toplumsal bir olaydır. Bulgular düşük gelir seviyelerindeki milletlerin veya milletlerin düşük gelirli kesimlerinin daha yüksek bir çoğalma içgüdüsüne sahip olduklarını göstermektedir. Yani, Türkiye'nin refah seviyesi yükseldikçe nüfus artışı azalacaktır. Nitekim, geçtiğimiz 10 yıl içinde yıllık nüfus artışı % 0,5 geri giderek % 2,5'lara düşmüştür. Ancak nüfus planlaması olayını sadece hadiselerin tabii gelişme sürecine bırakmamak gerekir. Bu yolda gerek sunulan hizmetlerin yaygınlaştırılması ve gerekse eğitim (propaganda) ile davranışların değiştirilmeye çalışılması, işsizlikle uzun vadede en etkili mücadeleyi teşkil edecektir.

Emek talebinin arttırılması konusu ise genelde bir yatırım, dolayısıyla tasarruf sorunudur. Türkiye'nin ta-

sarruf açığı olduğu düşünülürse, tek çıkar yol olarak istihdam edilen adam başına en düşük yatırımın icap ettiği alanları tercih etmenin doğru bir karar olduğu anlaşılır. Bu da genelde hizmetler ve inşaat sektörlerinin yeni iş alanları yaratmada öncelikle ele alınması sonucuna gider.

Sanayi ve özellikle ağır sanayi yatırımlarının işsizlikle mücadelede iyi birer alet olmadığının bilinmesinde zaruret vardır.

Yatırımlarla ilgili olarak vurgulanması gereken husus, bütün teşvik sistemlerinin yatırımcıya sermaye maliyetini ucuzlatmaya yönelik olduğudur. Bu çelişik bir olaydır. Sermaye maliyetinin ucuzluğu bir yandan yatırımcıyı yeni iş sahaları açmaya teşvik ederse de, diğer yandan emeği sermaye malları ile ikame etmeye iter. Dolayısıyla teşvik sistemlerinin mümkün olduğu kadar emek ikamesi yatırımlara dönüşmemesine dikkat etmek gerekir.

İşsizliğe önemli bir sebep olarak da «ekonomik durgunluğu» ileri sürmüştük. Ekonomik durgunlukların pek çok sebebi olmakla birlikte, ağırlıklı sebeplerinden biri de gelir dağılımı bozulmasıdır. Halkın satın alma gücünde ani ve önemli boyutlarda ortaya çıkan düşüşler, piyasanın ufalmasına ve işsizliğin doğmasına sebebiyet verir. Dolayısıyla gelir dağılımının gitgide iyileştirilmesi, işsizlikle mücadelede önemli bir tedbirdir.

Sonuç olarak işsizliğin önlenmesi, genelde tutarlı bir iktisadi politika izlemekle mümkündür diyebiliriz. İşsizlik hiç bir zaman sıfır olmayacaktır. Zaman zaman ortaya çıkan normal üstü işsizlik karşısında da, işsizlik sigortası sistemine geçmek gereklidir.

BİLGİSAYARLA TANIŞIN

C O M P E X
8 4

26 - 30 ARALIK 1983 İSTANBUL SANAYİ ODASI ODAKULE SERGİ VE SEMİNER SALONLARI

RÖNESANS
REKLAMCILIK, YAYINCILIK & FUARCILIK A.Ş.

ŞEHİT MUHTAR CADDESİ 41/4-5-6 TAKSİM - İSTANBUL TELEFON : 150 74 00 - 150 24 97 TELGRAF : RÖNESANS - İSTANBUL

Sermaye Piyasası

Doç. Dr.
M. ŞÜKRÜ TEKBAŞ

BU sayıda bir süre ara verilen «Sermaye Piyasası» bölümü tekrar yer almakta ve indeks kaldığı yerden devam etmektedir. İndeks kapsamındaki hisse senetlerinin son aylarda göstermiş olduğu gelişmeler, indeksi 1983 Ağustos'da 186.42'ye, Eylül'de 199.71'e, Ekim'de 212.63 ve Kasım'da 217.12'ye yükseltmiştir.

Ağustos ayından itibaren indekste küçük bir değişiklik yapılmış ve İş Bankası ile Yapı ve Kredi Bankası hisseleri indeks kapsamı dışına çıkarılmıştır. Bankaların, sermayelerini çok yüksek tutarlara çıkarmaları ve Yapı Kredi Bankası'nın bir ölçüde şahıs (veya holding) bankası haline dönüşmesi ile hisselerinin piyasada işlem görmemesi, böyle bir değişikliği zorunlu kılmıştır. Geçmişte olduğu gibi, gerekli durumlarda bu gibi değişiklikler ileride de yapılacaktır.

Sermaye Piyasasında Gelişmeler :

1984 yılına girmeye hazırlanırken, son aylarda ortaya çıkan sermaye piyasasındaki gelişmelere ve bu arada ekonomideki gelişmelerin sermaye piyasasına, daha doğrusu hisse senedi piyasasına olan etkilerine bakmakta büyük yarar vardır. Sermaye piyasasının en önemli kesimi olan ikincil hisse senedi piyasası 1970'li yılların ortalarında en canlı dönemini yaşamıştı. Bu dönemde enflasyon hızı düşük, alternatif alanların kârlılığı nispi olarak düşük bulunmaktaydı. Hisse senetlerine bu dönemde yatırım yapanlar hisse senedi fiyatlarının artması ile ve elde ettikleri kârpayları ile enflasyon hızının üzerinde bir gelir elde etmişlerdi. Ocak 1974 tarihi itibarıyla 100 olan Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi Mart 1978'de 166.76'ya yükselmişti.

Ancak sonraki dönemlerde; enflasyon hızının yükselmesi, alternatif yatırımların kârlılıklarının artması, işletmelerin kârlılıklarının düşmesi; hisse senetlerinin çekiciliğini ve sermaye piyasasının bu kesiminin önemini, ekonomideki rolünü azaltmıştır. Bu dönemde söz konusu indeks gerilemiş, 1979 sonunda 107.81'e, 1980 sonunda 94.64 ve Ocak 1981'de de en düşük seviyesi olan 87.04'e düşmüştür. Bu tarihten itibaren çeşitli gelişmeler sonucunda hisse senedi fiyatları yeniden yükselmiş ve hisse senedine yatırımın önemi büyük ölçüde artmıştır. Bu gelişmeler arasında, bazı banker kuruluşların ödeme güçlüğü içine düşmeleri, büyük bir kısmının tasfiye istemeleri ile bu tür kuruluşlara olan güvenin kaybolması gelmektedir. Ekonomideki bu gelişme, risk unsurunun önemini ortaya koymuş, tasarruf sahiplerini risk - kârlılık değerlemesi yapmaya itmiştir. Bu arada

devlet, bazı banker kuruluşlara ve mevduat sertifikalarını bankerler yoluyla satmış olan bazı bankalara finansal destek sağlamış, bankerliği yeni esaslara bağlamış, tahvil satışlarında faiz farkı verme sistemini kaldırarak tasarruf sahibinin sağlayabileceği verimi tahvilin iskontolu satılması şekline dönüştürmüş; başka bir deyişle banker veya aracı kuruluşun fonksiyonunu sadece menkul değer satışına aracılık etmek olarak belirlemiştir. Bu arada, işadamlarının, özellikle sanayicilerin yüksek kredi maliyetinden yakınmaları, ekonomide faiz oranlarını düşürme girişimlerine yol açmıştır. Bunun sonucunda, enflasyon oranının da belirli bir düşüş göstermesi ile banka mevduat faiz oranları iki defa beşer puan düşürülmüştür. Ayrıca bankaların finansal yapılarını sağlamlaştırıcı bazı önlemler alınmış, mevduat munzam karşılık ve disonibilite oranları düşürülmüştür.

Bu arada, hükümetteki değişiklik ve izlenen ekonomi politikasından sapma sonucunda, ekonomiye uyum gösteremeyip güç duruma düşen bazı kuruluşlara devlet yardımı sağlanmıştır. Bu durum, ekonomimizde bir «şirket kurtarma» tartışmasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni fon yaratmada ve yükümlülüklerini yerine getirmede güçlüğüle karşılaşan Meban'dan alacağı bulunan tasarruf sahiplerinin alacakları Anadolu Bankası'nın mevduat hesabına dönüştürülmüştür. Bankalar kesiminde yapılan operasyonla önce, Hisarbank, İstanbul Bankası ve Odibank (Ortadoğu İktisat Bankası)'ın yönetimlerine el konmuş; son gelişme ile bunlar Ziraat Bankası'na ve İşçi Kredi Bankası da İş Bankası'na devredilmiştir. Ekonomideki bütün bu gelişmeler, enflasyon hızını artırıcı rol oynamış ve 1983 yılı enflasyon hızını % 30'un üstüne yükseltmiştir.

Sermaye piyasasına bankerler yoluyla yön verilmesindeki hatalı uygulama, sermaye piyasasındaki boşluğu bir kere daha ortaya çıkarmış, yıllardır sözü edilen «Sermaye Piyasası Kanunu»nun çıkarılmasını hızlandırmıştır. Bu kanunun çıkarılması ve işlerlik kazandırılması ile birlikte piyasaya hareket getirici bazı özendirici önlemler alınmıştır. Hisse senedi alım satımından sağlanan gelirin birinci yıl için yüzbin lirayı aşan tutarı dışında kalan bölümün Değer Artış Vergisi kapsamı dışına çıkarılması ile menkul değer kazançlarındaki vergi düşürülmüştür. Ayrıca, işletmelerin kârpayı dağıtımlarının belli illelere bağlanması, halka açık 100 ortaklı işletmelerin net kârlarının yarısını dağıtmak zorunda olmaları yeniliğinin getirilmesi de hisse senetlerinin değer kazanmalarını hızlandırmıştır. Bunlara ek olarak, halka açık işletmelerin şermaye yatırımlarında, artırılan miktarın bir defada ödenmesi ilkesi getirilmiştir.

Bu arada «Yeniden Değerleme Yasası» çıkmış, işletmelere değer artış fonunun sermayeye ekleyerek ortaklarına bedelsiz hisse senedi verme yetkisi tanınmıştır. İşletmelerin, bu şekilde bedelsiz hisse verebilmeleri, değer artış fonu yüksek olan işletmelerin hisse senetlerinin değer kazanmasına yol açmıştır. Ayrıca, bedelsiz hisse verilmesi, piyasadaki hisse senedi sayısını artırıcı bir rol oynamış ve piyasaya bir hareket getirmiştir.

Son iki yıl içinde ortaya çıkan bu gelişmeler hisse senetlerinin önemli değer kazanmalarına yol açmıştır. Nitekim Ocak 1982'de 94.18 olan indeks, Kasım 1983'de 217.12 puana yükselmiştir.

Sermaye Piyasası Kurulu, 1983 yılının ilk on ayında 43 firmaya 15 milyar 543 milyon TL tutarında tahvil ve 113 firmaya da 31 milyar 594 milyon TL tutarında hisse senedi olmak üzere toplam 47.1 milyar TL'lik menkul değer çıkarma izni vermiştir.

Ayrıca Sermaye Piyasası Kurulu, finansal sistemimizdeki menkul değerleri çeşitlendirmek, tasarruf sahiplerine ve fon ihtiyacı içinde bulunan işletmelere değişik, yeni menkul değerler sunmak amacıyla iki yeni menkul değeri sistemimize dahil etmiştir. Fon arz - talebinde önemli konulardan biri, fon arzeden tasarruf sahiplerinin kendilerine en uygun risk - kârlılık bileşimini sağlayan menkul değeri ve fon talep eden işletmelerin de gene kendilerine en uygun menkul değer ihracını seçmeleridir. Ülkemizde işletmelerin çıkardıkları menkul değerler hisse senedi ve tahvilden öteye geçmemektedir. Bunlardan da, işletmelerimizin özellikle kapalı aile firmaları olmaları nedeniyle halka sadece tahvil satılmaktadır. Hisse senedi çıkarılması ise sadece mevcut ortakların rüşhan haklarını kullanmaları yoluyla olmaktadır.

Çıkarılmasına izin verilen yeni menkul değerler «katılma intifa senedi» ve «kâra iştirakli tahvil» olup bunlardan katılma intifa senedi, sahiplerine işletmelerin yönetimine katılma hakkı vermemekte ve işletmelerin tasfiyesi halinde de zarara katılmasını engellemektedir. Bir ölçüde hisse senedi ile tahvilin ortasında bir yapıya sahip olan katılma intifa senetlerinin, sadece faiz gelirinün sözkonusu olduğu tahvil gibi bir menkul değer olmaması ile Arap sermayesine çekici gelmesi beklenebilir. Diğer taraftan, kâra iştirakli tahviller de, sahiplerine faiz geliri yanında, işletmenin kârından da bir pay sağlamaktadır.

Bu yeni menkul değer türlerinin finansal sistemimize katılmasını çok olumlu bulmakla, bazı tasarruf sahiplerinin tahvil yerine bu yeni menkul değerleri tercih edebileceğini beklemekle beraber, kanımızca sermaye piyasasında en önemli gelişme hisse senedi çıkarılmasını özendirmek ve küçük tasarruf sahiplerini işletmelere ortak etmektir.

Son günlerde gözlemlenen önemli bir gelişme, devletin üç tertip halinde tahvil çıkarmasıdır. Birinci grup tahviller, üç yıl vadeli, sabit % 30 net faizli olup dönem sonu faiz ödemelidir. İkinci grup tahviller, on yıl vadeli, değişken faizli olup, faizleri dönem sonlarında bankalarca bir yıl vadeli tasarruf mevduatına uygulanan net faiz oranının bir puan altında belirlenecek, üç yıllık dönem geçtikten sonra istenildiğinde paraya dönüştürülebilecektir. Üçüncü grup tahviller ise beş yıl vadeli, ikramiyeli ve % 28 faizlidir. Bu grup tahvillere her yıl 200 milyon TL ikramiye ödenecektir. İçinde bulunduğumuz dönemde Maliye Bakanlığı'nın ikramiyeli tahvil çıkarması ilginç bir gelişmedir. Edinilen izlenimler faiz oranlarındaki artış bekleşişinin bu tahvillerin satışını şimdilik olumsuz olarak etkilemesidir.

Hisse Senetlerinde Gelişmeler :

Son aylarda hisse senedi fiyatlarında, yukarıda belirtilen nedenler sonucunda görülen değer artışları ile Temmuz 1983'de 176.40 olan indeks, Kasım'da

217.12'ye yükselmiştir. En fazla değer kazanan hisseler Çelik Halat, Good - Year, İzocam, Kav, Kordsa, Koruma Tarım, Otosan, Polylen, Rabak, Sarkuysan, Sifaş olmuştur. Bu hisselerin ortak yönü yeniden değerlendirme fonlarının yüksek olması ve bu fonu sermayelerine ekleyerek ortaklarına bedelsiz hisseler vermeleri veya vermelerinin beklenmesidir. Ayrıca bu gruptan bazı işletmeler de bedellerini tahsil etmek suretiyle sermaye artırımına gitmişlerdir.

Rabak, sermayesini 70 milyon TL'den 2 milyar 100 milyon TL'ye çıkarmış, her hisseye biri bedelsiz biri bedelli iki hisse vermiştir. Sarkuysan sermayesini 600 milyon TL'den 2 milyar 100 milyon TL'ye yükseltmiş, iki bedelsiz ve yarım bedelli hisse vermiştir. Koruma Tarım da sermayesini 525 milyon TL'den 1 milyar 575 milyon TL'ye çıkarmak ve biri bedelsiz, biri bedelli iki hisse vermek üzeredir. Ayrıca Çelik Halat'ın üç ve Kordsa'nın yedi yeni hisse vereceği beklenmektedir.

Türkiye'de ve bütün dünyada

Akbank Türkiye'de ve bütün dünyada hizmetinizdedir. İhracat-İthalat işlemlerinizi, döviz-mevduat-kredi hesaplarınızı ve tüm bankacılık sorunlarınızı için Akbank'ın deneyiminden ve dış dünyadaki itibarından yararlanın. Yurt içinde Akbank şubeleri, yurt dışında Akbank Temsilcilikleri ve Akbank'ın bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri ile sürdürdüğü işbirliği, tüm bankacılık sorunlarınızı kısa sürede çözüme ulaştırır.

Dış Temsilcilikler

ve İrtibat Büroları

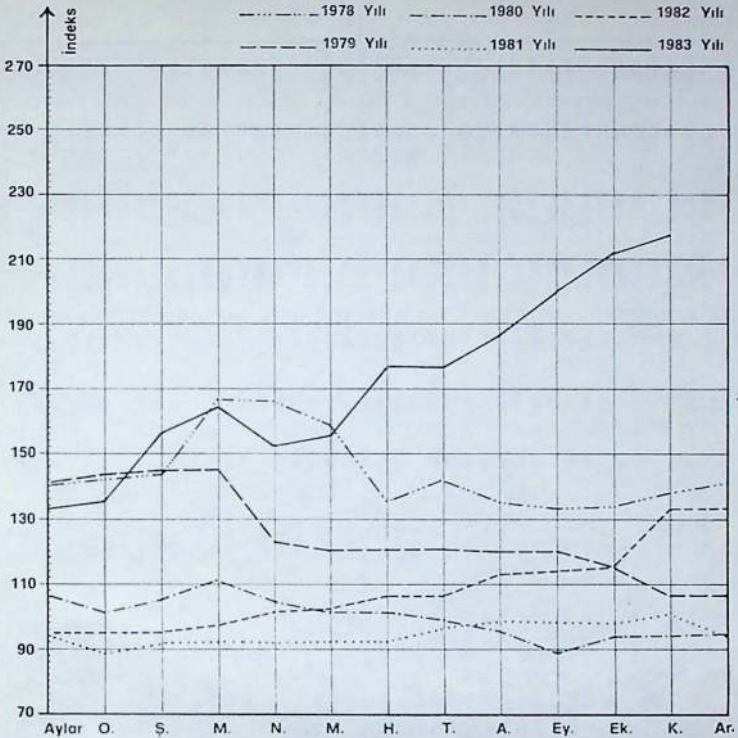
NEWYORK

FRANKFURT

LONDRA

Essen, Batı Berlin,
Münih, Hamburg, Stuttgart,
Hannover.

AKBANK
"Güveninizin eseri"

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi
Hisse Senedi Fiyat İndeksi ve Grafiği

(Ocak 1974 = 100)

Aylar	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Ocak	95.26	118.85	118.91	142.21	144.23	101.76	87.04	94.18	135.51
Şubat	96.11	118.57	120.82	140.09	144.25	105.08	90.24	94.60	157.44
Mart	96.67	121.11	123.65	166.76	144.79	110.80	91.76	97.99	165.21
Nisan	97.86	125.34	136.12	166.05	122.40	104.31	90.37	101.49	152.04
Mayıs	97.23	118.00	127.26	159.26	120.40	101.63	91.66	102.60	156.08
Haziran	96.67	119.13	128.05	134.63	121.36	101.90	91.83	106.38	176.25
Temmuz	94.58	119.81	128.22	143.21	121.69	98.18	97.63	106.22	176.40
Ağustos	96.33	124.15	125.56	135.39	119.05	95.18	98.53	113.08	186.42
Eylül	98.65	126.02	134.48	132.82	119.48	89.12	97.89	112.47	199.71
Ekim	101.24	137.81	139.11	135.55	115.69	94.21	97.35	115.27	212.63
Kasım	104.46	119.19	139.00	138.71	107.66	94.51	100.27	132.45	217.12
Aralık	109.20	117.44	141.93	141.58	107.81	94.64	94.18	133.33	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Ödenmiş Sermaye (Milyon TL)	Tahkim Yılı Kârı				Dağıtılan Kâr Payı (%)				Piyasa Fiyatı (TL)		
				1980 (000 TL)	1981 (000 TL)	1982 (Milyon TL)	1980 (Net)	1981 (Net)	1982 (Net)	Kasım 1982	Eylül 1983	Ekim 1983	Kasım 1983	
1	AKCİMENTO	630	630	128 619	356 520	318 2	50	50	50	3 700	5 250	5 600	5 000	
2	ALTAŞ	60	60	29 760	50 303	70 1	35	50	50	1 350	1 250	1 400	1 400	
3	ANADOLU CAM	350	350	333 408	1 303 419	772 5	34	100	100	5 000	5 600	6 000	6 500	
4	AROMA	200	200	3 180	z	z (78 7)	d	z	z	1 000	600	900	900	
5	ASLAN CİMENTO	2 226	2 226	140 350	z	z (1663 5)	d	z	z	600	600	600	600	
6	BAĞTAŞ	1 000	1 000	530 611	1 751 101	1860	40	64	65	2 500	3 400	3 400	3 400	
7	BASTAS	270	270	83 385	334 600	171 9	d	110	50	4 200	6 000	6 200	6 250	
8	BATI ANADOLU CİMENTO	75	75	223 205	285 000	1044	60	100	400	10 000	24 000	24 000	24 000	
9	BURSA CİMENTO	262	262	297 359	391 900	417 4	50	60	85	3 800	7 400	7 400	7 400	
10	CELİK HALAT	432	432	322 539	265 814	1102 5	50	50	133	3 000	10 000	12 000	13 000	
11	CİMSA	180	180	366 452	1 368 015	2062 7	100	200	387 7	9 000	20 000	20 000	20 000	
12	CUKUROVA ELEKTRİK	1 200	1 200	396 878	660 200	685	61	61	100	2 800	3 000	3 200	3 200	
13	ECZACIBASI YATIRIM H.	800	800	257 157	231 500	215 6	50	50	80	1 250	1 200	1 200	1 250	
14	EGE GÜBRE	800	800	246 638	832 715	1045 7	40	70	80	2 800	5 500	6 000	6 000	
15	GÜBRE FABRİKALARI	1 400	1 400	1 173 635	963 400	1323	58	65	60	1 100	3 000	3 100	3 200	
16	GOOD YEAR	81	81	148 075	595 300	1283 7	60	100	800	4 250	20 000	25 000	25 000	
17	HEKTAŞ	600	600	281 698	304 055	687 8	40	51	33 3	2 500	4 400	4 400	4 400	
18	İZOCAM	405	405	z (18 916)	359 530	550 7	d	100	170	5 000	16 000	21 000	22 500	
19	KARTONSAN	3 080	616	307 386	623 749	925 5	40	60	120	2 800	5 500	5 800	6 000	
20	KAV	120	120	81 406	137 872	483 7	200	150	500	7 500	17 000	22 000	24 000	
21	KOC HOLDING	1 000	1 000	1 347 531	1 404 000	1404 4	40	50	150	1 000	5 000	5 300	5 500	
22	KOC YATIRIM	750	750	164 422	205 421	438 7	20	35	50	1 100	1 400	1 500	1 500	
23	KORDSA	375	375	512 737	760 998	2015	60	75	179	5 500	18 000	21 000	22 000	
24	KORUMA TARIM	595	525	647 097	904 040	1351 2	70	75	110	3 600	6 200	7 300	7 500	
25	LASSA	4 500	4 500	z	z	983 1	d	z	10 1	900	1 050	1 100	1 100	
26	MAKİNA TAKİM	250	250	75 138	211 167	193 3	50	50	d	2 000	1 500	1 700	1 700	
27	MENSUCAT SANTRAL	324	324	z	z	133 7	b	d	z	1 200	900	900	900	
28	NASAŞ	2 020	1 500	521 067	413 000	1059 9	65	50	68	1 500	1 550	1 600	1 750	
29	NUH CİMENTO	71 5	71 5	742 459	82 500	82 5	260	230	444	13 500	22 000	22 000	22 000	
30	OLMUK	300	300	226 306	-189 532	56 1	50	50	10	1 800	2 500	2 750	2 900	
31	OTOSAN	6 000	3 920	3 61 450	780 600	1118 4	75	104	84	3 000	5 000	7 000	7 300	
32	PİMAŞ	300	300	166 689	114 493	71 8	50	50	22	2 000	2 000	2 250	2 400	
33	PİLASTİFAY	54	54	69 221	105 294	134 9	75	50	125	2 500	3 000	3 500	3 800	
34	POLYLEN	450	450	130 255	345 529	1067 3	5	60	300	3 000	16 000	7 000	7 000	
35	RABAK	6 000	2 100	471 951	431 285	519 7	55	75	60	3 000	6 250	2 500	2 600	
36	SARKUYSAN	6 000	2 100	471 147	459 900	832 7	155	160	195	10 500	10 000	3 500	3 600	
37	SIEMENS	700	700	b	b	1432 900	85	95	200	6 500	15 000	15 000	15 000	
38	SİFAŞ	520	520	281 000	302 020	1377 7	60	60	400	8 000	21 000	10 000	10 000	
39	SUNTA	240	240	82 733	z	z (305 6)	15	z	z	1 000	900	900	900	
40	T.ŞİŞE VE CAM FAB.	1 000	1 000	451 701	1 038 628	806 6	60	60	104	4 000	5 400	5 800	5 600	
41	TRANSTURK HOLDING	500	500	169 639	275 632	275 6	35	35	b	1 550	850	850	850	
42	T. DEMİR DOKUM FAB.	1 000	1 000	311 475	z	z (1155 4)	c	z	z	1 100	1 300	1 500	1 500	
43	UNİROYAL	900	900	51 008	359 000	510 3	25	120	50	3 500	3 500	3 800	3 800	

Açıklama: z = Zarar, b = Belli Değli, d = Değlimiyor

Silen, Selpak, Solo adlarıyla bilinen
ipek gibi yumuşacık, emici
kâğıt peçeteler, kâğıt mendiller,
kâğıt havlular, tuvalet kâğıtları,
temizlik kâğıtları, çocuk bezleri.
Orkidler.

Temizliğiniz, sağlığınız için.
Her bütçeye uygun, çağdaş, kullanışlı,
zaman kazandıran...

İpek Kâğıt'tan.

İPEKKAĞIT
ipek kâğıt sanayi ve ticaret a.ş.

İHRACATA YÖNELMEK İSTEYENLER EMLAK KREDİ SİZE DESTEKTİR.

Türkiye Emlak Kredi Bankası, karmaşık dış ticaret organizasyonları içinde en güvenilir yol göstericisi ve yardımcınızdır.

İhracat ve kambiyo işlemlerinde uzman kadrosu ve Türkiye'nin her yerinden doğrudan dış ilişki kurabilen şubeleri ile emrinizde olan Emlak Kredi, teminat mektupları ile de en büyük güvencenizdir.

Dış ticarete başarınızın devamı için,
size Emlak Kredi gerek...

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**

ULUSLARARASI BORÇ SORUNU

DR. İHSAN ERSAN

ULUSLARARASI bankacılık sistemi savaş sonrasında en ciddi bunalımını yaşamaktadır. Bir dizi gelişmekte olan ülke borçlarını ödeyemez durumdadır ve halen 25 kadar ülke 250 milyar dolarlık borç faturasının ertelenmesi için bankacılar ile pazarlık halindedir. Geçtiğimiz yıl Meksika ile gündeme gelen uluslararası borç sorunu doruğa ulaşmıştır. Gelişmekte olan ülkelere yönelik fon akımı giderek daralmaktadır. Uluslararası banka kredileri 1982 yılında geçen dört yılın en düşük düzeyinde gerçekleşmiştir. Ülke riski konusunda duyarlı olan bankacıların taze krediler konusunda ne denli isteksiz oldukları bilinmektedir. Başta IMF olmak üzere uluslararası finans kuruluşları gerekli likiditeyi sağlama konusunda yetersizdirler. Batıdaki durgunluk ve yüksek faiz ile bunalan

gelişme yolundaki ülkeler zorlu günlerin eşliğindedir.

Yazımızın amacı uluslararası borç sorununa yolaçan etmenleri, krizden çıkış yollarını ve uluslararası finansal düzeyde saygınlık kazanma çabasındaki Türkiye'nin bu gelişmeler doğrultusunda durumunu öz olarak değerlendirmektir.

Krizin Kökeni ve Boyutları

Uluslararası borç krizinin kökeninde üç temel etmen yatmaktadır:

i) Dış borçlarda 1970'li yıllarda hızlı bir artış olmuştur. Büyük ölçüde her iki petrol şokundan kaynaklanan bu olgu sonucunda gelişmekte olan ülkelerin 1973 sonunda 109.4 milyar dolar olan dış borçları 1982 yılı sonunda 529 milyar dolara ulaşmıştır. «Tablo 1» de sözkonusu gelişim izlenmektedir.

TABLO 1

Gelişmekte Olan Ülke Borçları
(Milyar dolar olarak)

	1973	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
Toplam Borçlar	109.4	161.9	195.5	240.1	298.8	352.4	404.8	462.1	529
Borç Ödemeleri	16	23	26	33	47.9	62.3	70.4	83	95

Kaynak : World Debt Tables, World Bank, 1982.

ii) Uluslararası faiz oranlarında-ki hızlı tırmanış, gelişmekte olan ülkelerin ödemeler dengesini ciddi bir biçimde sarsmaktadır. Bilindiği gibi bu ülkelerin uluslararası bankalara yönelik ticari borçlarının büyük bir bölümü dalgalı faiz bazına dayanmakta, her üç ya da altı ayda bir gelecek dönemin faizi belirlenmektedir. 1970'lerde % 10 dolaylarında olan Euro-dolar faiz oranı ikinci petrol şoku sonrası bir ara % 20'lere kadar tırmanmıştır. Bu gelişim gelişmekte olan ülkelerin 1978 yılında 15 milyar dolar olan dış borç faiz ödemelerini, 1980'de 31 milyar dolara, 1982 yılı sonunda ise 60 milyar dolara ulaşmıştır⁽¹⁾.

İçinde bulunduğumuz yıl uluslararası faiz oranlarında gözlenen bir miktar geri çekiliş, borçluları biraz olsun rahatlatmıştır. Gerçekten de uluslararası faiz oranlarında 1 puanlık düşüş, gelişmekte olan ülkelerin yıllık faiz yükünün 4 milyar dolar kadar azalması demektir. Sözelimi uluslararası finansal pazarların en büyük borçlusu Meksika için LIBOR'da her 1 puanlık düşüş, 500 milyon dolar daha az ödeme demektir. Üç yıl boyunca üç puanlık bir düşüş ise 4.5 milyar dolar gibi olağanüstü bir tutar vermektedir. Bu ise IMF'nin Meksika için öngördüğü yardıma eşdeğerdir⁽²⁾.

iii) Dünya Ekonomisi II. Dünya Savaşı sonrası en ciddi ekonomik durgunluk ile karşı karşıyadır. Bu

(1) «Die weltweite Verschuldung als Wachstumskrise», *Neue Zürcher Zeitung*, 28 Juni 1983, s. 17.

(2) «Some Problems of International Bank Lending», *Barclays Review*, February 1983, s. 11.

olgu gelişmekte olan ülke mallarına talebi daraltmış ve dış ticaret hadlerinin olumsuz olarak gelişimine neden olmuştur.

Sözü edilen bu etmenlerin bileşik etkisi uluslararası finansal sistemi tehdit edici boyutlara ulaşan borç krizini gündeme getirmiştir.

Krizi simgeleyen en belirgin kantitatif gösterge Borç/Dışsattım oranıdır. Bu oranın gelişimi yaşanan krizin yönünü ortaya koyar niteliktedir. Türkiye'nin de aralarında yer aldığı 21 önde gelen ülkenin dış borçları 1970'li yılların ortalarından beri yıllık ortalama olarak % 21 artmıştır. Buna karşılık dışsattımları batıdaki durgunluk nedeniyle, özellikle son iki yılda gerilemiş; yüksek faiz ise dış borç faiz ödemelerinin 1980 yılı sonundaki 21 milyar dolardan, geçtiğimiz yıl sonunda 43 milyar dolara fırlamasına neden olmuştur. Bu gelişim gelişmekte olan ülkelerin kombine cari işlemler dengelerini bozmuş, dış borçlanma ağırlık kazanmış ve borçların mal ve hizmet dışsattımına oranı 1980 yılı sonundaki % 125'den, 1982 yılı sonunda % 180'e yükselmiştir. Borç birikimi özellikle Latin Amerika'da yoğunlaşırken, Arjantin'de Borç/Dışsattım oranı % 390, Brezilya'da % 345 olmuştur⁽³⁾. Gözlemler şimdiye dek sözü edilen bu oranın % 200'ü aştığı her ülkenin borç erteleme masasına oturmak zorunda kaldığı yoldadır.

«Oran nasıl küçültülür?» sorusunun yanıtı oldukça belirgindir. Ya borç ödemeleri azaltılacak, ya dışsattımlar artırılacak, ya da her ikisi birden artış gösterecektir.

(3) *World Financial Markets*, Morgan Guaranty Trust Co, June 1983, s. 3.

Sorunun Çözümü ve Öneriler

Meksika ve Brezilya gibi önde gelen borçluların borçlarını ödeyemez duruma düşmeleri, uluslararası bankacılık sisteminde şok etkisi yaratmıştır. Sorunun çözümü ve krizden çıkış yolları 1983 yazının uluslararası finans gündeminin en ağırlıklı konusudur. Çözüm bankacılar, borçlu ülkeler ve başta IMF olmak üzere uluslararası finans kuruluşları arasında karşılıklı ödün ve uzlaşmayı gerektirmektedir. Fırtınayı atlama amacıyla başvuru olan önlemlerin uzun dönemde kalıcı ve köklü önlemlere yerini bırakmaları zorunludur.

Kısa Döneme Yönelik Önlemler

İçinde bulunduğumuz yıl borç krizinin çözümü amacıyla yoğun çaba harcanmıştır. Bankalar borç limitlerini doldurmuş belli ülkeler için yeni krediler konusunda oldukça isteksiz iseler de, bir yandan en azından faiz ödemelerinin devamını sağlamak amacıyla, öte yandan ulusal hükümetlerin ve IMF gibi uluslararası kuruluşların genel yönlendirmesi doğrultusunda taze krediler verme durumunda kalmışlardır. Gerçekten de petrol üretmeyen gelişmekte olan ülkeler grup olarak kolaylıkla gözden çıkarılır gibi değildir. A.B.D.'nin toplam dışsatımının % 40'ı, OECD ülkelerinin ise % 30'u bu ülkelere yöneliktir. Kendini halen hissettiren ekonomik durgunluk doğrultusunda bu ülkelerin iflasi, sanayileşmiş ülkelere istenmeyen bir çözüm olacaktır.

Başta IMF olmak üzere uluslararası finans kuruluşları gerek köprü finansmanı gerek taze para ile sistemin işlerliğini korumaya özen göstermektedirler. Yalnız ne var ki özellikle IMF'nin katkısı gelişmekte olan

ülkelerin finansman gereksinimini karşılamada yetersizdir. Kota artırımının 1984 öncesi gerçekleşme umudunu ticari bankalara bağlayan Fon, bu amaçla yıl sonuna kadar 15-20 milyar dolarlık bir katkı sağlama amacındadır.

Bankalararası pazarın (interbank market) borçlu ülkelere yeniden açılımı krizi hafifletici bir gelişim olmuştur. Bilindiği gibi ticaret bankaları kısa süreli fon fazlalarını bankalararası pazara yatırdıkları gibi benzer biçimde kredi olanakları da sağlamaktadırlar. Geçen yıldan beri sorunlu ülkeler bankalarına kapalı olan bu pazar, özellikle Meksika ve Brezilya krizlerinde büyük pay sahibi olmuştur. Sözgelimi Brezilya'nın bu yolla sağladığı kısa süreli krediler 1982 yılı ortalarında 8.6 milyar dolar iken 1983 yılı başında 4.9 milyar dolara düşmüştür.

Öte yandan uluslararası bankalar ise kendi açılarından verdiklerini geri alma uğraşı içindedirler. Bu amaçla oluşturulan Uluslararası Finans Enstitüsü (Institute of International Finance) geçtiğimiz Nisan'da Washington'da faaliyete başlamıştır. Enstitünün amacı borçlanma planlarına yönelik genel ölçütler geliştirmektir.

Yine borçların iskontolanması ve ikincil pazar oluşturulması son günlerde sıkça tartışılan bir diğer olgudur. Bu konuda öne sürülen görüşlerin en bilineni Felix Rohatyn'na aittir. Buna göre bankaların eski kredileri garantili, pazarlanabilir taşınır değerlerle -ki bu IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası bir kuruluşun tahvilleri olabilir- değiştirilecektir. Sözgelimi 300 milyar dolarlık kısa

vadeli borç, % 6 faizli ve 25-30 yıl vadeli tahvillerle değiştirilirse, gelişmekte olan ülkelerin yıllık faiz tasarrufu 20 milyar dolar kadar olacaktır (*)).

Peter Kenen ise borç iskontolama işleminde ağırlığı ikincil pazara vermektedir. Uluslararası Borç İskontolama Kurumu (International Debt Discount Corp.) gelişmekte olan ülke kredilerini % 10 iskonto ile kabul

(*) Institutional Investor, July 1983, s. 74-75.

Abonelerimize ve Okurlarımıza Duyuru

Artan maliyetler ve ağırlaşan piyasa koşulları nedeniyle; **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**

Ekim 1983 sayısından itibaren 200.— TL.'na satılacaktır. 12 sayı için :

Yıllık abone : 2400.— TL.
Öğrenci abonesi : 1200.— TL.

Abone bedelleri posta ile adresimize gönderilebileceği gibi, aşağıda sayıları belirtilen İstanbul'daki banka hesaplarımıza da yatırılabilir.

İş Bankası Türbe Şubesi : 1541

Akbank Türbe Şubesi : 4512

Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi : 768

Zorunlu olan bu fiyat artışlarını, abonelerimiz ve okurlarımızın anlayışla karşılayacaklarını sanıyoruz.

Not : 1983 yılı için önceden abone olan okurlarımızdan, ayrıca fiyat farkı alınmayacaktır.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

edecek, vade uzatımı yanı sıra borçlulara ilişkin genel ölçütleri yayımlayacaktır. Amerikan Güvenlik Konseyi Müdürü Norman Bailay borçlu ülkelerin faiz ödemelerinin devamını, ana para ödemeleri yerine ise ülkenin döviz kazancına alacaklı bankanın belli bir yüzde ile katılımını öngören ve ciro edilebilir nitelik taşıyan «Döviz Katılım Senedi»nin (Exchange Participation Note) ihracını öngörmektedir.

Uzun Dönem ve Beklentiler

Uzun döneme yönelik köklü çözümler her şeyden önce batıdaki ekonomik durgunluğun sona ermesine, faiz oranlarının gerilemesine, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine çekidüzen vermelerine ve bu ülkelere yönelik resmi ve özel fon akımının devamına bağlıdır.

Uzun döneme ilişkin önlemleri değerlerken, dünya ekonomisinin 80'li yıllar sonundaki olası görünümü oldukça önemlidir. Uluslararası alanda ekonomik projeksiyonları ile ünlü Morgan Guaranty Trust Co. gelişmekte olan ülkelerin dış finansman gereksinimine ilişkin ilginç bir model geliştirmiştir. Modelin dayandığı varsayımlar şunlardır (*) :

i) 1983 yılında az da olsa kendini hissettiren OECD ülkelerindeki ekonomik canlanma, 1984-85 döneminde hızlanarak % 3 1/2 düzeyine erişecek, daha sonra yıllık olarak % 3 dolaylarında artacaktır.

ii) Sanayileşmiş ülkelerde 1983'te % 4 olan enflasyon oranı, 1985 yılında % 6'ya çıkacak ve izleyen beş yılda aynı düzeyi koruyacaktır.

(*) Supra, s. 8-13.

iii) Doların tırmanış hızı biraz ke-silsen bile 1978 - 79 ortalamasının efektif olarak % 10 üstünde olacaktır.

iv) LIBOR'la temsil edilen 6 aylık Euro - dolar faiz oranı gelecek yıl % 8 1/2'a düşecek, geri kalan yıllarda % 9 dolaylarında seyredecektir.

v) Halen 28 dolar olan hampetrol varil fiyatı 1985 yılında 32 dolara çıkacak, daha sonra aynı düzeyi koryacaktır.

vi) Hammadde fiyatları gelecek üç yılda % 25'lik bir artış gösterecektir.

Bu koşullar altında önde gelen 21 petrol üretmeyen gelişmekte olan ülkelerin mal ve hizmet dışsatımları yıllık ortalama % 21 büyüyecektir. 1983 yılında azalacak olan dışalımalar gelecek yıl yalnızca % 10'luk bir artış gösterecektir. Bunun sonucunda 1982 yılında 61 milyar dolar olan cari işlemler açıkları 1984 yılı sonunda 27 milyar dolara inecektir. Cari işlemler açığının mal ve hizmet dışsatımına oranı ise aynı dönemde % 21'den % 9'a düşecektir. Toplam borçların dışsatımına oranı ise daha çarpıcı bir biçimde 1983 yılındaki % 180'den 1990 yılı sonundaki % 125'e düşecektir.

Oldukça iyimser beklentilere dayanan modele göre bile petrol üretmeyen gelişmekte olan ülkelerin borçları 80'li yılların geri kalan bölümünde 300 milyarlık bir artışla 822 milyar dolara ulaşmaktadır. Kaldı ki petrol fiyatları ve faiz oranları konularında oldukça iyimser davranılmıştır. Sözgelimi petrol fiyatlarındaki % 20'lik bir artış ve faiz oranlarının beklenenin % 2 üstünde seyretmesi, bu ülkelerin borçlarını 1 trilyon dolar

gibi olağanüstü bir boyuta ulaştırıcaktır.

Yaşanan borç krizi doğrultusunda uluslararası bankaların yalnız başlarına gelişmekte olan ülkeden fon açığını karşılamaları beklenemez. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların bu konuda daha etkin tutumları gereklidir. Bu doğrultuda son zamanlarda giderek benimsenen bir konu ortak finansmandır. Dünya Bankası'nın sınırlı uygulamasının ötesinde IMF'nin tıpkı bir ticari banka gibi gelişmekte olan ülke kredilerine doğrudan katılımı tartışılmaktadır. Hatta bazen bu tartışmaların oldukça ilginç uzantılarına da rastlanmaktadır: «Faiz Riskine Koşullu Katılım» (Contingent Obligation Option) modeli yıllık borç ödemelerinin yükselen faiz oranları nedeniyle önceden belirlenen bir düzeyi aşması durumunda aradaki farkı Dünya Bankası ve IMF'nin karşılamasını öngörmektedir⁽⁶⁾.

Türkiye Örneği

Borç krizinin çözümünde temel olarak iki görüş geçerlidir. Bunlardan ilki ödemeler dengesinin düzenmesi amacıyla alınacak deflasyonist önlemlere ağırlık vermekte, IMF reçetesinin başarıyla uygulanmasının ve batıdaki durgunluğun sona ermesinin, dışsatımı canlandırarak cari işlemleri dengeleyeceğini öne sürmektedir. İkinci görüş taraftarları ise, sosyal patlamaları önlemek için gelişmekte olan ülke borçlarının silinmesi ve taze fon aktarımı yanlısıdır.

İlk görüşün savunucuları örnek ülke olarak Türkiye'yi göstermekte ve

(6) «Umschulden im Euromarkt», die Bank, Juni 1983, s. 307.

Ortadoğu pazarındaki şansını iyi kullanan ülkemizin kısa sürede borç krizini aştığını vurgulamaktadırlar.

Gerçekte Türkiye dış ödemeler ve borç sorununu çözümlemiş midir, borç krizi ülkemizi nasıl etkileyecektir ve önümüzdeki yıllara ilişkin beklentiler nelerdir?

Düzenli Borç Ödemeleri ve Kredi Değerliliği

Geçtiğimiz yıllarda Türkiye sık sık ödemeler sancularına düşen, özellikle devletlerarası borçların ertelenmediği ünlü Paris Kulübü'ne sık sık başvuran bir ülke iken, bir dizi ülkenin peş peşe borçlarını ödeyemez duruma düştükleri 1982 yılında bu yolda hiçbir girişimin bulunmaması, uluslararası finans çevrelerinde olumlu karşılanmıştır. Halen T.C. Merkez Bankası'nın sürdürdüğü düzenli borç ödemeleri bu güveni pekiştirici niteliktedir. Ayrıca 12 Eylül 1980 sonrası ülke ekonomisinde gözlenen görece düzelme kredi değerliliğini olumlu bir biçimde etkilemiştir. Yine de Türkiye'nin uluslararası finansal pazarlarda kolaylıkla borçlanamamasının kökeninde bankacıların ülke riski alanındaki duyarlılıkları, geçmişteki yanlış uygulamalar ve uluslararası finans alanındaki deneyim yetersizliğimiz gibi etmenler yatmaktadır.

Özellikle Latin Amerika krizi uluslararası bankacıları âdeta şoke etmiştir. Bu ülkelere yeni krediler açımı konusunda pek çoğu oldukça isteksizdir. Bu bakımdan IMF tarafından model ülke olarak sunulmaya çalışılan Türkiye'nin, son 200 milyon dolarlık T.C. Merkez Bankası kredisinin de simgelediği gibi, yeni ve potansiyel bir borçlu olarak pazara çıkışı için koşullar uygun gibidir.

Kritik Yıl : 1985

İçinde bulunduğumuz yıl toplam dış borç, anapara ve faiz ödemeleri için 1 milyar 935 milyon dolar ödenecektir. Oluşturulan borç takvimine göre 1985 yılı rekor düzeydeki ödemelerin gerçekleşeceği yıl olmakta; dış borç, ana para ve faiz ödemeleri için toplam olarak 2.527 milyar dolar ödenmesi gerekmektedir. «Tablo 2»de önümüzdeki yıllara ilişkin borç ödeme takvimi verilmiştir.

TABLO 2
Türkiye'nin Dış Borç Ödemeleri
(milyon dolar)

Yıllar	Ana para	Faiz	Toplam
1983	1.041	894	1.935
1984	1.221	828	2.049
1985	1.791	736	2.527
1986	1.612	656	2.268
1987	1.545	569	2.114
1988	1.472	455	1.927
1989	1.295	363	1.658
1990	821	292	1.113

Kaynak : Maliye Bakanlığı ve T.C. Merkez Bankası verileri.

Uygulamaya girişi bir yıl ertelenen Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı taslağına göre, Türkiye'nin yıllık % 6 oranında kalkınabilmesi için beş yılda enerji yatırımlarına yönelik 11.9 milyarlık dışalım yapması gerekmektedir. Yalnızca 1985 yılı için dış borç ödemeleri de dikkate alınınca, yaklaşık 9 milyar dolarlık bir kaynak gerekmektedir. Hızı kesilen dışsattım, işçi dövizleri ve yüksek uçustaki dolar doğrultusunda 1985 yılına dikkat etmek gerekecektir. Uluslararası alanda ekonomik projeksiyonları ile ünlü

Morgan Guaranty 1985 yılında ülkemiz için borç krizinin nicel göstergesi sayılan Borç/Dışsattım oranını % 184 olarak belirlemiştir. Borç erteleme sınırında olan bu oran, şimdiden bazı köklü önlemleri gerektirir niteliktedir.

Sonuç

Her iki petrol şoku sonucunda biriken borçlar, batıdaki ekonomik durgunluk ve yüksek faiz gibi temel etkenlerle bir dizi gelişmekte olan ülke ciddi bir borç krizi içine düşmüştür. Borçlu ülkelerin yanı sıra, ticari bankalar, merkez bankaları ve başta IMF olmak üzere resmi kuruluşlar, uluslararası finansal sistemin çöküşünü önlemek için köklü çözüm arayışındadırlar.

Türkiye'nin ise borç ertelemeler kervanına katılmaması uluslararası finans çevrelerine güven vermiş, kredi değerliliğinin kazanılması yolunda olumlu bir adım olmuştur. Yalnız ne var ki dışsattım cephesindeki durgunluk başta olmak üzere ekonomik gidiş borç ödemelerinin doruğa ulaştığı 1985 yılı için tehlike sinyalleri vermektedir.

Borçlanmada amaç kaldırıcı (leverage) etkisinden yararlanarak borç sağlanan fonları ulusal refahı yükseltecek verimli ve akılcı alanlara yönlendirmektir. Bunun için sağlıklı bir borçlanma politikasının yanı sıra uluslararası borç yönetiminin ilkelerinin yeterince tanınması gereklidir. Uluslararası borç yönetimi finansal pazarlara girişte zamanlama, borçlanma araçlarının ve değerlendirme birimlerinin seçimi, faiz oranlarındaki gelişmelerin tahmini ve diğer teknik koşullar arasında tüm bir uyumun

yanı sıra borç fonlar ile döviz getirci işlemler arasında karşılıklı ilişkileri içeren bir kavramdır. Son yaşanan kriz dünya ekonomisindeki gelişmeler doğrultusunda borç yönetimi konusunun önemini bir kez daha gündeme getirmiştir. Ülkemiz açısından konuya eğilmenin zamanı gelmiş, geçmektedir. Aksi takdirde borçlarını ödeyemeyen ülkeler kervanına katılmamız ve uluslararası finansal pazarların güçlükle açılan kapılarını bu kez tümüyle kapatmamız, şaşırtıcı olmayacaktır.

Reklam Veren Kuruluşlara Duyuru

Artan maliyetler ve ağırlaşan piyasa koşulları nedeniyle; reklam fiyatları, Dergi'nin Ocak 1984 sayısından itibaren aşağıdaki şekilde olacaktır :

Arka kapak	: 30.000.— TL.
Ön kapak içi	: 22.500.— TL.
Arka kapak içi	: 20.000.— TL.
Tam sayfa	: 15.000.— TL.
Yarım sayfa	: 10.000.— TL.
Çeyrek sayfa	: 5.000.— TL.
Renk farkı	: 7.500.— TL.

Zorunlu olan bu fiyat artırımını, Dergi'ye reklam veren kuruluşların, anlayışla karşılayacaklarına inanıyoruz.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

pencerenizdeki tasarruf hesabı

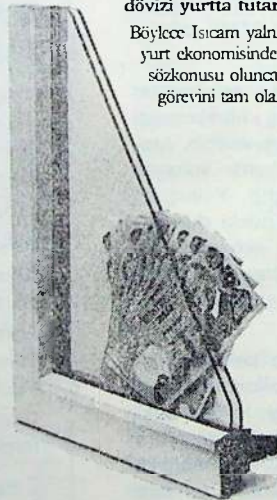
Para biriktirmek iyi şeydir.
Ama para yalnız üstüste konularak biriktirilmez.
Isıcam da insanın para biriktirmesini sağlar.
Isıyı odada tutar.

Dengeli bir yakıt harcaması sağlar.
Isıcamlı evde oturan kişi bilir ki
yakıta verdiği para
harcadığı ısının tam karşılığıdır.

Isıcam tasarrufun ta kendisidir.
Ne yakıt boşa gider, ne de para.

Bu arada boşa gitmeyen birşey daha vardır:
Ülke ekonomisinin petrol gereksinmesi için
yurt dışına ödenen dövizler.
En küçük evden başlayarak en büyük binaya kadar
Isıcamla donatılan yapılar ısıyı odada,
dövizini yurtta tutarlar.

Böylece Isıcam yalnız evlerdeki tasarruf değil,
yurt ekonomisindeki tasarruf da
sözkonusu olunca
görevini tam olarak yapar.

ISICAM SİSTEMİ NEDİR ?

Isıcam, iki cam plakasını araya bir metal çita konularak
süzürmez özel elastik dolgu ile bağlanmasından meydana gelir.
Metal ara çitanın içi, hava boşluğunun devamlı kuru
kalması için özel nem emici bir maddeyle doldurulmuştur.
İçerde kalın kuru hava boşluğu ısıcamın yakıtta sağladığıdır.

Genel Dağıtıcı

Cam Pazarlama A.Ş.

Büyükdere Caddesi, Beylem Han, Şişli - İstanbul Tel. 146 1130 (6 Hat)

Cam Pazarlama A.Ş. Türkiye'de Isıcam Fabrikaları A.Ş.'nin bir kuruluşudur.

Japon Mucizesinde İnsan Faktörü

BESİM BAYKAL

BUGÜN dünyanın hemen hemen tüm ülkelerinde profesyonel yöneticiler Japonya'nın kalkınması üzerinde konuşmakta, tartışmakta ve düşünmektedirler. Ülkemizde de konu ile ilgili çeşitli yazılar gazete ve dergilerde yer almakta. Konu son birkaç yıldan beri **Japon Mucizesi** olarak ele alınmakta ve çeşitli açılardan işlenmekte.

Konu aslında, Japonya'nın uzak sayılamayacak bir geçmişteki zayıf durumundan, bugün **mucize** olarak nitelendiren güçlü duruma nasıl erişebildiğidir. Ancak konuyu bu açıdan ele almadan önce, tarihin daha eski yıllardaki sahifelerine bir göz atalım. 19. yüzyıla bir bakalım. O zamanların Avrupa ve Asya ülkeleri ne durumdaydı?

19. Yüzyıl

19. yüzyılda Avrupa, gelişme ve ilerlemenin, siyasal özgürlüğün simgesi, yenilik ve yaratıcılığın kaynağı olarak kabul edilirdi. Kısacası, güçlü ve dinamik bir toplum idi. Buna karşın, Japonya dahil doğu ülkeleri, statik, despot, bilimsel yönden zayıf, batıl inançlara aşırı düzeyde yer veren, içine dönük, kapalı bir toplum idi.

Yakın Geçmiş

Daha yakın tarihlere gelelim. 40 yıl öncesine bir bakalım. Japon ekonomisi iflas etmiş, halk acı bir yenilginin ezikliği içinde kıvrınmakta... Ancak daha sonraki yıllar, özellikle son 15 yıldaki durum gerçekten ilginç. Uzun sayılamayacak bu süre içinde, mucize olarak nitelendirilen başarıyı sağlayabilmiş. Dünya ticareti ve sanayiinde bugün herkesin gıpta ile baktığı yerini oluşturabilmiş. Hatta, dünyanın süper devleti olan A.B.D.'ni bile bu derece korkutabilen teknolojik güce erişebilmiş.

Bugün

Bugün Japonya'da; Toshiba, Sony, Matsushita, Honda, Y.K.K. gibi birçok şirketler güvenilirliğin simgesi haline gelmiş bulunmaktadır.

Ünlü Japon dergisi «Toyo Keizai»nin açıklamasına göre; 1982 ortalarında Japon şirketleri, yurt dışında faaliyet gösteren 2659 kuruluşa sahip bulunmaktadır. 1964'de bu sayı sadece 276 idi. Deniz aşırı ülkelerde faaliyet gösteren kuruluşların sayısındaki önemli artış 1970-1974 yılları arasında olmuştur. Bu süre içinde 935 yeni fabrika işletmeye açılmıştır.

Dış ülkelere yatırım yapmada ikinci önemli devre 1978-1981 arasıdır. Ancak, iki safha konu açısından birbirinden farklıdır. Şöyleki; birincisinde (1970-74) yatırımlar mamul üretimine, ikincisinde (1978-81) ise servis sağlayan ve ticari türden kuruluşlara yönelik idi. Geçen yıl Japonların 120 ülkede faaliyet gösteren 7005 kuruluşundan sadece % 38'i üretimi dayalı idi.

Görüldüğü gibi doğu ve batıda, gerçekten ilginç değişimler yer almıştır. Yirminci yüzyılda siyasal özgürlük, Avrupa'da çeşitli şekillerde zayıflatılmıştır. Buna karşın Asya kıtasındaki bazı ülkelerde, özellikle Japonya'da özgürlük daha sağlam temeller bulmuştur.

Bugün Avrupa artık yeni buluşlar ve bilimler, sosyal ve ekonomik kuruluşlar konusunda dünyanın merkezi olma niteliğini yitirmiş, yenilik ve gelişmelerin çok yavaş bir biçimde yer aldığı bir kıta haline dönüşmüştür. Asya ise daha dinamik bir görünüm

arz etmektedir. Kapitalizmin çarkları Japonya'da (veya Singapur veya Güney Kore'de) büyük bir gürültü ile dönmekte, buna karşın Avrupalıların âdeta vızılta şeklinde ses çıkartmakta... Bu durum pek tabii, Avrupa dışındaki ülkelerde GSMH'nin daha yüksek düzeylere erişmesi şeklinde görülmektedir. Bu farkın gelecek yıllarda daha da artacağı tahmin edilmektedir. Hatta bazı otoritelere göre, o kadar büyüyecektir ki, içinde bulunduğumuz yüzyılın sonunda bu ülkelerin dünya ihracatındaki payı ve global açıdan GSMH oranı tüm Avrupa ülkelerinden daha fazla olacaktır.

Yetenekli insan

Bütün bunlar nasıl sağlanabilmiştir? Pek tabii soru çok yönlüdür. Ancak, hepsinin aşağı yukarı bir noktada toplandığını, yani bugünün koşullarına cevap verebilecek nitelik ve yeteneklere sahip, iyi yetişmiş insan tipinin önemini vurgulamak istiyorum. Daha açık bir ifadeyle, çok az doğal kaynağa sahip olan Japonya'nın bugünkü düzeye erişebilmesinin temelinde iyi yetişmiş insan kaynağını ve bunun içinde de kaliteli yöneticileri görüyorum. İnsan kaynağı ile ilgili olarak iki temel faktör üzerinde durmak istiyorum.

İki Temel Faktör

1) Japon halkının ulus olarak inanç ve amaç birliği içinde bulunmaları, herkesin inanmış ve benimsemiş olduğu ekonomik hedeflerin çok açık bir biçimde ortaya konulmuş olması, halkın bu amaçları gerçekleştirebilmek için el ele, şevk ve istekle çalışmaya karar vermiş bulunması;

2) Japon halkının kendine özgü kişiliği ve özellikleri.

Japon halkı ülkesinin coğrafi durumunun doğal kaynakları açısından dünyanın en zayıf ülkelerinden birisi olduğunun bilinci içindedir. Küçük adalardan oluşan bir kara parçasında 115 milyonu aşkın bir nüfus yaşamaktadır. Petrol, kömür, demir, orman vs. gibi doğal kaynaklar yönünden tümüyle dışarıya bağımlı bulunmaktadır.

Ancak Japon yöneticileri ve liderleri bu durumdan korkmamakta ve kendilerine güvenlerini şöyle dile getirmektedirler :

«Doğal kaynaklar yönünden biz zengin bir ülke değiliz. Bunun değişmeyeceğini de biliyoruz. Ama insan gücü kaynakları yönünden çok zenginiz. İşte bu mücadelede biz asıl gücümüzü halkımızdan almaktayız. Biz çalışmalarımızda insan gücünden tam olarak yararlanabilmeyi temel kural olarak benimsemiş bulunuyoruz. Bizler ihtiyacımız olan hammaddeyi ithal edeceğiz. Güçlü ve bilinçli çalışma ile bu hammaddeyi, yalnız Japon halkı için değil, tüm dünya pazarları için yarar sağlayacak ürünler haline sokacağız.»

Japonya ekonomik kalkınmasına hükümet, işadamları ve işçilerden oluşan üçlü bir yapıyı güçlü bir biçimde oluşturmakla başlamıştır. Bu üç güç arasındaki sarsılmaz bağlar ve aralarındaki yakın işbirliği gerçekten dünya ülkelerinin gıpta ile izledikleri bir konudur. Bu başarı kuşkusuz, farklı türden bir anlayış ve yönetim tarzını gerektirmektedir.

Bu işbirliğinin esasları şöylece planlanmıştı : Devlet kesiminde, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı ulusal bir sanayileşme planı hazırlayacak, Ma-

liye Bakanlığı ve Bankacılık Sektörü gerekli parayı sağlayacak ve planların uygulanmasında yapılacak harcamaları kontrol edecek, bu esnada işadamları ve çalışan kitle de bu sistemden beklenen sonuçların alınabilmesi için uygulamada kendilerine düşen görevi yerine getirecekler. Bu uygulamada vergilendirme ve hükümetin müdahalesi de mümkün olan en düşük düzeyde tutulacak. Sosyal konulardaki plan ve programlar, belirli bir düzeye erişinceye dek ertelenecek, bu süre içinde Japon halkı gereken özveriyi gösterecek, kemeleri sıkacak. Bütün bu planlamalarda temel düşünce, düne veya bugüne değil, geleceğe dönük, geleceğe dayalı bulunmaktadır.

Geleceğe bakarak yapılan planlamada modern bir endüstrinin kurulması ve bunun sürekli olarak geliştirilmesi öncelik taşımaktadır. Bunun gerçekleştirilebilmesi ise batının en yeni ve en üstün teknolojisinin itihali gerektirmekte idi. Bu konuda bir Japon yetkilisi şöyle demektedir :

«Batıdan, özellikle A.B.D.'den kısa bir sürede çok şey öğrendik. Bunu bilinçli, hatta hırslı diyebileceğim bir çalışma ile başardık.»

Japon ulusu yaşamlarının amacı olarak özgürlük ve mutluluğun yanına yeni bilgiler kazanabilme çabasını da eklemiştir. Yeni bilgiler edinebilme çabası, Japon halkının belirgin bir özelliği olarak görülmektedir. Milyonlarca Japon yabancı dil olarak İngilizcenin yanında üçüncü hatta dördüncü bir dili konuşabilmektedir. Eğitim büyük değer taşımaktadır. Örneğin, nüfus bakımından A.B.D.'nin ancak yarısı kadar olan Japonya'da, her yıl mezun olan mühendis sayısı A.B.D.'dekinin iki mis-

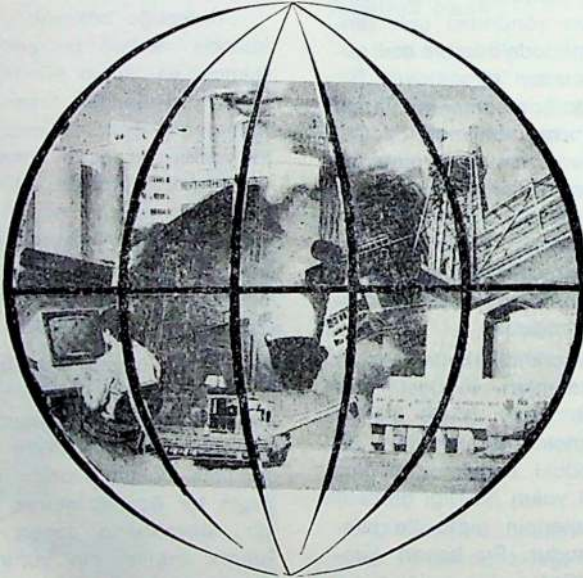
lidir. Japonya'da öğrenim düzeyi ger-
çekten çok yüksektir. Bazı Japon
fabrikalarında, çalışanların % 80'i
yükseköğrenim mezunlardır. Bugün
Japon halkı için dünyanın en iyi ye-
tişmiş insanları demek belki de abart-
ma olmaz.

Japon halkının bir başka özelli-
ği de tüm dünyaya örnek teşkil ede-
cek birlik ve beraberlik ruhudur. Dün-
yanın hiçbir ülkesinde yönetim ka-
demesi ile yönetilenler arasında böy-
lesine güzel ilişkiler yoktur.

Yönetim teknikleri konusunda ya-
yınladıkları kitaplar en çok satılan ki-
taplar arasında yer almakta ve gele-
ceğe ışık tutmaktadır.

Japonya'da uzun süren grevler
yoktur. Grev nedeniyle kaybedilen
üretim zamanı A.B.D.'nin sekizde bi-
ridir. Japon halkı spor sahalarındaki
birlik ruhunun işyerlerinde ve üretim
de de aynen uygulanabileceğine inan-
mışlardır. Evet, sendikalar altın yu-
murtlayan tavuk durumunda olan iş-
yerlerini biraz sıkıştırmaktadır; ama,

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufun güvencesidir.

Türkbank, tasarrufun güvencesine
ve yönlendirilmesine
gösterdiği
özen ve ciddiyetle, ülke ekonomisine
büyük katkılar sağlamaktadır.
Mutluyuz, gururluyuz.

**Daima güvenle,
daha mutlu geleceğe.**

TÜRK TİCARET BANKASI
TÜRK BANK

hiçbir zaman öldürme derecesinde değil... Bilinçli veya bilinçsiz olarak Japon halkı ülkesini yine itibarlı, güçlü bir ülke haline getirmeye azmetmiş bulunmaktadır. Bu güçlü karar fotoğraf makinaları sanayiinde İsviçre'yi radyo ve televizyon sanayiinde A.B.D.'yi geride bırakabilmelerini sağlamıştır.

Tüketicinin istek ve arzularına gereken önemi veren Japonya, onların istekleri doğrultusunda kaliteli mal üretmeyi ilke olarak benimsemiştir. Tüm dünyanın ilgisini çeken «**Kalite Kontrol Merkezleri**» Japonların oluşturduğu bir kavram olup, son derece ciddi bir biçimde uygulanmaktadır.

Uluslararası pazarlar ve bunların durumlarını da içeren mücadeleyi gerektiren olumlu bir strateji gerçekleştirebilmişlerdir. Yeni pazarlar yaratmak veya mevcut pazarlara girebilmek sabırla çalışmayı gerektirir. İşte sabır denilen bu büyük haslet Japon halkında gerçekten bol miktarda vardır. Kısa vadeli değil, uzun vadeli düşünürler. Bu konuda Honda Motor Co.'nin kurucusu şöyle demiştir :

«Son 10 yıldan beri ben ve yarıdımım pek az komite toplantısına katıldık, evrak imzaladık. Gerçek bir Yönetim Kurulu Başkanı'nın yapması gereken şeyi yaptık. Zamanımızı gelecekle ilgili trendleri hatasız olarak görebilmek için harcadık. Bizim işimiz budur.»

Bu, Japonya'ya özgü bir davranıştır. Japon halkı genelde geleceğe yöneliktir. Oysa batılılar genellikle bugün ile ilgilidirler.

Vasat bir Japon ailesi gelirinin % 20'sini zor günleri düşünerek bir kenara koyar. Hiçbir ülke halkı bu

düzye tasarruf yapmaz; örneğin, A.B.D.'de bu oran % 5'i geçmez.

Japon halkı verimlilik kavramını âdeta mukaddes bir şey olarak kabul eder. Toyota'nın verimliliği batılı ülkelerdekini iki katıdır. Produktiviteyi arttırabilme çabası içinde bulunan Japonlar, işe yaramayan ürünleri hatta sanayi kollarını ortadan kaldırmakta tereddüt etmezler.

SONUÇ

İşyerleri insanlardan oluşur. İşyeri bir organizasyondur, yani sosyal bir sistemdir. Bunların başarısı kaliteli yönetici ve yetenekli insanların varlığına bağlıdır.

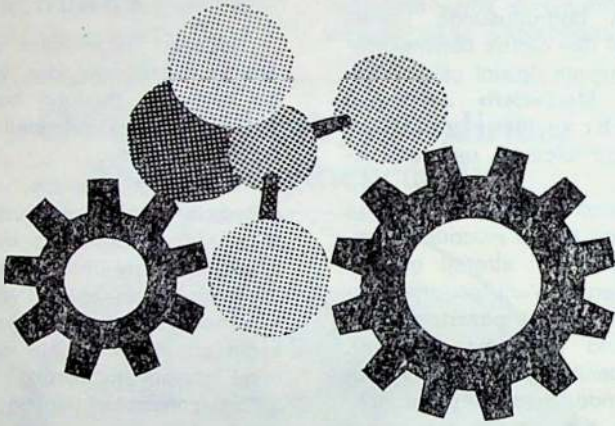
Günümüzde yenilik, değişiklik, gelişmeler çeşitli alanlarda birbirini izlemekte. Kalkınma ve ilerleyebilme arzusunda olan ülkeler bunlara omuz silkerek, «Bana ne!» diyemez. Bunlara ayak uydurabilmek için, bir ülkenin bireylerinin el ele vererek, samimi duygularla, ortak amaçlarla birlikte çalışmalarını, işbirliği yapmaları gerekir.

Bunun sağlanabilmesi tüm çalışanların, okul sıralarında öğretmenler ile ana ve babalar, okul sonrası yaşamında da işyerlerindeki bilinçli programlar yoluyla günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek tarzda eğitilmeleriyle mümkün olabilir. Eğitim okul çağlarına özgü bir fonksiyon değildir artık... Okul sonrası eğitim de en az okul çağlarındaki eğitim kadar önemlidir.

İyi yönetim esaslarından birisi «insan» denilen değerinde sadece kuruluşun çıkarları açısından düşünülmeyip, çalışanın kişisel gelişmesine yardımcı bir havanın şirket içinde yaratılması ve uygulama alanına konulmasıdır.

**Kimya sanayi
yardımcı maddeleri
tüm endüstrinin
vazgeçilmez unsurlarıdır.**

.Türk-Henkel tüm üretimi ile
ihracat yapan tekstil, deri,
metal ve gıda gibi sanayi
kollarının kalite garantisidir.

Her tüten bacada bir Türk-Henkel mamulü...

1983 NOBEL EKONOMİ ÖDÜLÜ AMERİKALI PROFESÖR GERARD DEBREU'YE VERİLDİ

1983 Nobel Ekonomi Ödülü Berkeley'deki California Üniversitesi profesörlerinden Gerard Debreu'ye verilmiştir. Bugüne kadar «Ekonomi» dalında «Nobel Ödülü» alan veya ödülü paylaşan 21 ekonomistten 12'si A.B.D. üniversitelerinde çalışan profesörlerden oluşmuştur.

Prof. Debreu Fransa'nın Calais şehrinde dünyaya gelmiştir. 1956 yılında Paris Üniversitesi'nden doktora'sını almıştır. 1962 yılında A.B.D.'ye yerleşmiştir. 1975 yılında Amerikan vatandaşlığı olmuştur.

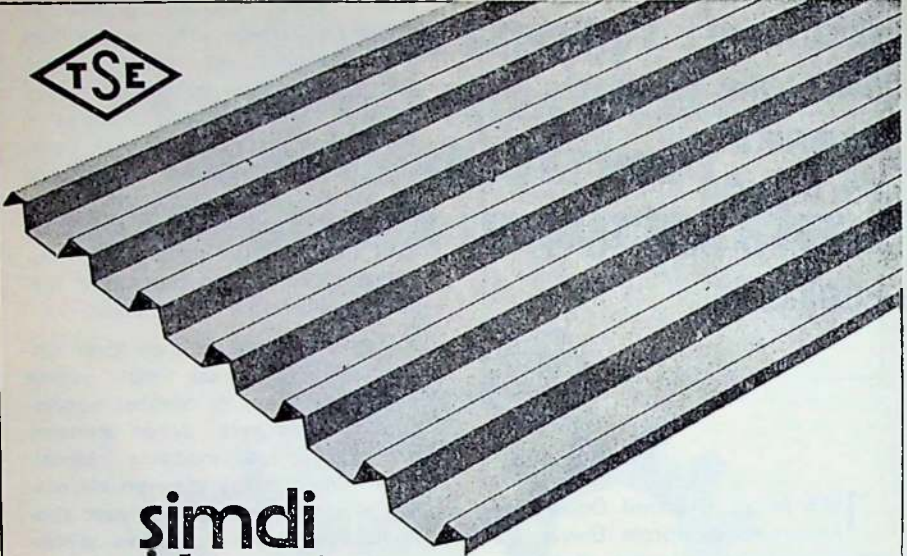
Fiyat teorisinde son yarım yüzyıl içinde önemli gelişmeler olmuştur. Bu arada bilim adamı ekonomistlerce fiyat teorisine olumlu katkılarda bulunulmuştur. Bunlar arasında, fiyat teorisinin formel yapısını matematik olarak ayrıntılı bir şekilde ifade eden iki eser özellikle temayüz etmiştir. Bunlardan biri Paul Samuelson'un 1948'de yayınladığı «The Foundations of Economic Analysis»

(Ekonomik Analizin Temelleri) adlı kitabı, diğeri Gerard Debreu'nün 1959'da yayınladığı «Theory of Value» (Değer Teorisi) adlı kitabıdır. Prof. Debreu'nün Arrow ile beraber yayınladıkları «The Role of Securities in the Optimal Allocation of Risk Bearing» (Risklerin Optimal Dağılımında Menkul Kıymetlerin Rolü) adlı makalesinde; devlet tercihi analizinin, fiyat teorisinin ve genel denge teorisinin riziko taşıyan durumlara teşmil edilebileceğini göstermiştir.

Gerard Debreu'nün en fazla dikkati çeken çalışması 1950'li yılların başlarında Arrow ile beraber hazırlanmış oldukları genel denge teorisine ait matematiksel modeldir. Model, Adam Smith'in «görünmeyen el» olarak bilinen ve serbest bir piyasa ekonomisinde fiyatlar ile arz ve talebin genel bir denge sağladığını ortaya koyan genel denge teorisinin iç tutarlılığını ispat etmeye yönelmiştir. Kişilerin sırf kendi çıkarları peşinde hareket ettikleri zaman ekonomik sistemin nasıl koordine edildiğini göstermektedir.

Yaklaşımının liberal mi yoksa tutucu mu olduğunu soranlara Prof. Debreu; «Kurduğum model soyut, matematiksel ifadelerle dayanmaktadır. Ekonomiyi oluşturan çeşitli ajanların nasıl karar verdiklerini, bu kararlar arasında tutarlılık olduğunu açıklamaya çalıştım.» şeklinde cevap vermektedir.

Prof. Debreu'nün modelleri, teorik ve matematiksel mahiyetlerine rağmen bilgisayar modelleri şeklinde uygulamaya konmuş; Dünya Bankası ve benzer kuruluşlar tarafından milli ekonomilerde ve dünya piyasalarında eğilimlerin analizinde kullanılmıştır.

şimdi alüminyum daha kârlı çözüm

Çatı cephe ve tavan kaplamasında
en fazla malzeme tasarrufu sağlayan
yüksek mukavemetli 3004 alaşımını
sizler için geliştirdik.

nasas-trapez 3004

NASAS

ALÜMİNYUM SANAYİ ve TİCARETİ A.Ş.

MERKEZ: Büyükdere Cad. No: 48 Mecidiyeköy-İstanbul
Telefon: 66 33 00
Telex: 26 140 Alme-TR

ANKARA BÜRO: Güniz Sok. No. 29/5 Kavaklıdere-Ankara
Telefon: 28 15 06 - 28 14 54
Telex: 43 245 Alan-TR

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

Yeni İktidar Göreve Başlıyor

ASKERİ yönetimin görevini parlamenter demokratik rejime devretmesinin başlangıcı olan 6 Kasım 1983 seçimleri sonuçlandı ve Türkiye'nin demokrasi tarihinde yeni bir dönem başladı.

İkinci kez 1960'da başlayıp 12 Eylül 1980'e kadar süren çok partili demokrasi döneminin anarşiye ve teröre varan yönetimlerine tekrar dönmek, ülkemizi bugünlere getiren askeri yönetimin ana amaçlarından biri olmuştur. Bu amaca varabilmek, hiç şüphesiz çok önemlidir. Bu aşamadan sonra, Türkiye'nin gelişmiş ülkeler arasındaki yerini alabilmesi için yeni hedefimiz, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek ve sosyal refahı sağlamak olmalıdır. Bu konuda yurttaşlar olarak hepimize büyük görevler düşmektedir.

Askeri yönetim, ulusumuzun bu yeni hedefine demokratik düzen içinde ulaşabilmesi için gerekli güven ve barış ortamını hazırlamıştır. Yönetimi sivil idareye devretmeye kararlı olan Milli Güvenlik Konseyi; seçimlerden önce, yurttaşlardan birlik ve beraberlik içinde hareket etmelerini istemiş, seçim sonuçlarının ileride çekişmelere neden olabilecek bir koalisyona yol açmaması dileğinde bulunmuştur. Bu dilek gerçekleşmiş, seçimler sonunda oyların % 44'ünden fazlasını alan ve 211 milletvekili çıkararak 400 sandalyeli mecliste çoğunluğu sağlayan Anavatan Partisi, yeni dönemde yönetimin ve iktidarın adayı olmuştur. Ana P'nin çoğunlukla seçimi kazanmasında, seçim propagandasında oy amaçlı vaatlerden çok, seçmenleri ikna eden makul açıklamaları içeren vaatlerde bulunmasının büyük etken olduğu anlaşılmaktadır.

Ana P'nin seçim beyannamesinde yer alan vaatler, iş âlemince genellikle olumlu olarak değerlendirilmektedir. Bilindiği gibi Ana P'nin vaatleri, başlıca 6 grupta toplanmaktadır :

- Huzur ve güvenin sağlanması,
- Orta sınıfın güçlenmesi,
- İşsizliğin önlenmesi,
- Konut sorununun hafifletilmesi,
- Kalkınmada öncelikli yörelere önem verilmesi,
- Bürokrasinin asgari düzeye indirilmesi.

Ana P'nin ekonomide liberalizm tarafı olduğu bilinmektedir. Ana P yönetiminin kamu - özel sektör dengesini sağlamaya önem vermesi, ekonomik faaliyetleri «tedbirli bir işadamı» davranışıyla yürütmesi beklenmektedir. Firmaların kurtarılması veya desteklenmesi, Ana P'nin ekonomik politikasına ters düşmektedir. Bu bakımdan devletin mali gücüne artık firma kurtarmak gibi yeni külfetler yüklenmeyeceği anlaşılmaktadır.

Öte yandan 24 Ocak 1980 kararlarıyla «talep enflasyonu»nun önleniği söylenebilir. Ancak üç yıl önce de var olan ve halen bütün hızı ile devam eden «malîyet enflasyonu» nasıl önlenecektir? Ayrıca Ana P tarafından bankacılıkta faizlerin serbest bırakılacağı açıklanmıştır. Böyle bir uygulamanın, bankalar arasında, mevduat faizleri için bir faiz yarışı, kredi faizleri için ise arz - talep kanununa uygun bir faiz düzeni getirmesi; dengeyi sağlayacak mıdır?

Yukardaki soruların cevapları, Ana P'nin programında yer alan «Ekonomi Politikası» bölümünde verilmektedir. Anılan bölümde yer alan politikalar şöyle açıklanabilir :

- Para arzı dikkatli bir şekilde kontrol edilecektir.
- Yatırımlarda, kısa zamanda netice alacak ve kendini geri ödeyecek projelere öncelik tanınacaktır.
- Mal, para ve döviz değerinin serbestçe oluştuğu ekonomi politikaları takip edilecektir.
- Sabit gelirlielerin faturaya bağlanmış harcamalarında belirli nispette bir vergi iadesi uygulanacaktır.

Bilindiği gibi ülkemizin 1983'deki gelişme hızı 1982'ye nazaran % 4 oranında gerilerken, GSMH'daki artış % 3'de kalmıştır. Tarım sektörü dışındaki sektörlerde nispi gelişmeler görülmele beraber, ihracattaki gelişme hızı yavaşlamış, işçi dövizini girdilerinde azalma olmuştur. Denilebilir ki, ülkemizin ekonomik durumu açısından yeni yönetimi zor günler beklemektedir.

İyi niyet, çalışma, akılcı ve teşvik edici uygulamalar sonunda ülkemizde demokratik ortam yeniden oluşturulmuştur. Böyle bir ortamda uygulanmasına geçilen hür parlamenter rejimin ülkemize hayırlı olmasını diliyoruz.

Geçtiğimiz bir aylık dönemde meydana gelen ekonomik olaylar ve ekonomimizi ilgilendiren yeni mevzuat, aşağıda özet olarak verilmektedir.

Serbest Bölgeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

3 Kasım 1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 151 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile, 6209 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu uyarınca, Başbakanlığa bağlı bir «Serbest Bölgeler Teşkilatı» kurulmuş ve bu teşkilatın görevlerine ilişkin esaslar düzenlenmiştir.

12 Kasım 1983 tarihli Resmi Gazete'de ise, yine serbest bölgelerle ilgili olarak bir Bakanlar Kurulu Kararı yayınlanmıştır. Bu karara göre, Antalya ve Mersin limanları serbest bölge olarak tespit edilmiş bulunmaktadır. Anılan limanların kesin sınırları daha sonra saptanacaktır.

Anadolu Bankası, Dış Ticaret Sektörü Bankası Haline Getirildi

14 Kasım 1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 167 sayılı Kanun Hükümünde Kararname ile, Anadolu Bankası A.Ş., «Dış Ticaret Sektörü Bankası» haline getirilmiştir. Yeni düzenlemeye göre, Anadolu Bankası; dış ticaret ve özellikle ihracatçıların finansman ihtiyaçlarını karşılamak, dış pazar gelişmesini sağlamak ve Türk ihracatçılarının diğer ülkeler ihracatçılarıyla rekabet edebilmelerini mümkün kılacak önlemleri alarak uygulamakla görevlendirilmiştir.

Sermaye Piyasası Kurulu Tebliği

Sermaye Piyasası Kurulu tarafından 13 Kasım 1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan bir tebliğde; (1) «Katılma İntifa Senetleri», (2) «Kâra İştirakii Tahviller» ihracına ilişkin esaslar açıklanmaktadır. Tebliğin her iki konuda getirdiği esaslar özetle şöyledir :

(1) **Katılma İntifa Senetleri (KİS)** : Tasarrufların menkul kıymetlere yatırılarak halkın iktisadi kalkınmaya etkin ve yaygın bir şekilde katılmasını sağlamak ve sermaye piyasasında işlem gören belgelerin çeşitlendirilmesi ihtiyacını karşılamak üzere, yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. KİS bir menkul kıymet niteliğinde olup, Türk Ticaret Kanunu'nda yer alan intifa senetleri hakkındaki hükümlere ve sözleşme serbestisi ilkesine dayanılarak ortaklıklarca çıkartılacak ve nakit karşılığında satılacaktır. Ortaklıkların KİS ihracı, bu tebliğ hükümlerine tabi olacaktır.

Ortaklıklar, nakit karşılığı satılmak üzere; ortaklık hakkına sahip olmaksızın kârdan pay alma, tasfiye bakiyesinden yararlanma, yeni pay alma ve tebliğde belirlenen olanakların bir bölümünden ya da tamamından yararlanma haklarını sağlayan KİS çıkarabileceklerdir. Tebliğe göre; KİS izahnamesi, satış gerçekleştirildiği takdirde, ortaklıkla KİS sahipleri arasında düzenlenmiş bir sözleşme niteliğini kazanmaktadır. Ortaklıklar, esas sözleşmede hüküm bulunmak koşulu ve genel kurul kararıyla, süresiz olarak KİS ihraç edebileceklerdir. KİS, nama ya da hamiline olarak düzenlenebilecektir.

(2) **Kâra İştirakii Tahviller (KİTA)** : Ortaklıklar, esas sözleşmelerinde hüküm bulunmak koşuluyla, Türk Ticaret Kanunu'nun 422'nci maddesi ve Sermaye Piyasası Kanunu'nun 13'üncü maddesinin 1'inci fıkrasında belirlenen sınırlar içinde KİTA çıkarabileceklerdir. Ortaklıkların KİTA ihraç edebilmeleri, diğer tahvillerin tabii buldukları izne ve işlemlere tabidir. Bu tür tahviller nama ya da hamiline yazılı olarak çıkarılabileceklerdir. Ancak KİTA, vade sonu anapara ödemeli olarak ihraç edilebilmekte, bunların anaparalarının ödenmesi yıllara dağıtılamamaktadır.

KİTA'e her yıl verilecek kâr payının hesap şekli ve ödeme zamanı izahnamede gösterilecek, tahvilin ön yüzünde kâra iştirakli olduğu açıklanacaktır. Bu tür tahvilleri ihraç edecek ortaklıklar, tahvillere verilecek dönem kâr payının belirlenmesinde şu yollardan birini seçeceklerdir: (a) Maktu bir faiz ve buna ek olarak, tahvil tertibi için belli edilen kâr payı yüzdesine, hesaplanan tutardan tahvile düşecek payın ödenmesi. (b) Kâr payının maktu faizden daha az olması

halinde, maktu faiz ödenmesi; maktu faiz getirisine eşit ya da daha fazla kâr payı tahakkuk etmişse, kâr payının ödenmesi.

Anonim ve Limited Şirket Kurmak Kolaylaştırıldı

Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğü, şirket kurulması ile ilgili formalitelerin bazılarını kolaylaştırmış, bazılarını da tamamen kaldırmıştır. Örneğin, ortaklardan ticari ehliyet belgesi veya oda kayıt suretleri artık istenmeyecektir. Kurucu ortaklar arasında evli bayan varsa, kocasının muvafakati için noter tasdiki yerine, kocasının imzası yeterli olacaktır. Ayrıca iyi hal kâğıdı, nüfus sureti, ikametgâh senedi istenmesine de son verilmiştir.

Zammlar

18 Kasım 1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan bir tebliğ ile, petrol ürünlerine ortalama % 15 oranında zam yapılmıştır. Doların Türk Lirası karşısında artan değeri dolayısıyla yapılan bu zam, 25 Temmuz 1983'den beri uygulanmakta olan fiyatları şöyle etkilemiştir :

Petrol Ürünlerinin İstanbul'da TL Olarak Perakende Satış Fiyatları

	25.7.1983	18.11.1983
Süper Benzin	117,40	134,30
Normal Benzin	108,40	124,30
Gazyağı	72,30	82,70
Motorin	72,20	82,50
6 No.lu Fuel Oil	47,75	62,94
Piknik Tüp	182,—	206,—
12 kg. Tüp	1.038,—	1.198,—
45 kg. Tüp	3.911,—	4.470,—

Petrol ürünlerine yapılan bu zammın, ulaştırma başta olmak üzere birçok mal ve hizmete yansımaları beklenmelidir. Bunlardan bir bölümü aşağıda özetlenmiştir :

- Elektriğin kilovat/saat fiyatı meskenlerde 11,90 TL'ndan 12,65 TL'na, sanayi kesiminde 11,65 TL'ndan 12,40 TL'na, ticari kesimde ise 13,15 TL'ndan 13,90 TL'na yükseltilmiştir.
- İstanbul Belediyesi otobüslerindeki sivil yolcu bileti 30.— TL'ndan 35.— TL'na; öğrenci yolcu bileti 15.— TL'ndan 17,50 TL'na çıkarılmıştır. Buna paralel olarak aylık mavi kart fiyatları da artırılmış; sivil yolcu kartı 1680.— TL'ndan 2000.— TL'na, öğrenci kartı 840.— TL'ndan 1000.— TL'na yükseltilmiştir. Uygulama 26 Kasım 1983 tarihinde başlamıştır.
- Renkli televizyon fiyatları % 3 oranında artırılmış bulunmaktadır.
- Bazı belediyeler ekme fiyatlarını bir miktar artırmışlardır. Örneğin, İstanbul'da ekmeğin gramajı 400'den 420 grama yükseltilmiş, buna karşılık fiyatı 25.— TL'ndan 30.— TL'na çıkarılmıştır. Böylece ekmeğin fiyatı % 14 oranında artırılmış olmaktadır.

1957' den beri

“ENKA”

Enka İnşaat, 25 yıllık yaşamında
gerçekleştirdiği dev eserler
ve ulaştığı yüksek teknoloji ile
bugün dünyanın en büyük inşaat şirketleri arasındadır.

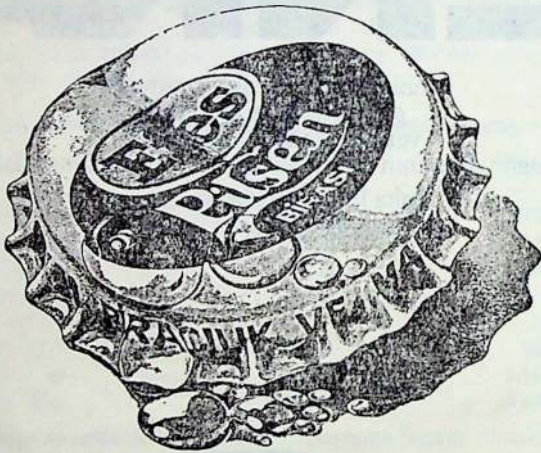
Enka İnşaat, uluslararası alanda
Türk girişimciliğinin yüz akıdır.

ENKA

İnşaat ve Sanayi A.Ş.

Balmumcu - Beşiktaş, İstanbul - TÜRKİY
Tel.: 66 22 15 Telex: 26 490 enas tr 26 139 pıma tr.

**"BİRA"
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

Şekerbank 5000 kat büyüdü

30 yılı aşkın tecrübenin dinamik aşaması bu...
Yaşlı ve yorgun değil, tecrübeli ve dinç...
13 Milyar sermayesiyle simgelenen güveneyi
hak eden bir banka oldu Şekerbank...
30 yılda 5000 kat büyüdü...
İhracatçısına, çiftçisine,

sanayicisine ve bütün tasarruf sahiplerine
şimdi yepyeni bir kucak açtı... Gelin
bir göz atın 1 Milyon çiftçinin toprağını
bağladığı, Türkiye'de her 45 kişiden
birinin ortak olduğu bankaya...
Büyük Şekerbank'a...

Şekerbank
sermayesi 13 milyar

Yurtta iyi, dünyada iyi.

Çağımızda, her ülkenin bir ayağı
mutlaka yurt dışında olmak zorunda:

Dünyadan sağlanması kaçınılmaz
petrol, teknoloji vb. kaynaklar için
gerekli para, yine dünyayla iş yapılarak
kazanılıyor...

Bu nedenle, Pamukbank, bir yanda
dünyaya açılarak ülkemize para kazandıran
Türlere destek oluyor; diğer yanda,
dünyadan kaynak sağlanması gereken
kuruluşlarımızın dünyadaki teminatı oluyor:

Gücü ve büyüklüğüyle, dinamızıyla,
dünya bankacılığını bilmesiyle...

Dünyayı kendine hedef seçen Pamukbank'ı
siz de huzur içinde kendinize banka seçin.
Kazanın, ülkemizi kazandırın.

PAMUKBANK

İYİ BANKADIR